

Promovimi i Fuqizimit Ekonomik të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase në Kosovë

Dhjetor, 2013

Duke punuar për një
Kosovë stabile shumë-etnike

Kontribuesit

Autore: Valentina Pancaldi

Redaktore: Nora Huseinović-Veliu

Përkthyes: Artan Çollaku

Lektorë: Fitim Veliu

Mirënjohje

ECMI Kosova falënderon Rrjetin e Organizatave të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase në Kosovë (RROGRAEK) për bashkëpunimin dhe mbështetjen e tyre në zbatimin e aktiviteteve që çuan në realizimin e këtij raporti.

ECMI Kosova www.ecmikosovo.org

ECMI Kosova është organizatë joqeveritare, kryesore e angazhuar me çështje të komuniteteve minoritare në Kosovë, me qëllim të zhvillimit të institucioneve përfshirëse, përfaqësuese dhe të ndjeshme ndaj komuniteteve, institucione këto që mbështesin një Kosovë të qëndrueshme shumë-etnike.

ECMI Kosova kontribuon në zhvillimin, forcimin dhe zbatimin e legjislacionit përkatës, duke përkrahur institucionalizimin e mekanizmave qeveritarë të ndërlidhur me çështje të komuniteteve, dhe ngrit kapacitetit e akterëve të shoqërisë civile dhe të qeverisë për t'u angazhuar me njëri-tjetrin duke bashkëvepruar në mënyrë konstruktive dhe të qëndrueshme.

Rr. "Nëna Terezë" Nr. 41, Apt. 29,
10000 Prishtinë, Kosovë,
Tel. +381 (0) 38 224 473

Rr. "Čika Jovina" Nr. 3, 1st Fl.
38220 Mitrovicë Veriore, Kosovë,
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

Rrjeti i Organizatave të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase në Kosovë (RROGRAEK) është themeluar në vitin 2000, si rrjet joformal i organizatave dhe aktivisteve nga të gjitha zonat në Kosovë. Fillimisht është regjistruar zyrtarisht si organizatë, kurse është institucionalizuar si organizatë joqeveritare në shtator 2007.

Misioni i RROGRAEK është që të mbështesë, integrojë dhe promovojë të drejtat dhe interesat e grave dhe vajzave rome, ashkali dhe egjiptase në tërë Kosovën, pa marrë parasysh prejardhjen e tyre politike, fetare e etnike, moshën, nivelin e arsimimit, orientimin seksual dhe aftësitë. RROGRAEK e arrin këtë qëllim nëpërmjet shkëmbimit të përvojës dhe informatave, partneritetit, rrjetëzimit, hulumtimeve, avokimit dhe ofrimit të shërbimeve.

Rr. "UÇK" K-14, Përdhesë, nr. 1A-1
10000 Prishtinë, Kosovë
Tel. +381 (0) 38 733 265

Vërejtje

Ky publikim është hartuar me mbështetjen financiare të projektit të Entitetit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Barazi Gjinore dhe Fuqizimin e Grave (UN Women)/UNDP-së/BE-së mbi Gratë, Paqen dhe Sigurinë. Pikëpamjet dhe mendimet e shprehura këtu nuk pasqyrojnë ato të UN Women, UNDP-së ose të BE-së.

E drejta e autorit

© Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve (ECMI Kosova), dhjetor 2013. Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Asnjë pjesë e këtij botimi nuk mund të riprodhohet, të ruhet në sisteme ripërtëritëse ose të transmetohet në çfarëdo forme apo me çfarëdo lloji mjeti elektronik, mekanik, foto-kopjimi, regjistrimi, apo çfarëdo mjeti/formë tjetër, pa lejen paraprake të ECMI Kosovës.

PËRMBAJTJA

I	HYRJE.....	6
1.1	GRATË ROME, ASHKALI DHE EGJIPTASE NË KOSOVË.....	6
1.2	KORNIZË E AVANCUAR LIGJORE, ME ZBATIM TË PAMJAFTUESHËM.....	7
1.3	VEPRIMET URGJENTE QË DUHET NDËRMARRË.....	11
1.4	PASQYRA DHE ARSYETIMI I PROJEKTIT.....	12
1.5	QËLLIMET DHE STRUKTURA E RAPORTIT.....	13
II	TAKIMET INFORMUESE DHE KONSULTATIVE.....	15
2.1	HYRJE.....	15
2.2	PROFILI I PËRFITUESEVE.....	16
2.3	PENGESAT DHE AVANTAZHET SA I PËRKET PUNËSIMIT.....	18
2.3.1	<i>Pengesat kryesore.....</i>	<i>18</i>
2.3.2	<i>Avantazhet dhe potencialet.....</i>	<i>19</i>
2.4	INTERESAT DHE PLANET E BIZNESIT.....	21
2.5	PËRFUNDIME.....	25
III	TRAJNIME NË SHKALLË TË GJERË.....	26
3.1	HYRJE.....	26
3.2	PYETËSORI I PARË.....	28
3.2.1	<i>Profili dhe përvoja paraprake e të anketuarave dhe idetë për të ardhmen.....</i>	<i>28</i>
3.2.2	<i>Vetëvlerësimi: A jam sipërmarrëse?.....</i>	<i>31</i>
3.2.3	<i>Nevojat dhe pritshmëritë.....</i>	<i>33</i>
3.3	PYETËSORI I DYTË.....	35
3.3.1	<i>Vlerësimi i trajnimeve.....</i>	<i>35</i>
3.3.2	<i>Shkathtësitë e fituara, njohuritë e shtuara dhe planet e ardhshme.....</i>	<i>36</i>
3.4	PËRFUNDIME.....	39
IV	TRAJNIMET PRAKTIKE DHE MBËSHTETJA INDIVIDUALE.....	40
4.1	HYRJE.....	40
4.2	OFRIMI I TRAJNIMEVE PRAKTIKE INDIVIDUALE.....	41
4.3	MBËSHTETJE PËR QASJE NË FONDE.....	42
4.4	OFRIMI I MBËSHTETJES DIREKTE ME MJETE.....	43
4.5	PËRFUNDIME.....	44
V	TRYEZAT E RRUMBULLAKËTA DHE TAKIMET STRATEGJIKE.....	45

5.1	HYRJE.....	45
5.2	TRYEZAT E RRUMBULLAKËTA NË NIVELIN LOKAL	47
5.2.1	<i>Hapat pozitiv përpara</i>	47
5.2.2	<i>Problemet kryesore në vazhdimësi</i>	48
5.3	TAKIMET STRATEGJIKE NË NIVELIN QENDROR	51
5.3.1	<i>Veprimet e promovuara</i>	51
5.4	REKOMANDIMET E DHËNA	53
5.5	PËRFUNDIME.....	55
VI	PIKËPAMJET E PËRFITUESEVE	56
VI	PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME	57
	<i>Rekomandimet për institucionet e nivelit qendror.....</i>	60
	<i>Rekomandimet për institucionet e nivelit lokal.....</i>	61
	<i>Rekomandimet për OSHC-të dhe shoqatat afariste të grave</i>	62
	<i>Rekomandimet për donatorët.....</i>	64
VII	SHTOJCAT	65

LISTA E AKRONIMEVE DHE SHKURTESAVE

ABGJ	Agjencia për Barazi Gjinore
KKK	Këshilli Konsultativ për Komunitetet
FZHK	Fondi i Kosovës për Zhvillimin e Komuniteteve
CDIK	Komisioni për të Drejtat dhe Interesat e Komuniteteve
OSHC	Organizata e Shoqërisë Civile
D&D	Qendra për Përkrahjen e Bizneseve
KE	Komisioni Evropian
ECMI	Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve
BE	Bashkimi Evropian
ASK	Agjencia e Statistikave të Kosovës
SHCK	Shërbimi Civil i Kosovës
KFOS-SOROS	Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur
MBPZHR	Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural
MKK	Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit
MKRS	Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sporteve
MASHT	Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë
MPMS	Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale
MTI	Ministria e Tregtisë dhe Industrisë
OJQ	Organizatë Joqeveritare
RROGRAEK	Rrjeti i Organizatave të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase të Kosovës
ZÇK	Zyra për Çështje të Komuniteteve
ZQM	Zyra për Qeverisje të Mirë
MONK	Misioni i OSBE-së në Kosovë
ZKM	Zyra e Kryeministrit
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
NP	Ndërmarrje Publike
P&P	Pyetje dhe Përgjigje
RAE	Komunitetet Romë, Ashkali dhe Egjiptas
SHE-ERA	Shoqata e Grave Afariste
NVM	Ndërmarrje e Vogël dhe e Mesme
UNDP	Programi i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
UNKT	Ekipi i Kosovës i Kombeve të Bashkuara
RKSOKB	Rezolutë e Këshillit të Sigurimit të Organizatës së Kombeve të Bashkuara
UN Women	Entiteti i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Barazi Gjinore dhe Fuqizimin e Grave
BB	Banka Botërore

Ky raport u rikthehet përmbledhtazi aktiviteteve të zbatuara nga Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve (ECMI Kosovo) dhe Rrjeti i Organizatave të Grave të Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptas në Kosovë (RROGRAEK), në kuadër të projektit të financuar nga Entiteti i Organizatës së Kombeve të Bashkuara për Barazi Gjinore dhe Fuqizimin e Grave (UN Women)/UNDP/BE *Promovimi i Fuqizimit Ekonomik të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase në Kosovë*. Nëpërmjet përshkrimit të mbështetjes së ofruar dhe analizimit të ndikimit të tij mbi perspektivën e ardhshme të përfitueseve, ky raport synon të përmbushë dy qëllime. Së pari, ai ofron informata të vlefshme në lidhje me kushtet aktuale të jetesës së komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas, prioritetet dhe interesat e tyre. Së dyti, dhe më e rëndësishmja, ky publikim avokon fuqimisht për përkushtim të shtuar për promovimin e integritimit ekonomik dhe shoqëror të grave rome, ashkali dhe egjiptase, nga ana e të gjitha palëve të interesuara.

1.1 GRATË ROME, ASHKALI DHE EGJIPTASE NË KOSOVË

Në ditët e sotme, kushtet e jetesës së komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas, përbëjnë një çështje të veçantë shqetësimi që bindshëm kërkon vëmendje të gjerë. Në të vërtetë, përkundër përpjekjeve të përbashkëta ndërkombëtare në rritje me objektiv për përmirësimin e statusit të përgjithshëm të këtyre grupeve, ato vuajnë nga kushtet e jetesës, veçanërisht të pafavorshme në të gjithë rajonin, në përgjithësi dhe në Kosovë në veçanti.

Ekzistojnë shumë faktorë, të cilët kontribuojnë në cenueshmërinë dhe marginalizimin e thellë të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas, të cilët prekin të gjitha aspektet e jetës së tyre të përditshme. Në mesin e këtyre faktorëve, ekziston qasja e kufizuar në punësim dhe nën-përfaqësimi i përgjithshëm në kuadër të shërbimit civil kombëtar, të lidhura në mënyrë të drejtpërdrejtë me normat e larta të braktisjes së shkollimit fillor dhe normat më të ulëta të pjesëmarrjes në arsimin e lartë, përbëjnë probleme themelore.¹ Përveç kësaj, qasja e pamjaftueshme në shëndetësi dhe shërbime publike, nevoja e vazhdueshme për zgjidhje të qëndrueshme të banimit dhe ndarja fizike në shkallë të gjerë nga zonat përreth, kontribuojnë në standarde kritike të jetesës që ndikojnë te këto komunitete. Për më tepër, gjendja e paraqitur përgjithësisht rezulton e keqësuar më tej nga vështirësitë shtesë lidhur me prejardhjen e tyre kulturore, trashëgiminë historike dhe dobësia e skajshme e subjekteve të tyre përfaqësuese politike.

Duke u fokusuar në mënyrë specifike në kushtet ekonomike të romëve, ashkalive dhe egjiptasve, mundësitë e pamjaftueshme të punësimit përkeqësohen dukshëm nga diskriminimi endemik që vihet re zakonisht. Është e rëndësishme të theksojmë se, kur

¹ Misioni i OSBE-së në Kosovë, korrik 2012, [Community Rights Assessment Report Third Edition](#); Komisioni Evropian, tetor 2013, [Kosovo* 2013 Progress Report](#), SWD(2013) 416 final, Bruksel, 16.10.2013

vlërësohen vështirësitë e lidhura me tregun e punës, gjendja që karakterizon komunitetet minoritare duhet që domosdo të konsiderohet si pjesë e rrethanave të përgjithshme në të cilat gjendet Kosova, në tërësi. Në të vërtetë, papunësia është problemi mbizotërues i vendit.² Megjithatë, pjesëtarët e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas, padyshim rezultojnë të jenë në mesin e atyre të prekurve, madje në radhë të parë. Në fakt, këto grupe përjetojnë politika të përhapura të përjashtimit dhe pabarazi të strukturuar thellë në ambientin e punës, në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe shpesh haptazi të lidhura me përkatësinë e tyre etnike.³ Në mënyrë domethënëse, krahasimi i të ardhurave mesatare dhe normave të papunësisë në mesin e komuniteteve në nivelin kombëtar zbulon pozitën e tyre të vazhdueshme, veçanërisht të pambrojtur.⁴

Në kuadër të kësaj kornize, gjendja e grave romë, ashkali dhe egjiptase meriton vëmendje të veçantë. Pjesëtar të komuniteteve të pafavorizuara dhe, në të njëjtën kohë, pjesa e tyre më e dobët, gratë, janë viktime të një cënueshmërie të dyfishtë. Si pasojë, ata vazhdimisht përballen me probleme të mëdha shtesë sa i përket hyrjes në të gjithë sektorët e tregut të punës, i cili është veçse i brishtë dhe çfarëdo lloji nisme civile apo organizate. Në të vërtetë, rëndësia e rregullave shoqërore të drejtuara tradicionalisht, që ruan role gjinore të rrënjësura thellë dhe martesat e hershme të përhapura, krijojnë pengesa të mëtejshme në vetë gëzimin e të drejtave të tyre themelore.⁵

Kjo pasqyrë e paraqitur, pashmangshmërisht, vë në pikëpyetje efektivitetin e kornizës së gjerë ligjore dhe institucionale në fuqi për mbrojtjen e barazisë gjinore dhe të të drejtave të komuniteteve minoritare. Në të vërtetë, edhe pse bazohen në praktikën më të mira të njohura ndërkombëtarisht, zbatimi i tyre në praktikë mbetet tejte i dobët, gjë që paraqet sfida vendimtare të cilat duhet të adresohen urgjentisht.

1.2 KORNIZË E AVANCUAR LIGJORE, ME ZBATIM TË PAMJAFTUESHËM

Pavarësisht miratimit të një kornize të gjerë dhe të avancuar ligjore, si për mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve, ashtu edhe për promovimin e barazisë gjinore, kushtet e përditshme jetësore të grave romë, ashkali dhe egjiptase nuk janë përmirësuar në mënyrë të kënaqshme gjatë viteve të fundit.

² Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara (UNDP), shkurt 2013, [Public Pulse Report V](#)

³ Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve, shkurt 2007, [The Glass Box: Exclusion of Roma from Employment](#)

⁴ Sipas [UNDP, 2012](#), ndërsa paga mesatare mujore për person në Kosovë është €260 – më e ulëta në rajon, pas Shqipërisë, të ardhurat mesatare për familjet romë, ashkali dhe egjiptase mbesin nën €120 në muaj; ndërsa 47.02% të shqiptarëve kosovarë janë të papunë, kjo shifër është shumë më e lartë se romët, ashkalisht dhe egjiptasit, me 60.22%, 60.46%, përkatësisht 80% papunësi.

⁵ Shihni p.sh. ECMI Kosova, tetor 2012, [Improving the Delivery of Education for Roma, Ashkali and Egyptian Communities: Good Practices and Recommendations –Manual for Municipal Officials](#)

Kushtetuta e Kosovës u garanton të drejta të barabarta të gjitha komuniteteve⁶. Megjithatë, vështirësitë në çrrënjosjen e problemeve të vazhdueshme të perceptuara që prekin romët, ashkalitë dhe egjiptasit, në të gjitha fushat, ka shtruar nevojën për t'i kushtuar vëmendje të veçantë këtyre grupeve. Për pasojë, janë miratuar disa instrumente të tjera ligjore nga institucionet e nivelit qendror dhe atij lokal. Në këtë perspektivë, neni 9 i *Ligjit për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të Tyre*⁷ merr një rëndësi të veçantë, gjë që kërkon vëmendje të veçantë për përmirësimin e gjendjes së punësimit të romëve, ashkalive dhe egjiptasve, si dhe garantimin e barazisë gjinore në mundësitë ekonomike dhe sociale⁸. Për më tepër, në *Strategjinë për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptas* dhe në *Planin përkatës të Veprimet*⁹ është shprehur vendosmëria e Qeverisë “për të bërë çdo gjë në fuqinë e saj, për të krijuar kushtet e duhura për komunitetet romë, ashkali dhe egjiptas, në mënyrë që ata të mund të gëzojnë të drejta të barabarta me të gjitha komunitetet e tjera etnike në Kosovë, pa kurrfarë forme të diskriminimit.”¹⁰ Kjo strategji synon forcimin e integritit të tri komuniteteve në të gjithë sektorët kyçë, duke siguruar mirëqenien sociale dhe ekonomike, si dhe përfaqësimin dhe pjesëmarrjen e tyre në jetën politike¹¹.

Megjithatë, natyra e avancuar e detyrimeve të sipërpërmendura, si në aspektin e parimeve të deklaruara, ashtu edhe të politikave të propozuara, Kosova, fatkeqësisht përballlet me zbatim jashtëzakonisht të dobët në të gjitha sferat. Deri tani, karakteri ambicioz i kornizës ligjore nuk është shoqëruar nga përmirësime konkrete të kushteve të jetesës së komuniteteve të synuara, e as me integrimin e tyre në kuadër të sistemit kombëtar.

Në mënyrë domethënëse, nuk mund të vihen re përparime të konsiderueshme kur shikohen në mënyrë specifike objektivat e punësimit të përfshira në tekstin e *Strategjisë*¹², të cilat, në vend të kësaj, kërkojnë miratimin e masave të rekrutimit aktiv, ofrimin e trajnimeve të përshtatura profesionale dhe promovimin e vetëpunësimit. Ngjashëm, zbatimi i *Strategjisë* për Zhvillimin e Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme 2012-2016¹³, e cila përcakton qëllimin e përmirësimit të pozitës së ndërmarrësve të komuniteteve, si dhe garantimin e të drejtave

⁶ *Kushtetuta e Republikës së Kosovës* (versioni anglisht), 2008, Kapitulli III “Të drejtat e komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre”, neni 57-62

⁷ *Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave dhe Interesave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Kosovë* (nr. 03/L-047, 2008) (versioni anglisht)

⁸ *Ibid*, neni 9, “Mundësitë ekonomike dhe sociale” (specifikisht neni 9.2 dhe 9.4)

⁹ *Strategjia për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptas në Republikën e Kosovës 2009-2015* (versioni anglisht), dhjetor 2008; *Plani i Veprimet i Republikës së Kosovës për Zbatimin e Strategjisë për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptas 2009-2015* (versioni anglisht), Zyra për Qeverisje të Mirë-Zyra e Kryeministrit (ZKM-ZQM)

¹⁰ *Ibid*, Hyrje, 1.1. Preambula, “Vizioni dhe qëllimet”

¹¹ Sektorët e Strategjisë: Arsimi; Punësimi dhe fuqizimi ekonomik; Shëndetësia dhe çështjet sociale; Strehimi dhe vendbanimet joformale; Kthimi dhe riintegrimin; Regjistrimi dhe dokumentet; Çështjet gjinore; Kultura, mediat dhe informimi; Pjesëmarrja dhe përfaqësimi; Siguria dhe policia

¹² Misioni i OSBE-së në Kosovë, shtator 2012, *Contribution to the Progress Review of the Action Plan of the Strategy for the Integration of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo, 2009–2015*

¹³ *Strategjia për Zhvillimin e Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme në Kosovë 2012-2016* (versioni anglisht)

të barabarta mes gjinive, përballet me të meta të mëdha. Në të vërtetë, sipas Raportit të fundit të Zhvillimit Njerëzor¹⁴, vetëm 11% e bizneseve private të regjistruara në Kosovë janë në pronësi të grave dhe këto janë pothuajse ekskluzivisht ndërmarrje individuale ose mikro-ndërmarrje. Më tej, i njëjti raport përmend mohimin e qëndrueshëm të së drejtës së grave në trashëgimi, siç demonstron nga fakti se vetëm 2% e pronës së paluajtshme është në pronësi të grave. Përveç kësaj, gratë mezi arrijnë 10.7% të të anketuarave të punësuar në kuadër të Anketës më të fundit të Fuqisë Punëtore¹⁵, duke bërë që Kosova të renditet më e ulëta në rajon në Indeksin e Zhvillimit Gjinor (0.76).

Më konkretisht, nuk ka statistika zyrtare të publikuara në mënyrë specifike në lidhje me romët, ashkalitë dhe egjiptasit në Kosovë. Sipas sondazhit të kryer nga Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur (KFOS-SOROS) në vitin 2009, konstatohet se, më pak se 6% e të intervistuarve kishin thënë se ishin të punësuar me pagesë, kurse vetëm 0.8% se kanë qenë të vetë-punësuar.¹⁶

Sipas Kontributit më të fundit të OSBE-së për Analizën e Progresit të Planit të Veprimit¹⁷, faktorët që në masën më të madhe vështirësojnë arritjen e përmirësimeve aktuale janë identifikuar me përkushtim të dobët politik, si në nivelin qendror, ashtu edhe atë lokal, resurset e pamjaftueshme të ndara dhe mungesa e aktiviteteve të duhura monitoruese zyrtare të statusit të zbatimit. Për më tepër, siç është treguar vazhdimisht gjatë aktiviteteve të këtij projekti, pengesa të rëndësishme për zbatim të kënaqshëm zakonisht rrjedhin nga mungesa e komunikimit dhe bashkëpunimit adekuat ndërmjet akterëve të ndryshëm të përfshirë. Së fundmi, niveli i pakët i vetëdijësimit dhe informimit të publikut në lidhje me instrumentet ligjore përkatëse dhe agjencitë përgjegjëse bën të mundur që të mbizotërojnë paragjykimet dhe praktikat diskriminuese të përhapura.

Përveç kësaj, është e rëndësishme të theksojmë se, duke qenë se është miratuar nga Zyra për Qeverisje të Mirë, Zyra e Kryeministrit (ZQM-ZKM), por nuk është miratuar nga Kuvendi kombëtar, kjo Strategji me Plan Veprimi nuk ka karakter ligjorisht detyrues. Për më tepër, në nivelin lokal, një numër i komunave kanë miratuar plane specifike lokale të veprimit. Në mungesë të një modeli të përcaktuar dhe të plotë, të cilit mund t'i referohemi, krahasimi në mes të planeve të ndryshme lokale tregon se ka mospërputhje. Si rezultat, zbatimi i Strategjisë kombëtare, si dhe i veprimeve specifike të parapara në nivelin komunal, mbetet e varur nga vullneti politik dhe alokimi i resurseve përkatëse në secilën komunë veç e veç.

¹⁴ UNDP Kosova, 2012, [Kosovo Human Development Report 2012](#), fq. 72; këto shifra janë përmendur nga Zëvendëskryeministria dhe Ministria e Tregtisë dhe Industrisë Kusari-Lila me rastin e Forumit Global të Grave, të mbajtur në Malajzi, më 6-8 qershor 2013

¹⁵ Agjencia e Statistikave të Kosovës, Banka Botërore, shtator 2013, [Results of the Kosovo 2012 Labour Force Survey](#), Grafiku 2, fq. 11

¹⁶ Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS-SOROS), 2009, [The Position of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo](#), fq. 32

¹⁷ Misioni i OSBE-së në Kosovë, shtator 2012, [Contribution to the Progress Review of the Action Plan of the Strategy for the Integration of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo 2009-2015](#)

Përveç që tregojnë mbrojtjen e pamjaftueshme të të drejtave të komuniteteve minoritare, shifrat e paraqitura, gjithashtu, dëshmojnë qartë respektimin e pamjaftueshëm të *Ligjit për Barazinë Gjinore*¹⁸ dhe rezultatet e pakta të arritura nga *Programi i Kosovës për Barazi Gjinore*¹⁹ dhe *Plani i Veprimit për Fuqizimin Ekonomik të Grave*²⁰, të cilët do të skadojnë së shpejti sa i përket kornizës kohore të zbatimit. Në të vërtetë, normat marramendëse të larta të papunësisë në mesin e grave, niveli i pakët i edukimit, si dhe përfshirja e tyre në vende të punës me më pak kualifikime, mungesa e mundësive për kualifikime të larta, qasja e dobët dhe mungesa e lirisë ndaj mjeteve të planifikimit familjar dhe pronës, si dhe nivelet e ulëta të pjesëmarrjes së grave në struktura publik dhe drejtuese, janë duke kontribuar në pozitën e tyre sociale të të qenit të diskriminuara në mënyrë të theksuar. Normat dhe praktikat patriarkale që vazhdojnë të mbizotërojnë në shoqërinë kosovare, në tërësi dhe në veçanti në mesin e komuniteteve minoritare, bartin me vete role gjinore strikte dhe të rrënjosura thellë, duke e konsideruar kryesisht si të papërshtatshme për gratë që të hyjnë në tregun e punës dhe të konkurrojnë me burrat në ndërmarrje private. Këto struktura nxisin më tej varësinë e plotë ekonomike dhe financiare të vajzave dhe grave.

Rrjedhimisht, kërkohet vëmendje dhe veprime urgjente në shkallë të gjerë veprimi për të adresuar në mënyrë efektive kushtet e vështira të jetesës dhe cenueshmërinë e grave rome, ashkali dhe egjiptase, si dhe promovimin e fuqizimit të tyre ekonomik. Në këtë perspektivë, sipërmarrja individuale shihet këtu si rruga më e vlefshme për të zbutur vështirësitë aktuale²¹ dhe për stimulimin e rritjes përmes gjenerimit të të ardhurave dhe pavarësisë së qëndrueshme. Investimet në aktivitete afariste në shkallë të vogël dhe trajnimet besohet të jenë një mënyrë efektive dhe me kosto të përshtatshme për të arritur këto qëllime.²²

Akterë të shumëfisht janë të përfshirë në këtë detyrë sfiduese, e cila pashmangshëm kërkon përpjekje të konsiderueshme, të përbashkëta dhe bashkëpunimin ndërmjet organeve të ndryshme relevante qeveritare, shoqërisë civile, agjencive e akterëve të tjerë. Megjithatë, përgjegjësia kryesore bie në duart e Komunave, kompetencat dhe obligimet ligjore të të cilave përshijnë rregullimin dhe përkrahjen aktive për zhvillimin e ekonomisë lokale dhe ndërmarrjeve të vogla²³.

¹⁸ [Liqji për Barazi Gjinore në Kosovë](#) (nr. 2004/2) (versioni anglisht), specifikisht neni 12 dhe 13

¹⁹ [Programi i Kosovës për Barazi Gjinore 2008-2013](#) (versioni anglisht), Zyra e Kryeministrit, Agjencia për Barazi Gjinore, 2008

²⁰ [Plani i Veprimit i Kosovës për Fuqizimin Ekonomik të Grave 2011-2013](#) (versioni anglisht)

²¹ UNDP Kosova, 2012, [Kosovo Human Development Report 2012](#), fq. 38

²² Iniciativat Rome për Shoqëri të Hapur, shtator 2012, [Empowerment through Employment: Capitalizing on the Economic Opportunities of Roma Inclusion](#)

²³ Shihni p.sh. ECMI Kosova, qershor 2012, [Perspectives on Local Economic Development in Kosovo's Decentralised Municipalities](#)

1.3 VEPRIMET URGJENTE QË DUHET NDËRMARRË

Urgjenca e skajshme për të trajtuar konkretisht diskriminimin mbi baza gjinore dhe për të përmirësuar gjendjen e përgjithshme të grave ka marrë rëndësi të shtuar gjatë viteve të fundit. Në përputhje me përpjekjet e sanksionuara ndërkombëtarisht, në këtë drejtim, respektimi i të drejtave të grave dhe promovimi i fuqizimit të tyre janë vendosur si prioritet kryesorë të veprimit nga Qeveria e Kosovës. Në këtë këndvështrim, janë ndërmarrë disa iniciativa në nivele të institucioneve, si dhe në mesin e organizatave të shoqërisë civile, me qëllim të vetëdijësimit mbi gjendjen aktuale dhe afirmimit të nevojës bindëse për të trajtuar atë.

Në mesin e shembujve të shumtë, kemi nxjerrjen e të ashtuquajturave 'Parime të Prishtinës'²⁴, në kuadër të Samitit Ndërkombëtar për Fuqizimin e Gruas, të mbajtur në tetor 2012²⁵, të cilat kanë një rëndësi të veçantë, sepse ofrojnë një sërë udhëzimesh, që synojnë eliminimin e pengesave për pjesëmarrjen politike të grave, përkrahjen e fuqizimit të tyre ekonomik dhe qasjen në siguri dhe drejtësi. Më tej, *Parimet* kanë sjellë nënshkrimin e Platformës Kombëtare për Gratë Sipërmarrëse²⁶, në prill të vitit 2013, nënshkruar nga rreth dyzet subjekte. Kjo Platformë dënon mungesën e një vizioni afatgjatë kombëtar të politikave të qëndrueshme, të dizajnuara në mënyrë specifike për kapërcimin e hendekut gjinor në pjesëmarrjen e tyre në aktivitete sipërmarrëse dhe, si dhe bën thirrje për zhvillimin dhe promovimin e sipërmarrjes së grave.

Përveç këtyre, kushtet kritike të jetesës në të cilat gjenden gratë në Kosovë dhe garancitë e dobëta të të drejtave të tyre janë kritikuar me forcë nga Presidentja, znj. Atifete Jahjaga dhe nga Zëvendëskryeministrja dhe Ministria e Tregtisë dhe Industrisë, znj. Mimoza Kusari-Lila, me rastin e forumit udhëheqës ekonomik botëror për gratë, në Samitin Global të Grave, të mbajtur në Malajzi, në qershorin e vitit të kaluar²⁷. Në këtë kuptim, përfshirja aktive e përfaqësuesve të larta të Kosovës në Samit, pa dyshim, tregon rëndësinë që institucionet ia atribuojnë luftës kundër diskriminimit në baza gjinore.

Megjithatë, pavarësisht nga meritat e pamohueshme të nismave të shumta të promovuara në të dyja fushat, atë të mbrojtjes së të drejtave të komuniteteve minoritare dhe të të drejtave të grave, rezultatet e prekshme, të arritura deri më tani janë padyshim të pamjaftueshme.

²⁴ [Parimet e Prishtinës](#), "Partneriteti për Ndryshime – Fuqizimi i Grave" (versioni anglisht), 4-6 tetor 2012, Prishtinë

²⁵ Samiti Ndërkombëtar për Fuqizimin e Grave, "Partneriteti për Ndryshime – Fuqizimi i Grave", 4-6 tetor 2012, Prishtinë

²⁶ [Platforma për Sipërmarrëset Gra në Republikën e Kosovës](#) (versioni anglisht) është grup joformal i themeluar më 8 prill 2013, me pjesëmarrjen e OJQ-ve, shoqatave të grave, shoqatave afariste, rrjeteve, dhe agjencive trajnuese e mediave. Kjo platformë është themeluar bazuar në Indikatorët e Stambollit për Gratë Sipërmarrëse (ABV, Akti i Bizneseve të Vogla për Evropë)

²⁷ [Samiti Global i Grave 2013](#) (versioni anglisht), Kuala Lumpur, Malajzi, 6-8 qershor 2013

Edhe pse njih një numër hapash të kufizuar përpara, Raporti i Progresit i Komisionit Evropian i vitit 2013 për Kosovën²⁸, i publikuar kohëve të fundit, thekson dobësinë e avancimeve të arritura në këta sektorë. Duke vështuar në mënyrë specifike në sferën ekonomike, ky raport identifikon pengesat më serioze për zhvillimin socio-ekonomik të vendit, me një mjedis biznesi shumë problematik dhe norma të ulëta të punësimit. Këto prekin veçanërisht gratë, komunitetet jo-shumicë dhe të rinjtë. Prandaj, ka pasur progres të pakët dhe jo të vazhdueshëm në zbatimin e legjislacionit që lidhet me komunitetet minoritare, pa ndryshime në gjendjen aktuale të kushteve të jetesës së romëve, ashkalive dhe egjiptasve. Për më tepër, vlerësime të ngjashme, fatkeqësisht, vlejnë për fushën e të drejtave të grave dhe barazisë gjinore. Prandaj, në këtë kuptim, mbizotërimi i gjendjes së tanishme konsiderohet se përbën një pengesë të madhe në rrugën e Kosovës drejt anëtarësimit në Bashkimin Evropian.

Kjo pasqyrë e dhënë pashmangshëm konfirmon urgjencën tashmë të përmendur bindëse për një angazhim të përbashkët dhe të gjerë drejt arritjes së përmirësimit faktik të statusit të grave romë, ashkali dhe egjiptase. Fuqizimi ekonomik, më konkretisht sipërmarrja individuale, duhet të konsiderohet faktor kyç për të arritur rezultate të suksesshme ndaj kësaj sfide të vështirë.

1.4 PASQYRA DHE ARSYETIMI I PROJEKTIT

Në këtë kuadër, projekti i financuar nga UN Women/UNDP/BE *Promovimi i Fuqizimit Ekonomik të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase në Kosovë*, që zbatohet nga Qendra Evropiane për Çështje të Minoriteteve (ECMI Kosova) dhe Rrjeti i Organizatave të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase të Kosovës (RROGRAEF), ka për qëllim të përmirësojë dhe të rrisë fuqizimin e grave që ka për objektiv. Rezultatet e parashikuara synojnë rritjen e mundësive ekonomike për gratë romë, ashkali dhe egjiptase për të fituar pavarësi individuale, për t'i ikur varfërisë dhe për t'u integruar më mirë në shoqërinë kosovare.

Më specifikisht, aktivitetet e promovuara ndjekin një drejtim të dyfishtë. Së pari, ato përpiqen të zgjerojnë aftësitë profesionale dhe sipërmarrëse të përfitueseve, si dhe në drejtim të forcimit të vetëbesimit dhe njohurive të tyre në lidhje me të drejtat që u përkasin dhe akterët përgjegjës për sigurimin e tyre. Së dyti, projekti ka për qëllim të ngritë vetëdijesimin e institucioneve mbi gjendjen socio-ekonomike të grave romë, ashkali dhe egjiptase, duke avokuar për mbështetje të shtuar nga ana organeve qeveritare të nivelit lokal dhe atij qendror.

Përfituesit kryesorë të projektit janë gratë romë, ashkali dhe egjiptase, të moshës së re dhe asaj mesatare, të cilat kanë përfituar drejtpërsëdrejti nga aktivitetet e trajnimit. Dyzet e një (41) pjesëmarrëset aktualisht jetojnë në komunat e Mitrovicës, Ferizajt, Prizrenit, Pejës dhe

²⁸ Komisioni Evropian, tetor 2013, [Kosovo* 2013 Progress Report](#), SWD(2013) 416 final, Bruksel, 16.10.2013

Gjakovës. Prej tyre, tetë (8) gra janë përzgjedhur dhe u janë ofruar trajnime praktike dhe forma të tjera të mbështetjes direkte me mjete, duke u mundësuar kështu realizimin e ideve të tyre afariste. Përveç kësaj, qëndrueshmëria afatgjate e bizneseve të nisura u mundësua përmes mbështetjes së ofruar përfitueseve për qasje në financa dhe kapital nga jashtë projektit.

Grupi i dytë i aktiviteteve të parashikuara, përkatësisht dimensionin institucional i projektit, kishte për objektiv pesë Komuna, si dhe institucione të nivelit qendror dhe palë të tjera relevante të interesit. Këto kanë për synim t'u sjellin dobi të tjera të tërthorta grave të përfshira dhe komuniteteve të tyre. Në të vërtetë, rezultatet e mundshme të nismave të avokimit dhe vetëdijesimit do të arrijnë përkushtim të shtuar për fuqizimin ekonomik të grave, ashkali dhe egjiptase, gjë që në mënyrë ideale do të qëndrojë përtej kohëzgjatjes së projektit. Për më tepër, shpresohet se komunikimi i nisur ndërmjet agjencive të ndryshme do të zhvillohet më tej në bashkëpunim të qëndrueshëm e konstruktiv dhe përkrahje të ndërsjellë.

Në kuadër të kësaj kornize, ky raport konsiderohet se përbën një referencë të vlefshme për hartimin e strategjive të tjera për të intervenuar në këtë aspekt dhe një mjet të dobishëm për të gjithë akterët e përfshirë në këtë fushë.

1.5 QËLLIMET DHE STRUKTURA E RAPORTIT

Duke u bazuar në informatat dhe përvojat e grumbulluara gjatë zbatimit të aktiviteteve të planifikuara, ky raport u rikthehet përmbledhtazi fazave të projektit. Në këtë mënyrë, ai ka për synim të ofrojë informata të pasura mbi kushtet aktuale të jetesës së grave, ashkali dhe egjiptase, si dhe rikonfirmon urgjencën e një angazhimi të përbashkët gjithëpërfshirës drejt përmirësimit të tyre. Bazuar në qëllimin shumëdimensional të përvijuar më sipër, ky publikim do të kontribuojë në vlerësimin e sfidave kryesore që pengojnë fuqizimin ekonomik të grave, të paraqesë rrëfime konkrete suksesi nga përfitueset e drejtpërdrejta të projektit dhe rrjedhimisht të formulojë rekomandime për institucionet qeveritare dhe akterët e tjerë të përfshirë. Në përputhje me këtë, teksti është ndarë në pesë pjesë kryesore përgjatë vijave të aktiviteteve të projektit të parapara në fillim të zbatimit të tij.

Pas kësaj pjese hyrëse, pjesa e dytë do të tregojë rezultatet e tri takimeve informative të mbajtura më herët në fillim të aktiviteteve substanciale. Të integruara me shpërndarjen e një pyetëso, përmes të cilit janë kërkuar të dhënat personale dhe ato në lidhje me interesat afariste, ku informatat e mbledhura kanë mundësuar arritjen e të kuptuarit më të mirë të gjendjes aktuale dhe prioriteteve të përfituesve dhe më pas strukturimin e sesioneve trajnuese dhe mbështetjes së veçantë të përshtatur me nevojat e tyre.

Pjesa e tretë përmban një vlerësim në thellësi të programit të trajnimit në shkallë të gjerë të ofruar, bazuar në pikëpamjet e përfituesve. Vlerësimi i ndikimit të atypëratyshëm të aktiviteteve të propozuara dhe dobisë së tyre të mundshme në kthimin në realitet të bizneseve të pavarura është arritur nëpërmjet analizës së rezultateve të dy pyetësorëve shtesë, të shpërndarë para fillimit, respektivisht pas përfundimit të trajnimit.

Pjesa e katërt përshkruan trajnimet praktike individuale, të ofruara grave të përzgjedhura. Këto aktivitete, të cilat përfshijnë ndihmë në hartimin e planeve të biznesit, udhëzime mbi qasjen në financa jashtë projektit, si dhe ofrimin e mbështetjes direkte me mjete, kanë për qëllim të demonstrojnë realizimin faktik të ideve sipërmarrëse të përfituesve.

Në fund, fokusi i kthehet aspektit të dytë të projektit, përkatësisht grupit të aktiviteteve, të cilat kanë përfshirë drejtpërsëdrejti institucionet e nivelit lokal dhe qendror. Fillimisht janë organizuar pesë tryeza të rrumbullakëta në komunat e synuara, të cilat kanë krijuar një mundësi të çmuar për fillimin e shkëmbimeve konstruktive ndërmjet akterëve relevantë. Më pas janë mbajtur dhjetë takime strategjike me institucionet kryesore të nivelit qendror dhe shoqatat afariste. Marrë parasysh pjesëmarrjen e akterëve më relevantë që janë aktivë në këtë fushë, këto takime kanë përmbushur më tej qëllimin nëpërmjet theksimit të domosdoshmërisë bindëse për përkushtim të plotë ndaj fuqizimit ekonomik dhe integritetit të grave rome, ashkali dhe egjiptase, në përgjithësi dhe grave në veçanti. Pjesa e pestë paraqet temat e reja për diskutim, duke i paraprirë pjesës së fundit të përfundimeve dhe rekomandimeve.

II TAKIMET INFORMUESE DHE KONSULTATIVE

2.1 HYRJE

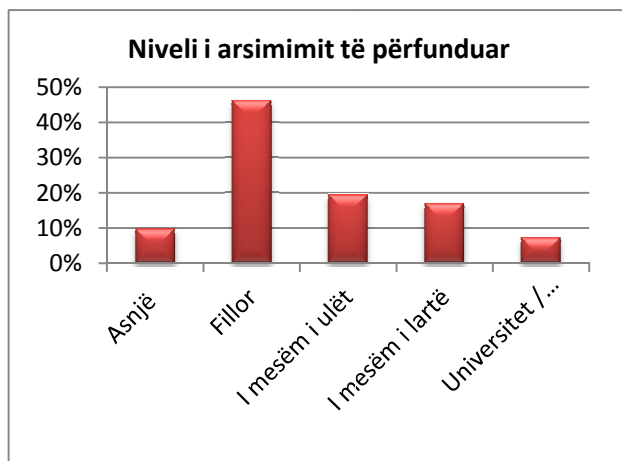
Faza e parë e aktiviteteve të parapara nga projekti përfshinte organizimin e tri takimeve informuese dhe konsultative, të cilat janë mbajtur në komunat e Mitrovicës, Ferizajt dhe Gjakovës, në të cilat kanë marrë pjesë gjithsej 41 gra rome, ashkali dhe egjiptase. Qëllimi i tyre ka qenë që të arrihet të kuptuarit më i mirë i gjendjes dhe kapaciteteve të grupeve të synuara, gjë që rrjedhimisht mundëson strukturimin e mëvonshëm të aktiviteteve të përshtatura në mënyrë specifike. Me këtë rast, pjesëmarrëset kanë plotësuar nga një pyetësor, i cili kërkonte informata në lidhje me familjet e tyre, arsimimin, historinë e punësimit të tyre, shkathtësitë që posedojnë, interesat dhe idetë e mundshme afariste.

Pjesa në vijim përmban informata të pasura, të dala nga analiza sasiore dhe cilësore e rezultateve. Kjo ka për qëllim të ofrojë një vlerësim të dobishëm të nevojave në bazë të së cilës do të mund të shpresohet të iniciohet ose përmirësohet dialogu dhe bashkëpunimi konstruktiv ndërmjet institucioneve të nivelit lokal, Organizatave të Shoqërisë Civile dhe përfitueseve të drejtpërdrejtë.

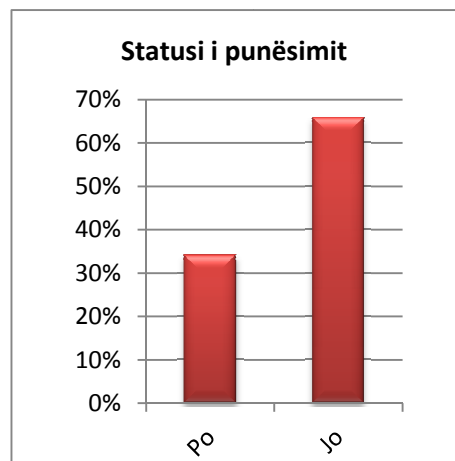
Bazuar në këtë qëllim, një pjesë e këtij raporti është ndarë në tre kapituj kryesorë. I pari ofron një pasqyrë mbi profilin dhe kushtet e jetesës së përfitueseve. Pjesa e dytë hedh një vështrim të thellë në gjendjen financiare të grave, me fokus të veçantë në pengesat kryesore që ua pamundësojnë të punojnë, si dhe përparësitë e tyre të mundshme në këtë perspektivë. Më pas, në pjesën e tretë paraqiten nevojat specifike të pjesëmarrësve dhe interesat e tyre të lidhura me afarizëm, kurse në fund formulohen disa përfundime. Këto përbëjnë një kontribut kuptimplotë për strukturimin e ndihmës konkrete me objektiv të qartë, e cila u është ofruar më pas përfituesve nëpërmjet trajnimeve dhe përkrahjes shtesë.

2.2 PROFILI I PËRFITUESEVE

Dyzet e një (41) gratë pjesëmarrëse rome, ashkali dhe egjiptase²⁹, të cilat aktualisht jetojnë në komunat e Mitrovicës, Ferizajt, Prizrenit, Pejës dhe Gjakovës, mbulojnë një gamë moshe nga nën 18 deri në mbi 35 vjeçare. Pjesa më e madhe e tyre janë ose kanë qenë të martuara (27) dhe mbajnë të paktën nga një fëmijë (29).

Grafiku 1

Grafiku 2

Pothuajse të gjithë (90%) pjesëmarrëset në takime kanë deklaruar se kanë përfunduar të paktën shkollimin fillor. Megjithatë, vetëm më pak se gjysma e tyre kanë ndjekur shkollimin e mesëm të ulët e më lart. Shikuar nga kjo perspektivë, karakteristikat e grupit përputhen me ato të mesatares së romëve, ashkalive dhe egjiptasve, në përgjithësi.³⁰

Në anën tjetër, dhe në ndërlidhje me këtë, statusi i pjesëmarrësve në fuqinë punëtore, që arrin 34%, i bën ato që të jenë edhe mbi mesataren e grave në Kosovë. Në të vërtetë, numri i përgjithshëm i grave të punësuar në nivelin kombëtar rezulton të jetë rreth dhjetë pikë përqindjeje më i ulët³¹ dhe vetëm 12% prej tyre gëzojnë nga një vend pune të përhershëm me orar të plotë³². Siç pritet, përqindje më e lartë e punësimit të suksesshëm ka në mesin e grave që kanë përfunduar shkollimin e mesëm ose atë universitar.

Më specifikisht, fushat kryesore në të cilat gratë pjesëmarrëse të aktiviteteve kanë përvojë janë: kujdesi ndaj fëmijëve, artizanati, përgatitja e ushqimit, shitja me pakicë dhe pastrimi. Anasjelltas, vetëm një numër i kufizuar i pjesëmarrësve kanë deklaruar se posedojnë aftësi për punë krahu, aktivitete bujqësore, punë në fabrika, shitje me pakicë dhe punë të zyrës. Analiza e këtyre përgjigjeve sugjeron një avantazh relativ në menaxhimin e detyrave personale dhe familjare të lidhura me këto, nga njëra anë, si dhe një nivel përgjithësisht të

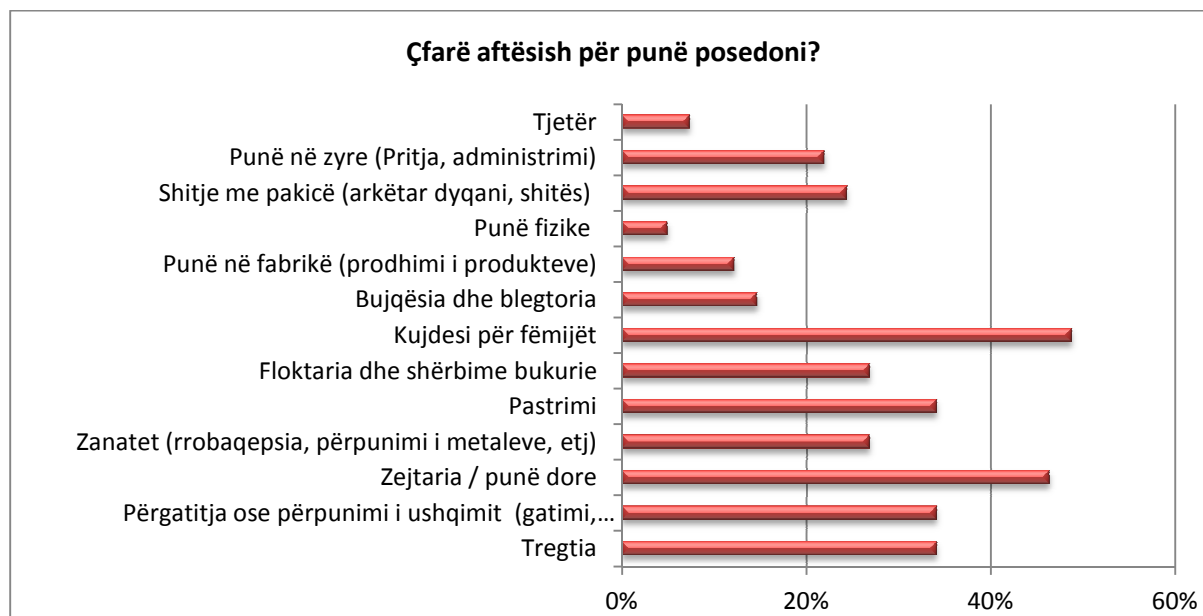
²⁹ Specifikisht, në këto takime kanë marrë pjesë 24 gra ashkali, 11 egjiptase dhe 6 rome.

³⁰ Fondacioni Kosovar për Shoqëri të Hapur (KFOS–SOROS), 2009, [The Position of Roma, Ashkali and Egyptian Communities in Kosovo](#), fq. 35

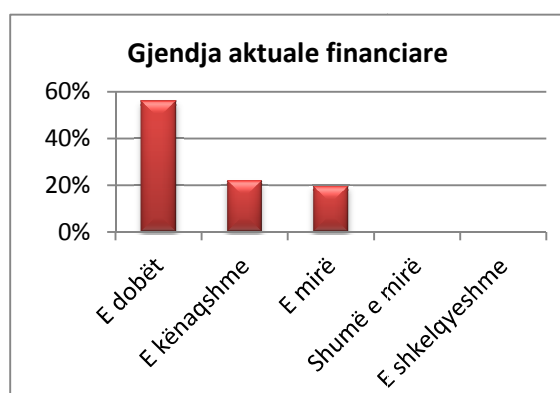
³¹ Agjencia e Statistikave të Kosovës, REKOS 2011, [Kosovo Population and Housing Census 2011 Final Results – Main Data](#) (versioni anglisht), Tabela 2.3 *Tregu i punës*, fq. 30

³² UNKT, korrik 2010, [Kosovo: MDG Factsheet 2010](#), fq. 13

pakënaqshëm të kapaciteteve të specializuara profesionale, nga ana tjetër. Siç tregon kjo, nëse punët fizike rezultojnë të jenë tradicionalisht të rezervuara për meshkuj, aftësitë e tjera që mungojnë zakonisht kërkojnë shkollim të lartë dhe ekspertizë.

Grafiku 3

Grafiku 4

Megjithatë, përkundër kësaj, shumica e pjesëmarrëseve e shohin gjendjen aktuale financiare të tyre si të varfër dhe të pakënaqshme. Ky vlerësim negativ padyshim që ndikohet nga fakti që vetëm 12 prej tyre kanë qenë të punësuar gjatë vitit të kaluar. Përveç kësaj, fakti që pothuajse të gjithë bashkëshortët e grave pjesëmarrëse janë të papunë ka të ngjarë të përkeqësojë kushtet e jetesës së të gjitha familjeve të tyre.

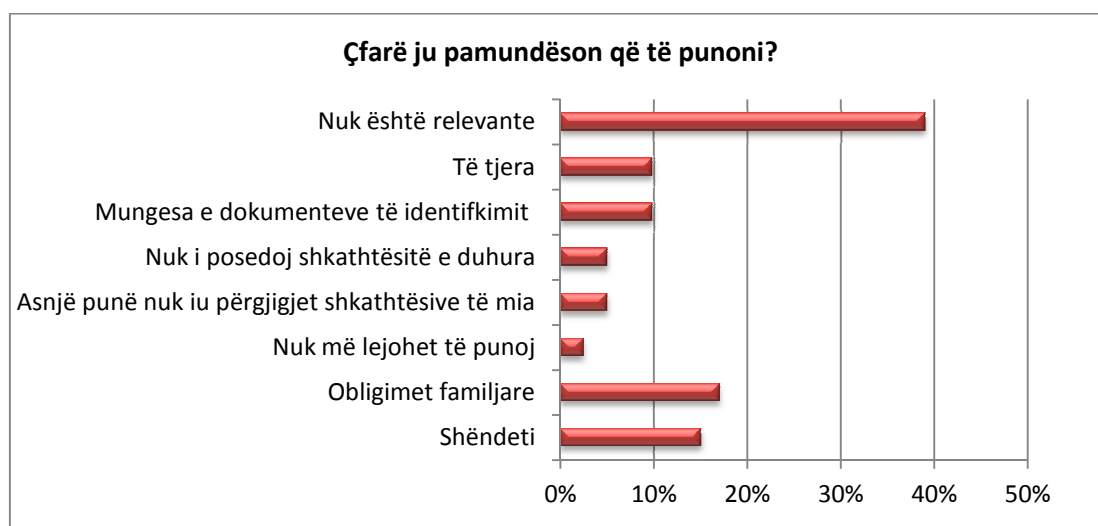
Ky tipar i fundit është krahasimisht shumë i lartë për komunitetet romë, ashkali dhe egjiptas, ndërsa bie në kundërshtim mahnitës me të dhënat që u referohen grupeve të ndryshme etnike. Në fakt, në nivel kombëtar, norma e punësimit sipas gjinisë është fuqishëm në favor të meshkujve, pothuajse në të gjithë sektorët relevantë³³.

³³ UNDP Kosova, 2012, [Kosovo Human Development Report 2012](#), f. 28

2.3 PENGESAT DHE AVANTAZHET SA I PËRKET PUNËSIMIT

2.3.1 Pengesat kryesore

Shëndeti, obligimet familjare dhe mungesa e dokumenteve të identifikimit janë identifikuar si arsye kryesore që u pamundësojnë femrave të papuna të kenë qasje në tregun e punës. Nëse shikohen dy pengesat e para të theksuara, pothuajse gjysma e të anketuarave kanë deklaruar se nuk marrin asnjë lloj ndihme në punët e shtëpisë dhe kujdesin për fëmijët. Për më tepër, çështja e regjistrimit civil meriton vëmendje të veçantë, pasi që përbën një problem të përhapur gjerësisht, e që prek grupet më të rrezikuara që jetojnë në Kosovë, sidomos komunitetet romë, ashkali dhe egjiptas në veçanti. Në të vërtetë, pavarësisht faktit se janë ndërmarrë disa masa aktive gjatë viteve të fundit, faktikisht vazhdon të ketë pengesa në qasjen në regjistrim, gjë që rëndon jetën e personit në disa fusha³⁴.

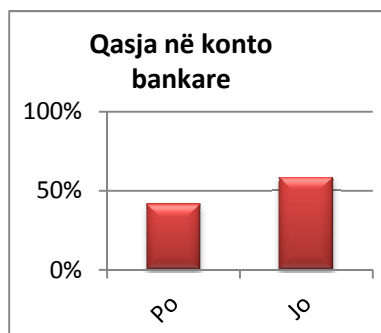

Grafiku 5

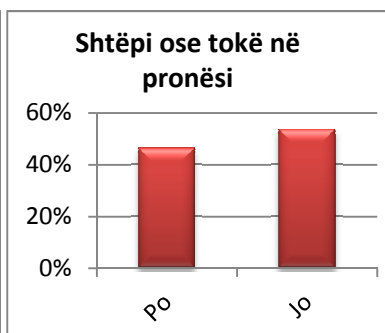
Analizimi i pyetësorit, gjithashtu, zbulon ekzistimin e pengesave të dukshme strukturore që pengojnë qasjen e grave në punësim. Në mënyrë domethënëse, 58% e pjesëmarrëseve nuk kanë qasje në llogari bankare, shumica prej tyre nuk posedojnë shtëpi ose tokë të tyre dhe 75% nuk disponojnë mjete të veta të transportit. Sa u përket pasurive të patundshme, është e rëndësishme të theksojmë se, asnjë nga të anketuarat nuk është pronare e drejtpërdrejtë e pasurisë së deklaruar, e cila është në fakt shtëpia apo toka e familjes së tyre, rrjedhimisht në pronësi të bashkëshortëve ose vjehërrve të tyre.

Kjo pasqyrë e paraqitur duhet të konsiderohet rezultati më i habitshëm i mohimit të të drejtave të trashëgimisë së grave, gjë që vështirëson qasjen e tyre për pronësi dhe kapital, duke i përjashtuar ato më tej nga mundësitë e vetëpunësimit.

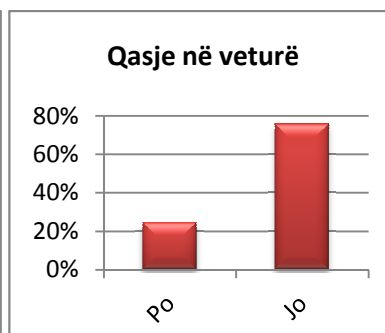
³⁴ Shihni p.sh. Misioni i OSBE-së në Kosovë, korrik 2012, [Access to Civil Registration in Kosovo](#)

Grafiku 6

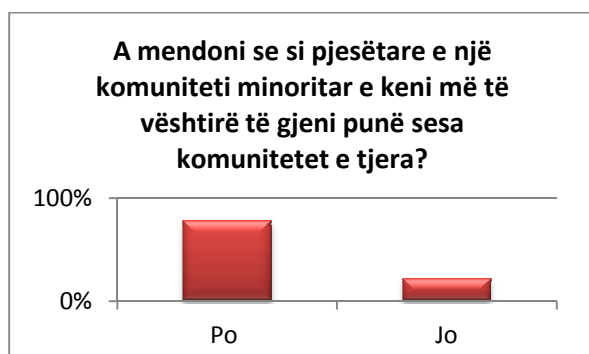

Grafiku 7

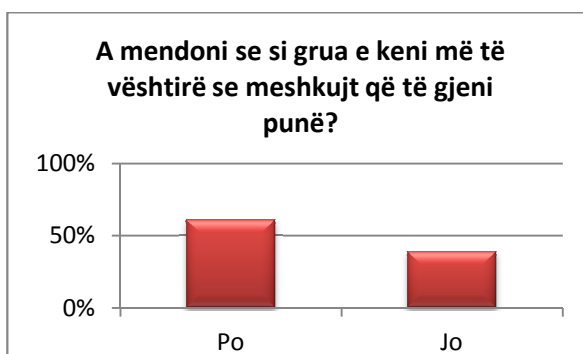

Grafiku 8

Ajo çfarë është më e rëndësishmja, përgjigjet, të cilat shpalosin përceptimin e fortë të pjesëmarrëseve se ato janë viktimat të diskriminimit si mbi baza etnike, ashtu edhe gjinore. Praktikën eksplicite, apo të fshehura diskriminuese konsiderohet të jenë të përhapura në procedurat e punësimit, si dhe brenda ambientit të punës dhe në trajtimin e të punësuarve. Prandaj, këtu është kyçe të theksohet se, pavarësisht nga shkalla e paragjyqimeve dhe pabarazisë që në të vërtetë janë të pranishme, përceptimi më i lartë i pabarazisë shprehur nga ana e grave të përfshira, në vetvete përbën një barrierë ndaj qasjes së drejtë në mundësi të punësimit.

Grafiku 9

Grafiku 10

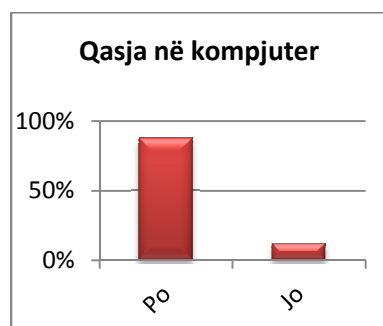
2.3.2 Avantazhet dhe potencialet

Përkundër pengesave të theksuara, gratë rome, ashkali dhe egjiptase të cilat kanë marrë pjesë në takime kanë dobi nga një numër karakteristikash me avantazh. Këto padyshim do t'u ofronin atyre një bazë të çmuar për fillimin e aktiviteteve sipërmarrëse individuale, sidomos në krahasim me pjesëtarët e komuniteteve të tyre, në përgjithësi.

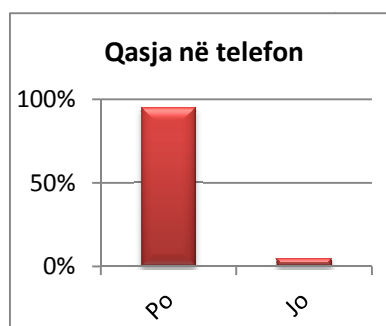
Së pari, siç tregojnë tabelat e mëposhtme, pjesëmarrëset kanë pohuar se kanë qasje relativisht të lehtë në teknologji të telekomunikimit. Mbi 80% kanë deklaruar se kanë qasje në kompjuter dhe të gjitha, përveç dy prej tyre, në telefon, celular ose fiks. Këto shifra janë jashtëzakonisht të larta krahasuar me të dhënat në rajon, ku zotërimi i një kompjuteri në

mesin e popullatës rome sillet ndërmjet 16% dhe 27% dhe posedimi i një telefoni qëndron ndërmjet 62% dhe 76%³⁵.

Megjithatë, niveli i dispozicionit të teknologjisë në mesin e përfitueseve duhet të vihet në kontekstin e normës së përgjithshme në Kosovë të zotërimit të kompjuterëve dhe telefonave celularë dhe atë të mbulimit me Internet, e cila është në të njëjtin nivel me standardet e krahasueshme të BE-së³⁶. Përveç kësaj, siç u përmend më lart, pozicioni i pjesëmarrëseve në këtë hulumtim nuk përfaqëson mesataren për romët, ashkalitë dhe egjiptasit në vend, duke qenë pjesë kryesisht aktive në komunitetet e tyre dhe pasi që janë në një gjendje relativisht të mirë financiare, shifrat e grave të intervistuar sigurisht se janë mbivlerësuar në krahasim me shumicën e përgjithshme të pjesëtarëve të këtyre komuniteteve.

Grafiku 11

Grafiku 12

Për më tepër, ndryshe nga komunitetet e tjera jo-shumicë, në rastin konkret, çështja e gjuhës mund të konsiderohet e parëndësishme. Në të vërtetë, njohja e gjuhës shqipe nga të gjithë pjesëmarrëset u mundëson atyre të kapërcejnë lehtësisht pengesat e përmendura nga grupe të tjera në qasjen e tyre në punësim, e të cilat lidhen me zbatimin tejte të dobët të Ligjit për Përdorimin e Gjuhëve³⁷.

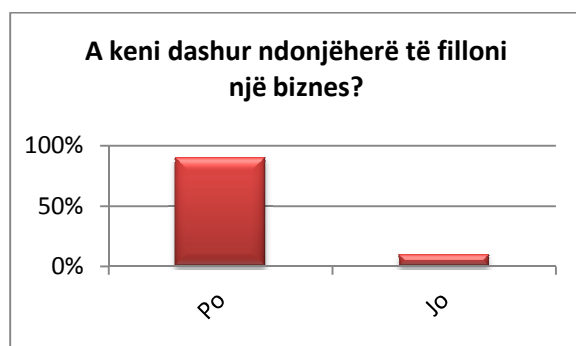
³⁵ Banka Botërore, shtator 2012, [Reducing Vulnerability and Promoting the Self-Employment of Roma in Eastern Europe Through Financial Inclusion](#)

³⁶ Shihni p.sh. Asociacioni i Kosovës për Teknologji të Informimit dhe Komunikimit, janar 2012, [Internet Penetration and Usage in Kosovo](#); BuddeComm, gusht 2013, [Kosovo - Telecoms, IP Networks, Digital Media and Forecasts](#)

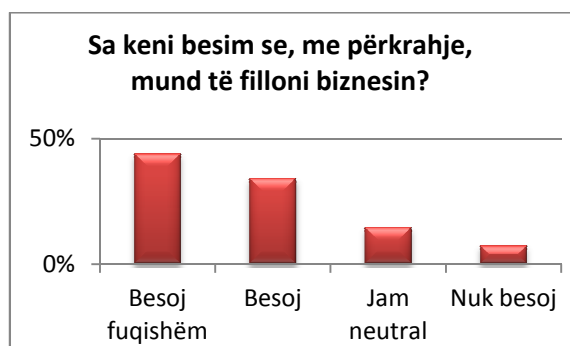
³⁷ [Ligji për Përdorimin e Gjuhëve](#), (nr. 02/L37) (versioni anglisht), 2006

2.4 INTERESAT DHE PLANET E BIZNESIT

Të gjitha gratë pjesëmarrëse kanë gatishmëri dhe përkushtim të fuqishëm për të iniciuar aktivitete ekonomike, duke demonstruar një nivel premtues të besimit në kapacitetet e tyre për të ndërmarrë aktivitete të tilla, duke u bazuar në aftësitë dhe potencialet e tyre drejtuese, mundësisht me mbështetje të jashtme. Ky interesim i fuqishëm, i deklaruar, tregon nevojën urgjente për promovimin, nxitjen dhe mbështetjen aktive për sipërmarrje në mesin e këtyre grupeve. Siç është treguar më parë, kjo përbën një domosdoshmëri absolute dhe përceptohet si e tillë nga shumica e pjesëmarrëseve, të cilat janë të ballafaquara çdo ditë me diskriminimin në bazë të përkatësisë etnike dhe gjinore, si dhe mungesën e mundësive për punësim në lokalitetet ku jetojnë, krijimi i një biznesi të vogël privat rezulton të jetë opsioni i tyre i vetëm premtues.

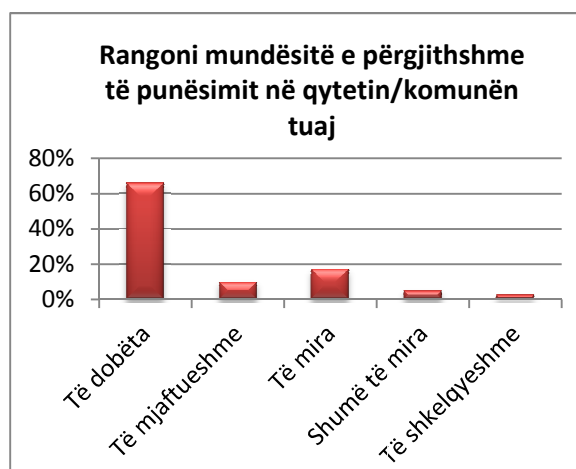

Grafiku 13

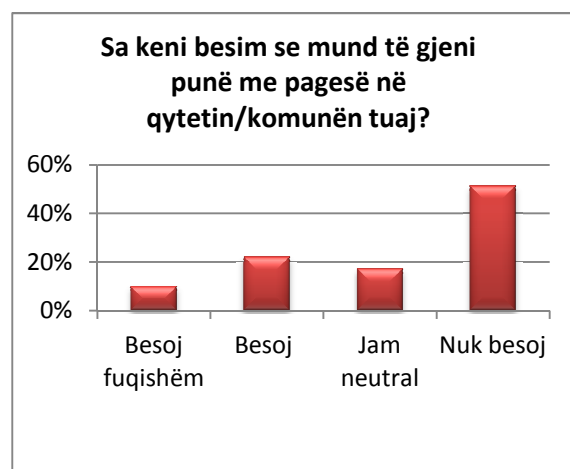

Grafiku 14

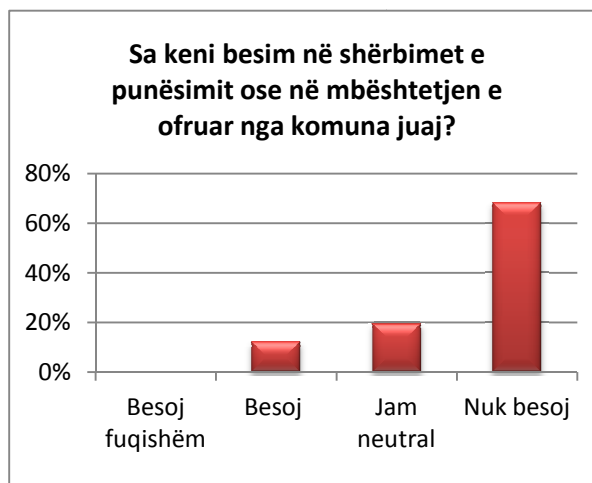
Megjithatë, vlerësimi i besimit të përfitueseve në mundësi konkrete të punësimit të ofruara brenda qytetit ose komunës, ku banojnë, lë shije më të hidhur. Gjithashtu, ka besim jashtëzakonisht të ulët në mundësitë e gjetjes së një vendi pune me pagesë dhe besim në mundësinë e marrjes së një kredie ose lloje të tjera të ndihmës nga ana e institucioneve lokale dhe kombëtare.

Grafiku 15

Grafiku 16

Grafiku 17

Një çështje tjetër relevante që ka dalë nga anketat e kryera ka të bëjë me vetëdijësimin e pamjaftueshëm në lidhje me shërbimet e punësimit, të ofruara nga organizatat joqeveritare dhe agjencitë e tjera aktive në nivelin komunal. Në të vërtetë, mbi 50% e të anketuarave e kanë ranguar nivelin e tyre të njohurive si të dobët. Kjo zbulon një mungesë të thellë të informatave dhe komunikimit, gjë që pashmangshëm bartet në nivelin e shprehur të besimit në këto mekanizma dhe efektivitetin e tyre.

Një shembull i rëndësishëm i shanseve të pamjaftueshme për punësim të ofruar pjesëtareve të grupeve të synuara, mund të gjendet, nëse shikohet pjesëmarrja e tyre në Shërbimin Civil të Kosovës (SHCK) dhe Ndërmarrjet Publike (NP). Raporti i publikuar së fundmi vlerëson *Punësimin e Pjesëtarëve të Komuniteteve Jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në Ndërmarrjet Publike*³⁸. Ky raport ofron të dhëna, të cilat dëshmojnë zbatimin e dobët të detyrimeve ligjore në fuqi në këtë sektor³⁹. Në të vërtetë, sipas të dhënave të mbledhura, asnjë nga institucionet nuk i respekton të gjitha kërkesat, e as nuk i përmbush pragjet minimale të kërkuara nga ligji, të cilat në nivelin lokal duhet të jenë në përpjesëtim me përbërjen demografike të komunës së caktuar⁴⁰. Ajo që është më e rëndësishmja, komunitetet romë, ashkali, egjiptas dhe goranë janë identifikuar si më të pa-favorizuarit, pasi që janë relativisht të nën-përfaqësuar në të gjitha nivelet, krahasuar me numrin e popullsisë, duke mbajtur vetëm pozita administrative. Më tej, këto pozita mbahen pothuajse ekskluzivisht nga meshkujt. Këto shifra dëshmojnë fuqishëm nevojën urgjente për procedura të drejta të rekrutimit dhe masa të komunikimit të gjerë, me qëllim të ofrimit të mundësive të barabarta të punësimit në organet e institucioneve të nivelit lokal dhe NP. Brenda tyre, nevojiten përpjekje të veçanta për përkrahje të komuniteteve, grupeve dhe individëve më të marginalizuar.

Me qëllim të arritjes së këtij qëllimi, zgjerimi dhe përmirësimi i shkathtësive profesionale dhe sipërmarrëse të grave romë, ashkali dhe egjiptase, padyshim, përbën një element të domosdoshëm për të fuqizuar dhe ndihmuar ato në krijimin dhe drejtimin e aktiviteteve

³⁸ Vlerësimi mbi punësimin e pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë në Shërbimin Civil të Kosovës dhe në Ndërmarrjet Publike, ZKM/ZÇK, maj 2013 – Raporti përfundimtar duhet të jetë në dispozicion së shpejti në ueb-faqen e Zyrës për Çështje të Komuniteteve (ZÇK), <http://www.kryeministri-ks.net/zck/?fq.=2,1>

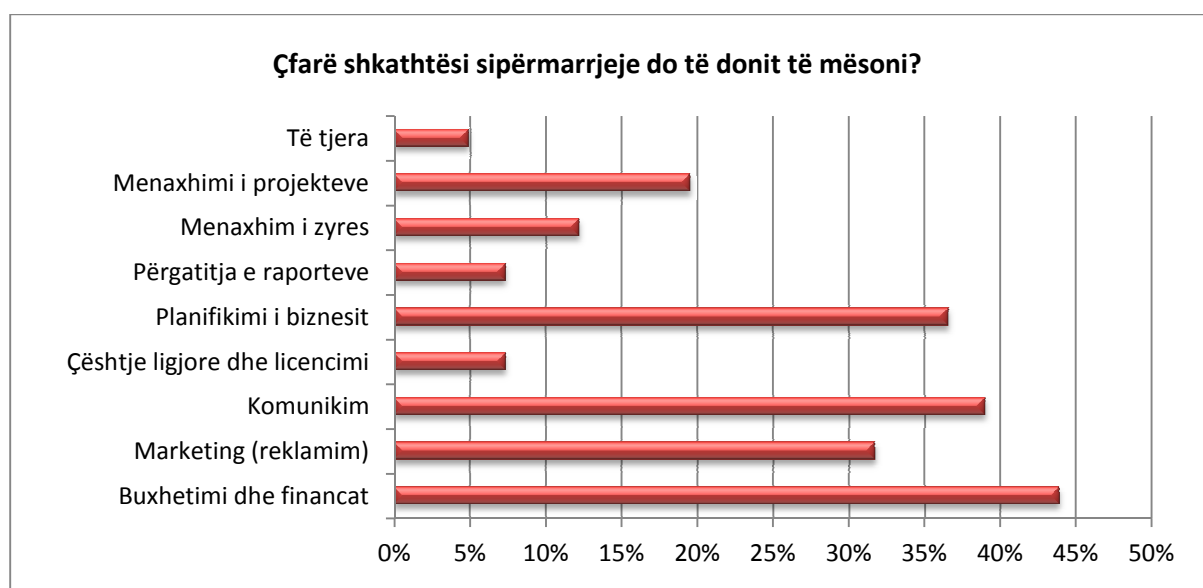
³⁹ Specifikisht relevante janë [Liqi për Shërbimin Civil të Republikës së Kosovës](#) (nr. 03/L-149) (versioni anglisht) dhe [Liqi për Ndërmarrjet Publike](#) (nr. 03/L-087) (versioni anglisht), neni 11.3

⁴⁰ [Liqi për Shërbimin Civil të Republikës së Kosovës](#) (nr. 03/L-149) (versioni anglisht), neni 11.3

private afariste. Në të vërtetë, përkundër nivelit të shtuar të besimit në aftësitë e tyre aktuale, pjesëmarrëset, gjithashtu, fuqimisht perceptojnë nevojën për të mësuar shkathtësi të reja. Në mesin e attributeve të punësimit që besohet të jenë më thelbësore, mund të jenë shkathtësitë e komunikimit, si ato ndër-personale, ashtu edhe përmes mjeteve informatike, dhe aftësitë organizative. Për më tepër, hendeqet e shkrim-leximit duhet të tejkalohen urgjentisht në mënyrë që të mundësohen përmirësime të përnjëmendta në të gjithë sektorët e tjerë. Veç kësaj, një vështirësi më e afërt e aftësive sipërmarrëse të kërkuara posaçërisht për nisjen e bizneseve të vogla tregon nevojën për forcimin e kapaciteteve të pjesëmarrësve për buxhetim dhe menaxhim të financave, planifikim biznesi dhe praktikë të marketingut.

Grafiku 18

Grafiku 19

Para përmbylljes së kësaj analize, me disa vërejtje të vlefshme e përfundimtare, lidhur me çështjet e theksuara, jepet një listë e ideve të mundshme sipërmarrëse. Gratë pjesëmarrëse kanë pasur mundësinë të shprehin nevojat dhe interesat e tyre specifike, si dhe sugjerimet e tyre për projekte të mundshme afariste përmes prezantimeve individuale dhe diskutimeve të hapura gjatë takimeve.

Idetë e shprehura janë si në vijim:

1. Prodhimi dhe tregtimi i punimeve artizanale të prodhuara me dorë: shembujt e sugjeruar përfshijnë rroba tradicionale, thurje me grep dhe dantella të thurura, stoli me rruaza dhe forma të tjera të stolive, perde, jorganë dhe stoli të tjera;
2. Aktivitete bujqësore: prodhimi i perimeve në serra, bletaria dhe prodhimi i mjaltit;
3. Blegtori: aktivitete fermerësh në fshatin Skivjan;
4. Prodhimtari qumështi për banorët e fshatit Dubravë, në komunën e Ferizajt;
5. Hapja e puseve, si për ujë të pijshëm, ashtu edhe për qëllime të ujitjes;
6. Konservimi i produkteve;
7. Përgatitja dhe dërgimi i racioneve ushqimore me porosi;
8. Prodhim këpucësh;
9. Ngjyrosje të pëlhurës;
10. Hapja e salloneve të bukurisë;
11. Hapja e dyqaneve të rrobaqepësisë;
12. Ofrimi i kurseve të filigranit.

2.5 PËRFUNDIME

Rezultatet e mbledhura përmes takimeve konsultative dhe pyetësorëve tregojnë interesim serioz të përfitueseve për ndërmarrjen e aktiviteteve të tyre për gjenerimin e të ardhurave dhe angazhimin e tyre konstruktiv në këtë drejtim. Megjithatë, disa pengesa të natyrave të ndryshme pengojnë mundësinë e shndërrimit të ideve të vlefshme në biznese produktive. Para së gjithash, mungesa e shkathtësive dhe ekspertizës së mjaftueshme sipërmarrëse është duke i përjashtuar gratë rome, ashkali dhe egjiptase nga shumica e mundësive të punësimit në dispozicion dhe ato të mundshme. Së dyti, barrierat strukturore, si vetëmohimi i trashëgimisë dhe të drejtave të pronësisë, si dhe mbështetja e pamjaftueshme për obligimet shtëpiake dhe kujdesin ndaj fëmijëve, kufizojnë më tej qasjen e tyre në vende pune dhe perspektivën për afarizëm. Për më tepër, vazhdimi i ekzistimit të praktikave të përhapura diskriminuese në baza etnike dhe gjinore është kritikuar fuqishëm nga pjesëmarrëset.

Duke pasur parasysh këtë gjendje, ky projekt ka për qëllim të trajtojë pengesat më të theksuara për mirëqenien ekonomike dhe pavarësinë financiare të grave nëpërmjet ofrimit të trajnimeve dhe skemave të përshtatura të përkrahjes. Aktivitetet e ofruara dhe rezultatet e tyre përshkruhen dhe shqyrtohen në pjesët në vijim të këtij raporti.

III TRAJNIME NË SHKALLË TË GJERË

3.1 HYRJE

Analizimi i pyetësorit të dorëzuar gjatë takimeve informuese dhe konsultative, të mbajtura në komunat e Mitrovicës, Ferizajt dhe Gjakovës, ofron një bazë të vlefshme, e cila mundëson të kuptuarit e gjerë të kushteve të jetesës, kapaciteteve dhe prioriteteve të përfitueseve. Ndërsa, pasqyrojnë interesimin serioz të pjesëmarrëseve për të ndërmarrë aktivitete për gjenerimin e të ardhurave, duke konfirmuar angazhimin e tyre konstruktiv në këtë drejtim. Rezultatet e mbledhura, gjithashtu, nxjerrin në pah praninë e disa pengesave të natyrave të ndryshme, të cilat pengojnë realizimin e projekteve të shprehura sipërmarrëse. Në bazë të vlerësimit të nevojave të dala nga ky proces dhe me qëllim të përmbushjes së qëllimit të përgjithshëm për të kontribuar në zbutjen e këtyre barrierave dhe përmirësimin e mëpastajmë të gjendjes aktuale, është hartuar dhe zbatuar një program trajnimi i përshtatur.

Plan-programi i trajnimit, i hartuar, prek disa aspekte operative të menaxhimit të biznesit, gjë që konsiderohet se mund të ofrojë shkathtësitë dhe informatat më të rëndësishme, të nevojshme për të rritur shanset e veprimtarive të suksesshme sipërmarrëse. Këto përfshijnë, ndër të tjera, përgatitjen e planeve të biznesit, procedurat ekzistuese të regjistrimit dhe mekanizmat e rrjetëzimit, si dhe instrumentet për qasjen në mundësi të përkrahjes financiare.

Të ofruara nga Qendra për Mbështetje të Bizneseve D&D⁴¹, janë mbajtur gjithsej dymbëdhjetë (12) seanca trajnimi, në Prishtinë dhe Gjakovë, ku kanë marrë pjesë gjithsej 32 gra. Në të gjitha seancat, prezantimet dhe ushtrimet grupore janë pasuar me diskutime aktive dhe produktive.

Gjatë trajnimeve janë shpërndarë nga dy pyetësorë shtesë, më saktësisht para fillimit dhe përfundimit të secilës seancë. I pari fokusohet në njohuritë dhe idetë bazë të përfitueseve, përvojat e tyre paraprake dhe të perceptuara, si dhe në pritjet e tyre nga aktivitetet e projektit. Një pjesë për vetëvlerësim⁴² ka pasuruar më tej gjetjet. Në anën tjetër, lidhur me këtë, pyetësori i dytë kishte për qëllim vlerësimin e ndikimit të drejtimit të propozuar, bazuar në nivelin e kënaqësisë së shprehur nga pjesëmarrëset, kapacitetet e marra dhe besimin, si dhe dobitë e mundshme nga këto për të filluar aktivitete të pavarura për gjenerimin e të ardhurave.

⁴¹ Qendra për Mbështetje të Bizneseve D&D është firmë konsulente me seli në Kosovë dhe kompani trajnimesh për biznese që vepron që nga viti 2008. Kjo kompani është aktive në ofrimin e shërbimeve konsulente dhe trajnimeve të biznesit për NVM-të në sektorin privat, por edhe për OJQ-të dhe sektorin publik në Kosovë.

⁴² Shihni Pjesën 3.2.2, *Vetëvlerësimi: A jam ndërmarrëse?*

Në këtë pjesë jepet një analizë e hollësishme e rezultateve të mbledhura nga dy pyetësorët. Nëpërmjet tyre synohet arritja e një qëllimi të dyfishtë. Së pari do të vlerësohet vlera e aktiviteteve të promovuara në aspektin e ndikimit të tyre efektiv, në kapacitetet dhe njohuritë e përfitueseve. Së dyti, këtu prezantohen planet e biznesit që kanë rezultuar nga ky proces, e që janë diskutuar nga pjesëmarrëset, ku poashtu do të vlerësohet vetë realizueshmëria e këtyre planeve.

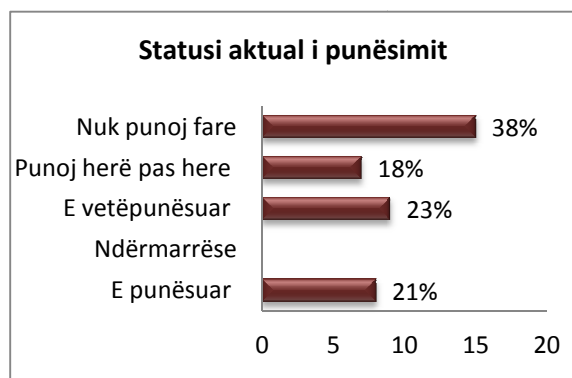
Bazuar në këtë qëllim, kjo analizë ndahet në tri pjesë kryesore. Në të parën përmbledhen rezultatet e anketave nëpërmjet pyetësorit të parë dhe testit të vetëvlerësimit, të plotësuar nga përfitueset para trajnimit përkatës. Pas kësaj, kapitulli i dytë do të fokusohet në gjetjet e pyetësorit, pas trajnimeve. Më pas, në pjesën përfundimtare jepet një krahasim në mes të dyve, duke mundësuar kështu një vlerësim të vlefshëm të efektivitetit të aktiviteteve të projektit. Gjithashtu, jepen një numër vërejtjesh përfundimtare në lidhje me perspektivat e ardhshme të përfitueseve dhe përgjegjësitë e akterëve të tjerë të përfshirë në këtë kuptim.

3.2 PYETËSORI I PARË

Pyetësi i parë, i shpërndarë në fillim të secilës seancë të trajnimeve, kishte për qëllim vlerësimin e gjendjes aktuale të përfituesve, ideve e tyre për biznes, si dhe nivelit të njohurive dhe vetëdijesimit të tyre rreth instrumenteve të domosdoshme për realizimin e tyre. Për më tepër, pjesëmarrëset kanë shprehur nevojat dhe pritjet e tyre nga trajnimi. Në këtë pjesë prezantohen të gjeturat kryesore të nxjerra.

3.2.1 Profili dhe përvoja paraprake e të anketuarave dhe idetë për të ardhmen

Mbledhja e informatave mbi kushtet e jetesës dhe gjendjes së punësimit të grave, së bashku me vlerësimin e ambicieve të tyre për të ardhmen, besohet se ka rëndësi kyçe. Në të vërtetë, kjo mundëson vlerësimin e vlerës së përgjithshme të aktiviteteve të zhvilluara.

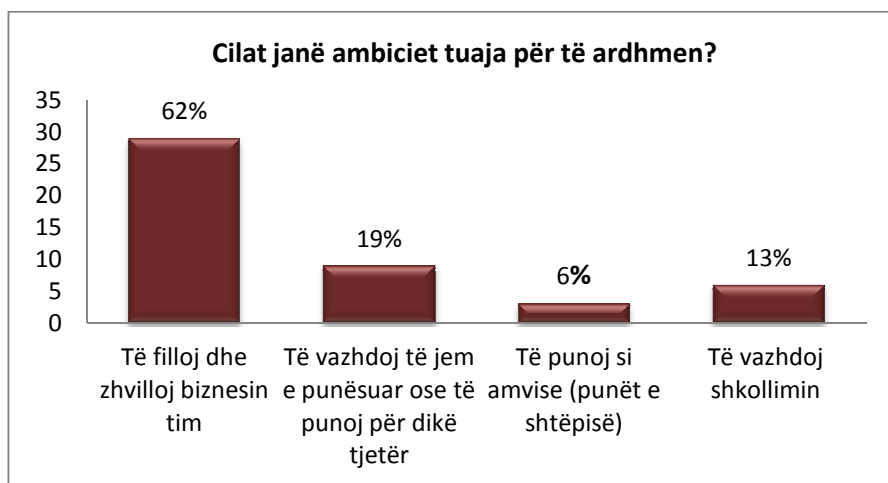
Në fillim të kursit, mbi gjysma e përfituesve kanë deklaruar se janë të papunësuar (38%) ose punojnë vetëm herë pas here (18%). Në anën tjetër, lidhur me këtë, nëse fokusohemi te pjesëmarrëset që kanë vende pune të qëndrueshme, me pagesë, ato rezultojnë në masë të njëjtë të ndara në mes të atyre të punësuar dhe atyre të vetëpunësuar.

Grafiku 20

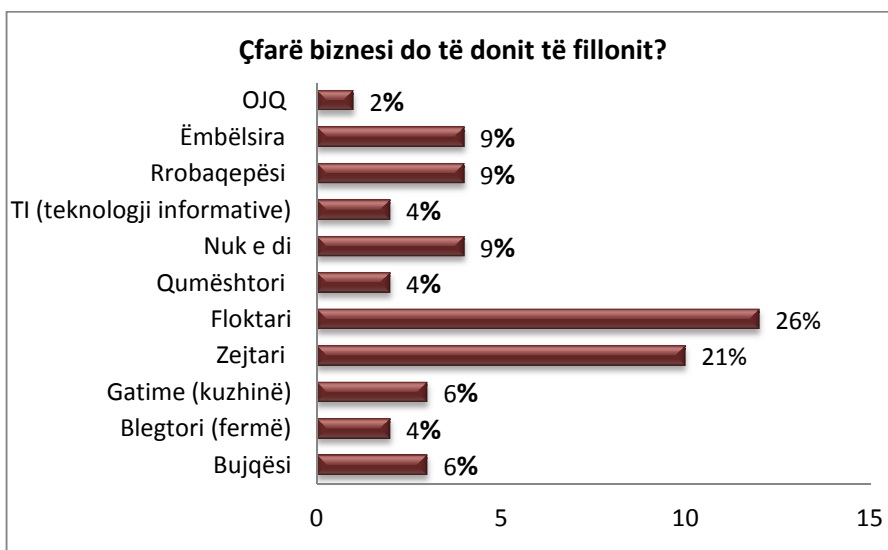
Në përputhje me qëllimin e projektit në përgjithësi dhe të trajnimeve në veçanti, kjo merr rëndësi të veçantë për faktin se, asnjëra nga gratë nuk ka deklaruar se kanë aktivitete të pavarura ndërmarrëse. Megjithatë, përkundër kësaj, një shumicë e fuqishme e pjesëmarrësve (62%) i kanë identifikuar ambiciet e tyre kryesore për të ardhmen me nisjen dhe zhvillimin e bizneseve të veta, mundësisht në bashkëpunim me dikë tjetër (79%). Siç mund të shihet më vonë, në këtë kapitull, kjo normë do të rritet më tej, duke favorizuar kështu gatishmërinë për të nisur biznese të vogla.

Më saktësisht, janë shprehur një sërë idesh të ndryshme që përfshijnë një numër sektorësh, nga të cilat floktaria dhe prodhimi i produkteve artizanale me dorë janë më të shpeshtat. Të tjerat përfshijnë rrobaqepësinë, konfeksionet, bujqësinë, aktivitete kuzhinieri, kurse në përqindje më të vogël, aktivitete fermerësh, prodhime qumështi dhe ato të teknologjisë informative. Kjo shumëllojshmëri e gjerë e aktiviteteve të propozuara, të bazuara në përvojat paraprake të grave pjesëmarrëse ose në këshillat e jashtme, demonstrojnë fuqimisht interesimin dhe përkushtimin e sinqertë të pjesëmarrësve për të ndërmarrë aktivitete individuale sipërmarrjeje. Këto, në të vërtetë, konsiderohen të jenë mundësitë më të mira për të arritur pavarësi financiare dhe rrjedhimisht për të zbutur

vështirësitë aktuale me të cilat përballen pronarët e drejtpërdrejtë të tyre dhe familjet e tyre.

Grafiku 21

Grafiku 22

Pyetësi përfshinte një grup pyetjesh të mjaftueshme dhe adekuate, të synuara për të vlerësuar shkallën e njohurive specifike që posedojnë gratë pjesëmarrëse para fillimit të kursit. Krahasimi i këtyre gjetjeve të nxjerra me ato pas mbajtjes së trajnimit do të çojë drejt një vlerësimi me vlerë të aktiviteteve të zhvilluara dhe ndikimit të tyre në perspektivën e ardhshme të përfitueseve. Në këtë perspektivë, vëmendje e veçantë u është kushtuar shkathtësive profesionale që kërkohen për menaxhimin e të gjitha llojeve të sipërmarrjes private, siç është shfrytëzimi i planeve të biznesit dhe mjeteve të marketingut. Më tej, niveli i informatave konkrete të nevojshme për iniciimin e aktiviteteve të ngjashme është vënë në pikëpyetje në kuptimin e instrumenteve, mekanizmave të mbështetjes dhe akterëve përgjegjës.

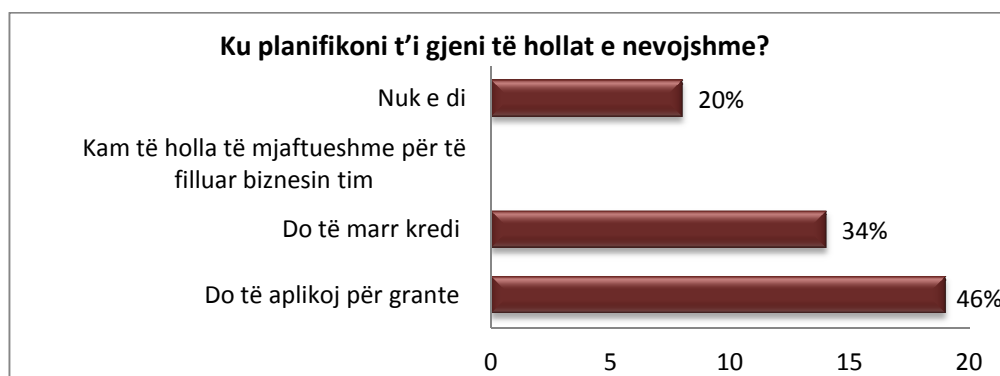
Përgjigjet e pjesëmarrëseve në këtë pjesë të pyetësorit zbulojnë njohuri dhe vetëdijesim tejet të vagullt dhe sipërfaqësor. Në fakt, ndonëse janë shprehur se në përgjithësi janë të njoftuara me terminologjinë afariste dhe konceptet e burimeve njerëzore, duket se ato kanë paqartësi ose vetëm njohuri teorike sa i përket vënies së tyre në funksion praktik dhe dobisë së tyre.

Më hollësisht, shumica dërrmuese e përfituesve kanë vlerësuar se janë të njoftuara me nevojën dhe dobitë e planit të biznesit, si dhe sa u përket njohurive në lidhje me stafin e nevojshëm për menaxhimin e aktiviteteve të vogla afariste dhe koston preliminare të produkteve ose shërbimeve nga këto. Për më tepër, një numër i kënaqshëm i pjesëmarrëseve kanë treguar vetëdijesim të mjaftueshëm sa i përket teknikave bazike të marketingut dhe konkurrentëve të mundshëm.

Në anën tjetër dhe në ndërlidhje me këtë, vetëm pak më tepër se gjysma e të anketuarave kanë mundur me sukses të identifikojnë nevojat e tyre për investime dhe licencat e lejet e nevojshme. Akoma më i ulët ka qenë niveli i njohurive të treguara mbi procedurat e kërkuara të regjistrimit dhe rrjedhimisht, organet e akterët e përfshirë të cilët janë përgjegjës në nivelin komunal dhe atë kombëtar.

Në këtë kuptim, përgjigjet e mbledhura pasqyrojnë një shkallë joadekuate të informatave mbi personat ose zyrat që duhet kontaktuar, të cilat janë përgjegjëse në nivelin lokal për ofrimin e udhëzimeve dhe përkrahjes materiale për iniciimin e aktiviteteve sipërmarrëse. Për pasojë, duhet konstatuar se ekziston nevoja urgjente për përfshirje të gjerë të palëve të interesuara relevante. Kjo duket në veçanti urgjente në fushat e përmirësimit të vizibilitetit, vetëdijësimit të qytetarëve dhe forcimit të mekanizmave të komunikimit në terren.

Megjithatë, siç është përmendur tashmë, gjithashtu kërkohet angazhim aktiv në fushat ku të anketuarat kanë treguar nivel më të lartë të njohurive. Në të vërtetë, njohuritë e deklaruarat kanë dalë të jenë ekskluzivisht teorike dhe abstrakte, gjë që ka zbuluar mungesë të thellë të ekspertizës teknike në nivel operativ dhe atë konkret, që fitohet nga përvoja e drejtpërdrejtë profesionale.

Grafiku 23

Në aspektin e burimeve të mundshme të mbështetjes financiare që nevojitet për fillimin dhe zhvillimin e aktiviteteve të tyre të ardhshme afariste, shumica dërrmuese e pjesëmarrëseve kanë ndërmend të aplikojnë për kredi bankare ose grante. Duke qenë se asnjëra prej tyre nuk kanë personalisht fonde të mjaftueshme, këto vërtetë duken të vetmet mundësi për implementimin dhe realizimin e projekteve të tyre.

Megjithatë, vetëm pak më shumë se gjysma e grave kanë deklaruar se dinë konkretisht se si të aplikojnë për kredi. Në përputhje me çështjet e theksuara paraprakisht, kjo tregon se qëllimet teorike dhe planet e mundshme nuk bazohen mjaftueshëm në përvojë praktike dhe kapacitete operative.

Grafiku 24

Prandaj, siç është konfirmuar në mënyrë të përsëritur, nga ana e përfitueseve, vlera e përgjithshme e trajnimeve të ofruara qëndron pikërisht në qasjen e miratuar. Duke trajtuar posaçërisht sfidat praktike që dalin nga fillimi dhe menaxhimi i aktiviteteve afariste të vogla, këto kanë arritur rezultate të prekshme dhe përfitime që mund të shfrytëzohen menjëherë. Këto rezultate dhe përfitime do të paraqiten në kapitullin në vijim.

3.2.2 Vetëvlerësimi: A jam sipërmarrëse?

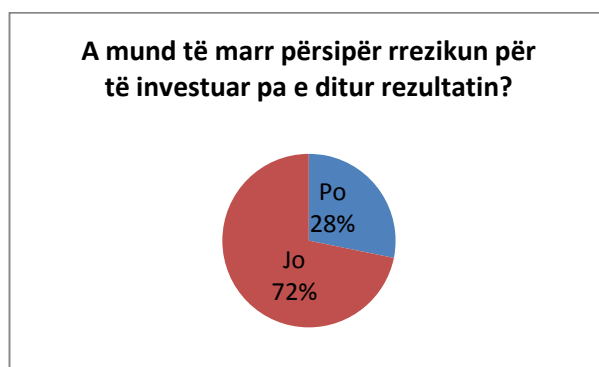
Pjesa e vetëvlerësimit që është shpërndarë, bashkë me pyetësin e parë, ka pasur për qëllim testimin e qëndrimeve dhe mendimeve të përfitueseve në raport me një numër të shkathtësive të përgjithshme personale dhe parakushteve të sjelljes që konsiderohen të nevojshme për fillimin e aktiviteteve sipërmarrëse. Vlerësimi i rezultateve të dala forcon të gjeturat e dala nga pyetësi i prezantuar më sipër dhe nga takimet konsultative të mbajtura paraprakisht.

Në radhë të parë, një vlerësim i thellë i përgjigjeve të dhëna tregon një nivel jashtëzakonisht të lartë vetëbesimi në mesin e grave pjesëmarrëse. Në të vërtetë, ato kanë shprehur besim të fortë në kapacitetet drejtuese dhe aftësitë menaxheriale të tyre. Duke e përshkruar veten si të përgjegjshme dhe të organizuara, si dhe të prira për inovacion, të anketuarat kanë shprehur fuqimisht përkushtimin e tyre absolut për të marrë përsipër të gjitha përgjegjësitë e nevojshme për realizimin e suksesshëm të ideve të tyre afariste.

Megjithatë, vendosmëria e sigurtë për arritjen e pavarësisë financiare duket se kundërbalancohet nga një numër shqetësimesh materiale, të cilat rrjedhin nga gjendja aktuale ekonomike e pjesëmarrëseve. Në këtë perspektivë, kushte veçanërisht të cënueshme të

jetesës së këtyre grave dhe mungesa e burimeve personale financiare meritojnë vëmendje të veçantë. I përkeqësuar më tej nga besimi i ulët i tyre në mundësitë aktuale të marrjes së përkrahjes së mjaftueshme nga jashtë, statusi i pjesëmarrëseve në të vërtetë nënkupton refuzimin e tyre të përhapur për të marrë rreziqe që lidhen natyrshëm me inicimin dhe menaxhimin e aktiviteteve afariste.

Ky faktor thelbësor kërkon që patjetër të merret parasysh nga ana e të gjitha institucioneve të përfshira kombëtare, si në nivelin qendror, ashtu edhe atë lokal. Në fakt, përkushtimi i sinqertë për zgjerimin e asistencës së ofruar në përmirësimin e efektivitetit të saj duket urgjent, së bashku me një përpjekje të gjerë, me synim të ngritjes së nivelit të informimit dhe vetëdijesimit në mesin e shoqërisë civile. Kjo në fakt do të rriste besimin e qytetarëve në mundësitë ekzistuese dhe rrjedhimisht, gatishmërinë e tyre për të rrezikuar dhe investuar në aktivitete të reja.

Grafiku 25

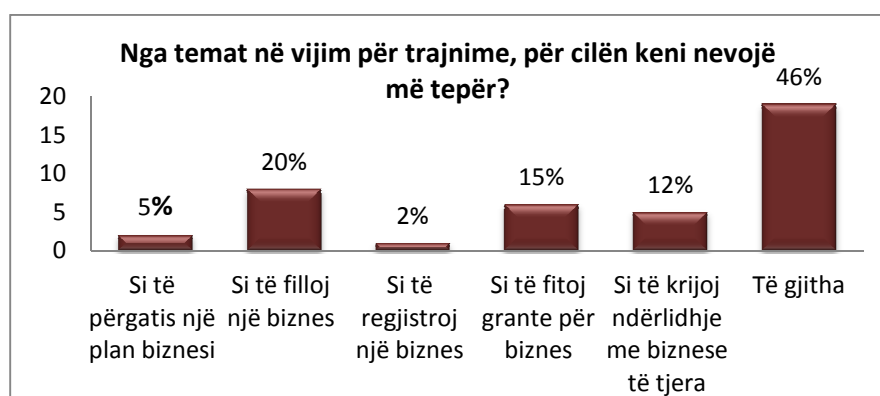
Megjithatë, paralelisht me thirrjen për veprime gjithëpërfshirëse nga ana e organeve kompetente qeveritare, angazhim më i fortë individual në mesin e komuniteteve të synuara, gjithashtu duket të jetë i domosdoshëm. Siç diskutohet më vonë në këtë raport, ky aspekt është ngritur me këmbëngulje nga përfaqësues të disa organizatave joqeveritare që janë aktive në terren, gjatë tryezave të rrumbullakëta, të mbajtura në pesë komunat pas mbajtjes së trajnimeve. Me këtë rast, përkundër diskutimeve mbi pjesëtarët e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas në përgjithësi dhe nënvizimit të karakteristikave të dallueshme të përfitueseve të këtij projekti, të pranishmit gjithashtu kanë kritikuar mungesën përgjithësisht të përhapur të besueshmërisë dhe të përgjegjësisë në lidhje me të gjitha llojet e detyrimeve që rrjedhin nga përfshirja në aktivitete për gjenerimin e të ardhurave. Pasoja më e madhe e sjelljeve të përshkruara bëhet shumë e dukshme kur vlerësohet se, aktivitetet e filluara fatkeqësisht kanë dështuar në mënyrë të përsëritur, jo vetëm kur është fjala për ndërmarrësi individuale, e gjithashtu në lidhje me punësimin, në përgjithësi. Në të vërtetë, ndonëse padyshim i ndikuar nga një shumëllojshmëri e gjerë faktorësh, mungesa e kritikuar e angazhimit të sinqertë, individual, sigurisht që kontribuon në mospërfundimin dhe mundësitë të ofruara.

3.2.3 Nevojat dhe pritshmëritë

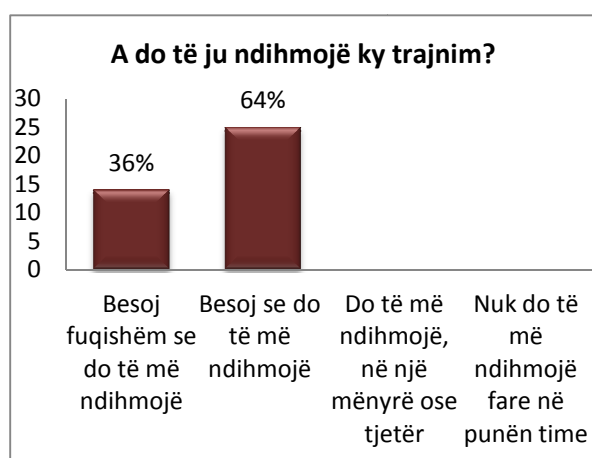
Pjesa e fundit e pyetësorit të parë fokusohet në prioritetet dhe pritjet e perceptuara nga pjesëmarrëset, të ndërlidhura me aktivitetet trajnuese të ofruara.

Para së gjithash, mundësia për të zgjeruar dhe thelluar shkathtësitë dhe njohuritë e tyre specifike, profesionale duken si arsyt më të dukshme që i shtyjnë gratë e përfshira të marrin pjesë në kurset e ofruara. Temat e trajtuara, në të vërtetë janë konsideruar si të domosdoshme si për fillimin e aktiviteteve private afariste, ashtu edhe për vazhdimin e vendeve të tyre aktuale të punës.

Sa u përket temave të veçanta të kërkuara, ato në lidhje me mënyrën se si të niset një biznes, si të fitohet një grant dhe mënyrat e ndërlidhjes me biznese të tjera janë identifikuar si më esenciale. Ndonëse përbëjnë hapat fillestarë shumë të nevojshëm që në fakt krijojnë një biznes, procedurat ligjore për regjistrimin e bizneseve dhe përgatitja e një plani të biznesit janë tema që u është dhënë më pak rëndësi nga ana e pjesëmarrëseve. Në anën tjetër dhe në ndërlidhje me këtë, janë propozuar një numër temash të tjera, përfshirë kryesisht menaxhimin e planifikimit financiar.

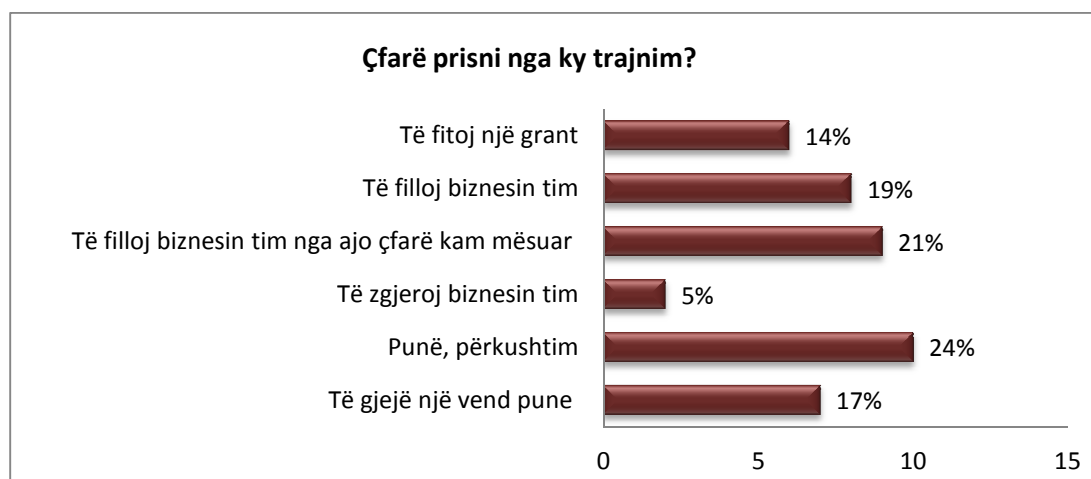
Grafiku 26

Grafiku 27

Besimi i plotë në lidhje me dobinë e trajnimeve për realizimin e ideve të tyre është diçka që e kanë të përbashkët të gjitha pjesëmarrëset. Për më tepër, shumica absolute, (82%) e tyre kanë shprehur gatishmërinë dhe nevojën që, sipas mundësive, të marrin pjesë në kurse shtesë dhe të marrin mbështetje të mëtejshme.

Siç tregohet në grafikun e mëposhtëm, përkushtimi i fortë i treguar nga përfitueset bart me vete pritje tejet optimiste për ndikimin që mund të ketë pjesëmarrja në këto kurse në të ardhmen e tyre. Në të vërtetë, gratë pjesëmarrëse kanë thënë se shpresojnë të zgjerojnë mundësitë e tyre për të realizuar projektet e tyre afariste, të marrin nga një grant për to dhe të gjejnë nga një vend pune me pagë në bazë të njohurive të fituar gjatë trajnimeve.

Grafiku 28

3.3 PYETËSORI I DYTË

I shpërndarë në fund të secilës seancë të trajnimit, pyetësi i dytë kishte për qëllim të vlerësonte vlerën e trajnimeve të ofruara në aspektin e njohurive të fituara nga pjesëmarrëset dhe vlerësimin e tyre mbi dobishmërinë e drejtpërdrejtë të tyre. Pyetjet që përmbante pyetësi, kryesisht fokusohen në atë se sa janë të kënaqur përfitueset dhe sa besojnë ato në realizimin e planeve të tyre afariste. Analizimi i tyre, bazuar në pritshmëritë e tyre, të përshkruara paraprakisht, do të mundësojë një vlerësim të përgjithshëm të ndikimit efektiv të kurseve të ofruara në mundësitë e ardhshme të grave pjesëmarrëse. Kjo pjesë paraqet të gjeturat kryesore të mbledhura.

3.3.1 Vlerësimi i trajnimeve

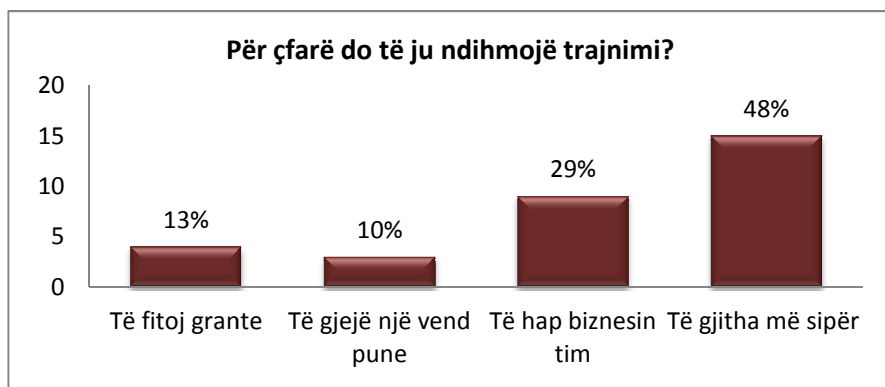
Elementi më i spikatur, i dalë nga një analizë e përgjithshme e përgjigjeve të marra është se të gjitha gratë pjesëmarrëse janë shprehur plotësisht të kënaqura me aktivitetet e trajnimit dhe besojnë thellë në dobishmërinë e shkathtësive të mësuara.

Grafiku 29

Në të vërtetë, ato janë shprehur më së shumti të kënaqura me temat e trajtuara në kurse, ligjëruesit dhe metodologjinë e aplikuar. Bazuar në këtë këndvështrim, ushtrimet e ofruara dhe seancat P&P janë vlerësuar si aspektet më të vlefshme, pasi që u kanë ofruar pjesëmarrëseve mundësinë për të ngritur dyshime personale dhe për të marrë përgjigje shteruese dhe të kuptueshme. Për më tepër, ekipi i projektit është lavdëruar për ndihmën e tyre të çmuar, materialet e ofruara gjatë trajnimeve dhe kushtet e përshtatshme teknike.

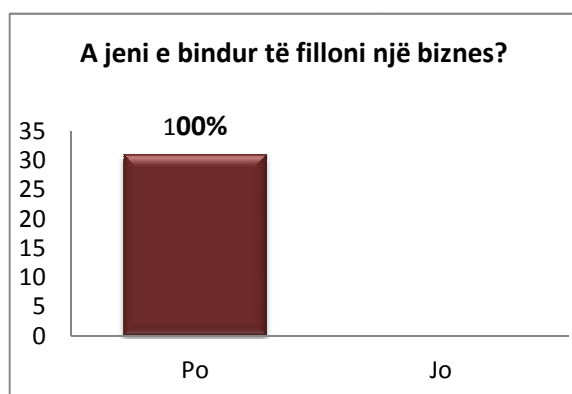
Kur bëhet fjalë specifikisht për përmbajtjen e trajnimeve, shumica absolute (77%) e pjesëmarrëseve kanë vlerësuar të gjitha temat e diskutuara si të dobishme dhe të nevojshme. Përveç tyre, ato gjithashtu kanë propozuar disa tema shtesë për kurse të mëtejshme. Këtu përfshihen kryesisht temat, të cilat kanë të bëjnë me menaxhimin e financave, përdorimin e teknologjisë dhe gjuhës afariste, si dhe forcimin e shkathtësive të veçanta profesionale, si: teknikat e floktarisë dhe qepjes, konservimi i ushqimit dhe llojet e gatimit.

Përfitueset besojnë se kapacitetet e fituara janë të dobishme për përpjekjet e tyre në të ardhmen, pasi që rrisin mundësitë e tyre për të filluar aktivitete individuale, sipërmarrëse, për të marrë grante dhe për të rritur shanset e tyre për qasje në tregun e punës.

Grafiku 30

Në të vërtetë, besimi në mundësinë, që në fakt të vënë në praktikë njohuritë e marra është shprehur në mënyrë të përsëritur pothuajse nga të gjitha përfitueset. Të gjitha gratë konfirmuan synimin e tyre për të iniciuar idenë e tyre të biznesit, në sajë të njohurive të fituara dhe kapaciteteve profesionale.

Grafiku 31

Grafiku 32

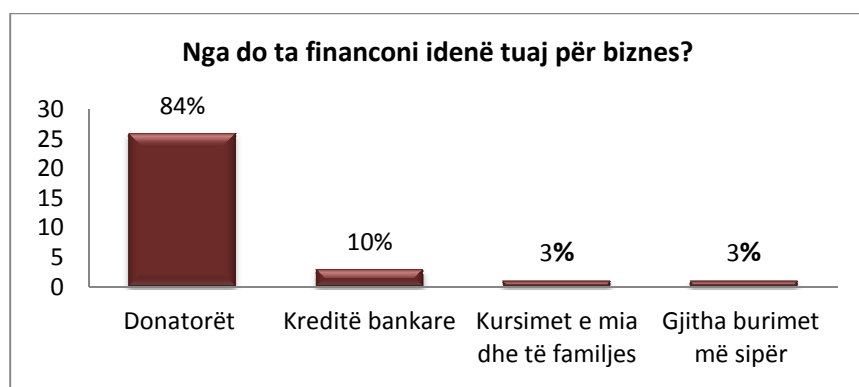
Prandaj, si përfundim, ndikimi i trajnimit të ofruar është vlerësuar si tejet pozitiv në aspektin e zbatimit të planeve fillestare dhe pritjeve të ardhshme të pjesëmarrëseve. Fakti se ato në përgjithësi ishin të kënaqura me trajnimin, është konfirmuar më tej nga propozimi i të gjithave për të vazhduar më programin e kurseve të ofruara ashtu siç është, pa e ndryshuar atë.

3.3.2 Shkathtësitë e fituara, njohuritë e shtuara dhe planet e ardhshme

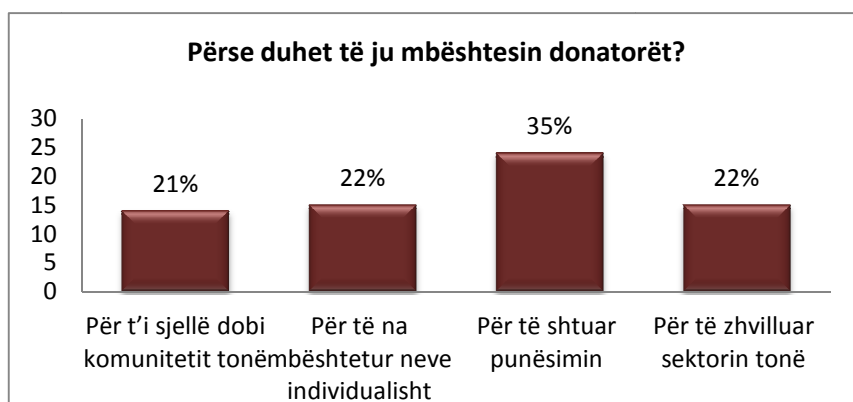
Siç u shpjegua më sipër, qëllimi kryesor i trajnimit të ofruar duhet të konsiderohet fakti se, përfitueseve u janë ofruar njohuritë bazë që kërkohen për të nisur dhe mbajtur një biznes të vogël. Në përputhje me këtë, një grup shtesë pyetjesh fokusoheshin në fitimin e një pasqyre më të thellë të cilësisë së shkathtësive dhe informatave të fituara efektivisht nga pjesëmarrëset dhe qëllimet e tyre konkrete për të ardhmen e afërt.

Në përgjithësi, niveli i vetëdijimit të pjesëmarrëseve në lidhje me njohuritë bazike dhe masat praktike të nevojshme për realizimin e ideve afariste, padyshim që duket se janë rritur. Më hollësisht, aspektet për të cilat njohuritë e grave pjesëmarrëse janë përmirësuar në veçanti kanë të bëjnë me avantazhet që rrjedhin nga një plan biznesi i hartuar siç duhet, si dhe hapat që kërkohen për regjistrimin e veprimtarisë së tyre dhe përmbushjen e detyrimeve ligjore të ndërlidhura me këto.

Për më tepër, pas përfundimit të trajnimit, idetë fillestare afariste të pjesëmarrëseve rezultojnë të jenë përmirësuar në aspektin e qartësisë dhe vetë zbatueshmërisë së tyre. Gjatë trajnimit, projektet fillestare të menduara nga to, në shikim të parë kryesisht teorike dhe abstrakte, janë bërë më të plota dhe më të prekshme. Në të vërtetë, ndonëse shumica (68%) e pjesëmarrëseve kanë deklaruar gatishmërinë për të mbajtur të njëjtat ide, planet e tyre janë bërë më konkrete në lidhje me burimet e dëshirueshme të financimit, tregjet e synuara për prodhimet e tyre dhe struktura e pronësisë së veprimtarisë së tyre. Në shumicën e rasteve, në mesin e tyre ka pritur që donatorët të financojnë bizneset e planifikuara, bazuar në përfitimet që u sjellin vetë sipërmarrëseve, si dhe komuniteteve të tyre në tërësi dhe për sektorin ekonomik përkatës.

Grafiku 33

Grafiku 34

Padyshim, me shtytjen nga njohuritë e fituara, pjesëmarrëset kanë konfirmuar mbështetjen e tyre tashmë të fortë në cilësitë dhe kapacitetet e tyre menaxheriale. Në

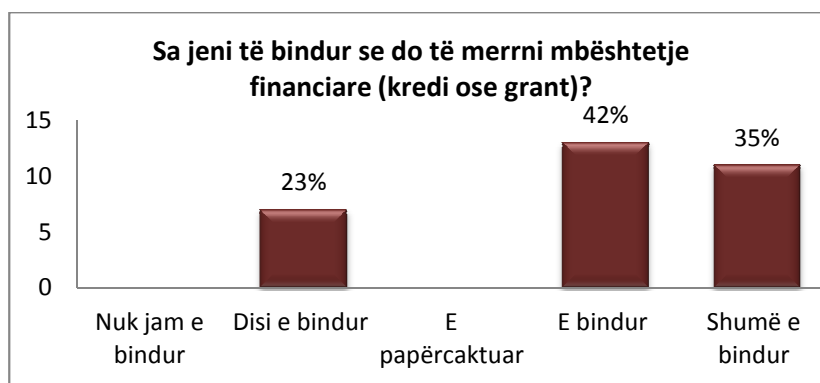
fakt, pas përfundimit të trajnimeve, vetëm një pakicë e vogël (16%) e pjesëmarrëseve kanë pritur që administrimi i një veprimtarie afariste të jetë punë veçanërisht e vështirë dhe kërkuese. Pavarësisht kësaj, pothuajse të gjitha gratë pjesëmarrëse (88%) kanë shprehur dëshirën dhe gatishmërinë për të marrë pjesë në trajnime shtesë në këtë fushë.

Ajo që është më e rëndësishmja, përmirësime mahnitëse janë evidente kur vlerësohet niveli i besueshmërisë së shprehur nga përfituesit në vetë mundësinë për të realizuar idetë e tyre dhe për të marrë mbështetje të jashtme për këtë. Në të vërtetë, nëse gjatë takimeve përgatitore dhe para fillimit të trajnimeve shkalla e besueshmërisë rezultonte të ishte jashtëzakonisht e ulët⁴³, në fund të aktiviteteve të gjitha pjesëmarrëset kishin deklaruar se ishin më optimiste.

Ky aspekt besohet se përfaqëson një kontribut pozitiv në vlerën e përgjithshme të trajnimeve të ofruara. Në të vërtetë, nëse mbështeten nga një besueshmëri më e fuqishme, njohuritë dhe informatat e fituara ka të ngjarë të përkthehen në motivim të qëndrueshëm për të nisur biznese dhe vendosmëri të fuqishme për të marrë ndihmën e duhur nga akterët përgjegjës. Angazhimi individual proaktiv i shtuar dhe i vetëdijshëm, si dhe shtimi i interesimit nga ana e palëve të interesuara eventualisht, do të bëjnë të mundur zgjerimin dhe përmirësimin e mundësive për gratë.

Grafiku 35

Grafiku 36

⁴³ Për hollësi të mëtejshme shihni Pjesën 2.4

3.4 PËRFUNDIME

Krahasimi i rezultateve të mbledhura nëpërmjet dy pyetësorëve besohet se ofron një çelës të vlefshëm për vlerësimin e trajnimeve të ofruara dhe vetë ndikimit të tyre. Në këtë kuptim, fakti që përfitueset kanë qenë të kënaqura padyshim që paraqet indikatorin kryesor. Siç është përshkruar përgjatë tërë kësaj pjese, fakti se pjesëmarrëset kanë qenë të kënaqura është demonstruar nga këndvështrime të ndryshme. Së pari, pjesëmarrëset kanë çmuar shumë aktivitetet, temat e diskutuara dhe metodologjinë e përdorur. Së dyti, ato kanë konfirmuar interesim dhe përkushtim serioz për të marrë përsipër bizneset e tyre në sajë të shkathtësive të fituara. Së treti, gatishmëria e shprehur për të marrë pjesë në kurse plotësuese, më tej, dëshmon se gratë pjesëmarrëse janë ndarë të kënaqura.

Njohuritë dhe vetëbesimi i shtuar i pjesëmarrëseve besohet se reflekton arritjen e plotë të qëllimeve të seancave trajnuese. Nëpërmjet tyre, projekti, padyshim po kontribuon në përmirësimin e kushteve aktuale të jetesës dhe perspektivës së përfitueseve.

Prandaj, në këtë fazë, ka nevojë absolute për t'i dhënë shtytje nxitjes së fituar nëpërmjet trajnimeve të ofruara, gjë që kërkon angazhim të gjerë, të orientuar në veprime, nga ana e të gjithë akterëve të përfshirë.

IV TRAJNIMET PRAKTIKE DHE MBËSHTETJA INDIVIDUALE

4.1 HYRJE

Në përfundim të programit të trajnimeve në shkallë të gjerë, janë identifikuar tetë (8) gra dhe u është dhënë mundësia për të përfituar nga trajnime praktike dhe mbështetje individuale pesë mujore, me synimin e nisjes faktike të aktiviteteve të gjenerimit të të ardhurave. Procesi i përzgjedhjes bazohet në idetë afariste të grave pjesëmarrëse, si dhe në qëndrimet, përkushtimin dhe kapacitetet e treguara.

Më konkretisht, mbështetje individuale u është ofruar në tri drejtime të ndryshme. Së pari, është ofruar ndihmë me objektiv të qartë në aspektin e përgatitjes së një plani biznesi të plotë dhe të zbatueshëm dhe në menaxhimin e procedurave të nevojshme administrative. Së dyti, gratë e përzgjedhura janë udhëzuar në lidhje me qasjen në fondet e jashtme në dispozicion. Së treti, u është ofruar mbështetje direkte me mjete për të mbuluar shpenzimet fillestare investuese, të nevojshme sipas planeve të biznesit të hartuar.

Këto tri aspekte konsiderohet të jenë faktorë plotësues për të mundësuar realizimin me sukses të projekteve të përfitueseve.

Aktivitetet individuale të trajnimit, janë ofruar nga Qendra për Përkrahje të Bizneseve D&D kurse janë monitoruar nga afër nga ana e ECMI Kosovës, ndërsa ofrimi i formave të mbështetjes direkte me mjete është mbikëqyrur drejtpërdrejt nga ekipi i ECMI Kosovës.

4.2 OFRIMI I TRAJNIMEVE PRAKTIKE INDIVIDUALE

Tetë idetë afariste më premtuese janë përzgjedhur dhe zhvilluar më tej përmes trajnimeve praktike individuale me objektiv të qartë. Mbështetja e ofruar ka pasur për synim në radhë të parë hartimin e planeve të vlefshme të biznesit. Më pas, nëpërmjet kësaj, përfitueseve u janë ofruar njohuritë dhe shkathtësitë e nevojshme për realizimin e projekteve të tyre.

Para së gjithash, idetë e përzgjedhura janë analizuar gjerësisht në lidhje me rezultatet e dëshirueshme, vendndodhjen e planifikuar, si dhe nevojat e dallueshme të investimeve për pajisje, burimet njerëzore dhe elemente të tjera. Konsultimet specifike me përfitueset, të cilat kanë mundur një vlerësim në thellësi të prioriteteve dhe nevojave të tyre, janë pasuar nga hulumtime nga zyra dhe në terren. Kjo fazë është mbështetur nga shoqata të ndryshme afariste, si: Oda Ekonomike e Kosovës (OEK), Doganat dhe Agjencia e Statistikave të Kosovës, kurse në fund janë kompletuar planet përkatëse të biznesit, bazuar në informatat e mbledhura.

Aspekti i dytë i trajnimeve praktike kishte për synim forcimin e njohurive bazike të grave pjesëmarrëse mbi karakteristikat e tregut të synuar dhe konkurrencës në sektorë specifikë. Aktivitetet e ofruara në këtë kuptim kanë prekur, ndër të tjera, planifikimin e thjeshtë të marketingut dhe burimeve njerëzore dhe parashikimin e rrjedhës së parasë (shitjet/shpenzimet).

Ajo çka është më interesante, konsiston në projektet e përzgjedhura, të cilat mbulojnë një gamë të gjerë sektorësh të ndryshëm, prandaj u drejtohen gupeve tejet të dallueshme të konsumatorëve. Ky konsiderohet se përbën një faktor jashtëzakonisht inkurajues për zhvillimin e suksesshëm të aktiviteteve përkatëse. Specifikisht, këto aktivitete përfshijnë:

- hapjen e dy salloneve të floktarisë;
- hapjen e dy salloneve të bukurisë;
- hapjen e një dyqani të rrobaqepësisë;
- hapjen e një furre të vogël;
- bletari dhe prodhim të mjaltit;
- prodhim të perimeve në serë.

4.3 MBËSHTETJE PËR QASJE NË FONDE

Vështirësitë e qasjes në kapital, padyshim, paraqesin një nga të metat kryesore që pengojnë fuqizimin ekonomik të grave rome, ashkali dhe egjiptase. Ky aspekt është konfirmuar në mënyrë të përsëritur nga përfitueset e projektit gjatë takimeve informuese, preliminare dhe gjatë aktiviteteve trajnuese. Për këtë arsye, të të grave të përzgjedhura u është ofruar ndihmë në dy drejtime, përkatësisht udhëzime me objektiv të qartë për marrjen e fondeve të jashtme dhe mbështetje direkte me mjete. Duke pasur si qëllim përfundimtar mundësimin e nisjes së ideve afariste të zgjedhura dhe zhvillimin e tyre të suksesshëm, këto forma të ndihmës konsiderohet se përbëjnë parakushte të domosdoshme. Në të vërtetë, këto u kanë ofruar përfitueseve të gjitha instrumentet dhe shkathtësitë faktike për t'u përfshirë në aktivitete individuale sipërmarrëse.

Përkrahja e ofruar në aspektin e qasjes në kapitalin e jashtëm, kishte për qëllim kryesisht forcimin e njohurive të pjesëmarrëseve në lidhje me burimet e disponueshme të financimit dhe entitetet kryesore të përfshira. Rrjedhimisht, është ngritur vetëdijësimi i përfitueseve në lidhje me të drejtat që kanë të drejtë t'i gëzojnë dhe organet përkatëse, ligjërisht përgjegjëse.

Gratë pjesëmarrëse janë informuar rreth mbështetjes që ofrohet nga Fondi i Kosovës për Zhvillim të Komuniteteve (FZHK), si nëpërmjet granteve, ashtu edhe trajnimeve. Pasi që përmban në vete masa të diskriminimit pozitiv në favor të grupeve më të cënueshme, si grave dhe komuniteteve minoritare, duke inkurajuar fuqimisht pjesëmarrjen e tyre. Ky fond përfaqëson një nga mundësitë më të çmuara dhe më premtuese për përfitueset e projektit. Rrjedhimisht, shumica e aplikacioneve i janë adresuar kësaj organizate⁴⁴, e cila ka para-seleksionuar kandidatet, pas vizitave në terren në aktivitetet e tyre fillestare. Përveç kësaj, dy nga përfitueset kanë aplikuar për një grant që jepet bashkërisht nga Ambasada Britanike, në Prishtinë dhe Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit, nëpërmjet Këshillit Danez për Refugjatë.

⁴⁴ Specifikisht, tri aplikacione i janë dorëzuar Fondit për Zhvillimin e Komuniteteve.

4.4 OFRIMI I MBËSHTETJES DIREKTE ME MJETE

Aspekti i dytë dhe plotësues i ndihmës së ofruar përbëhej nga pajisjet bazë dhe lëndëve të para, të ofruara përfitueseve, të nevojshme për projektet e tyre. Si hap i parë, grave pjesëmarrëse u është dhënë ndihmë në identifikimin e mjeteve dhe objekteve të rëndësishme së veçantë për iniciimin e aktiviteteve të planifikuara. Më pas, atyre u është dhënë mbështetje direkte me mjete, bazuar në planet e tyre biznesore, me vlerë prej rreth 300 euro për person ku janë udhëzuar për blerjen e pajisjeve të caktuara.

Në përputhje me projektet sipërmarrëse të listuara më sipër, kandidatet më së shpeshti kanë kërkuar lëndë të parë dhe instrumente që janë bindshëm të nevojshme për hapjen e bizneseve të tyre private. Këto përfshijnë, ndër të tjera, pajisje bazë për kujdes për flokë dhe manikyr, pëlhura e materiale të tilla tekstili dhe mjete për qepje, dhe koshere bletësh.

Është e rëndësishme të theksohet këtu se, ECMI Kosova, RROGRAEK dhe donatorët janë plotësisht të vetëdijshëm se grantet e ofruara janë të pamjaftueshme dhe të kufizuara, shikuar në një perspektivë afatmesme. Megjithatë, ato mund të zbusin përkohësisht pasigurinë e vazhdueshme ekonomike të grave, duke ua mbuluar shpenzimet e investimeve fillestare. Më tej, shumica e zgjedhur, si dhe modaliteti për dhënien e tyre, kanë për qëllim të testojnë mundësinë e keqpërdorimit të ndihmës së dhënë. Në anën tjetër dhe në ndërlidhje me këtë, shfrytëzimi me sukses i instrumenteve të dhëna, faktikisht do të vërtetojë përkushtimin e përfitueseve në raport me përgjegjësitë e marra përsipër.

Prandaj, ekipi i projektit do të inspektojë aktivitetet e ndërmarra dhe do të vlerësojë përparimet e arritura në fund të afatit kohor të projektit. Në këtë kuptim, pra, shumica fillestare e ndihmës potencialisht mund të ndërtojë një 'urë besimi' në mes të grave të përfshira, ECMI Kosovës dhe RROGRAEK-ut, për të hapur perspektivë për ndihmë të mëtejshme përmes fondeve të ndryshme, në të ardhmen e afërt.

4.5 PËRFUNDIME

Në sytë e përfitueseve, trajnimet praktike, individuale përbëjnë aspektin më të çmuar të mbështetjes së marrë. Fakti se të gjitha pjesëmarrëset janë ndarë të kënaqura është potencuar në disa raste, ku aktivitetet e përshkruara më sipër janë një tregues i mirë, për faktin se ato kanë treguar interesim të dukshëm dhe se janë sinqerisht të kënaqura. Në fakt, ndihma e trefishtë e ofruar ka mundësuar arritjen e rezultateve të prekshme dhe për këtë arsye ka hapur rrugën për materializimin e ideve afariste përkatëse.

Rrjedhimisht, angazhimi i rritur i përfitueseve për fuqizim ekonomik dhe përmirësimin e njohurive dhe kapaciteteve të tyre specifike, profesionale, në terren, padyshim lënë hapësirë për shpresa realiste në lidhje me zhvillimet e bizneseve të tyre në të ardhmen dhe performancës së suksesshme të tyre.

5.1 HYRJE

Grupi i dytë i aktiviteteve, të parapara nga projekti, ka pasur për objektiv të drejtpërdrejtë institucionet e nivelit lokal dhe qendror, përmes organizimit të një serie tryezash të rrumbullakëta dhe konferencash. Në përgjithësi, këto takime kanë pasur për qëllim ngritjen e vetëdijes rreth gjendjes socio-ekonomike të grave rome, ashkali dhe egjiptase, si dhe avokimin për përkushtim më të madh nga ana e akterëve kryesorë, relevantë në drejtim të përmirësimit të kushteve të tyre të jetesës dhe fuqizimit të tyre ekonomik.

Sa i përket veprimit të parë të promovuar në nivelin lokal, gjatë muajve qershor dhe korrik 2013, është organizuar nga një tryezë e rrumbullakët, në secilën nga pesë komunat e synuara⁴⁵. Në këto tryeza të rrumbullakëta kanë marrë pjesë përfitueset e projektit, përfaqësuesit e institucioneve relevante të nivelit lokal dhe qendror, si dhe anëtarë të një numëri të gjerë organizatash të shoqërisë civile, të cilat janë aktive në terren. Këto takime kanë pasur për qëllim gjetjen e mundësive për bashkëpunim të të gjithë akterëve të përfshirë dhe fillimin e një dialogu të frytshëm mes palëve. Në të vërtetë, shkëmbimi i përvojave dhe informatave besohet se përbën një kusht të domosdoshëm për vendosjen e bashkëpunimit efektiv.

Në këtë kuptim, tryezat u kanë ofruar grave pjesëmarrëse mundësinë për të shprehur vlerësimin e tyre rreth trajnimeve të ofruara dhe brengave të tyre të vazhdueshme, si dhe mundësinë për të mësuar në lidhje me skemat ekzistuese të mbështetjes dhe mundësitë ekonomike. Për më tepër, këto takime kanë mundësuar shkëmbimin e mendimeve ndërmjet palëve të ndryshme në favor të përmirësimit të ndërsjellë të njohurive dhe zgjerimit të informimit në lidhje me veprime të vazhdueshme, instrumentet në dispozicion dhe përgjegjësitë përkatëse. Në të vërtetë, prezantimi nga ana e pjesëmarrëseve, i vështirësive kryesore që hasen në arritjen e përmirësimit të suksesshëm të kushteve të jetesës së grave rome, ashkali dhe egjiptase nxori diskutime konstruktive. Përveç kësaj, në këto aktivitete ishin ftuar mediat kryesore dhe ato të minoriteteve, me qëllim të ngritjes së vetëdijes për çështjen në fjalë dhe projektin përkatës në mesin e publikut të gjerë.

Më pas janë mbajtur takime të shumta strategjike me institucionet më të mëdha të nivelit qendror të qeverisjes dhe shoqatat afariste. Më konkretisht, gjatë tetorit të vitit 2013 janë mbajtur dhjetë takime⁴⁶, në të cilat kanë marrë pjesë ministritë kyçe, përkatësisht Ministria

⁴⁵ Tryezat e rrumbullakëta janë mbajtur më 19 qershor, në Ferizaj; më 21 qershor në Pejë; më 27 qershor në Gjakovë; më 1 korrik në Prizren dhe më 4 korrik në Mitrovicë.

⁴⁶ Takimet strategjike janë mbajtur më 2 tetor me MKRS-në; më 4 tetor; me MASH-T-in; më 8 tetor me MBPZHR-në; më 9 tetor me MPMS-në; më 11 tetor me MTI-në; më 21 tetor me Agjencinë për Mbështetjen e

e Kulturës, Rinisë dhe Sportit (MKRS), Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT), Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural (MBPZHR), Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale (MPMS), Ministria e Tregtisë dhe Industrisë (MTI) dhe Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit (MKK). Për më tepër, në këto takime janë përfshirë edhe akterë të tjerë relevantë, si Agjencia për Barazi Gjinore (në kuadër të Zyrës së Kryeministrit), Agjencia për Mbështetjen e Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme/Agjencia për Promovimin e Investimeve të Kosovës (në kuadër të Ministrisë së Tregtisë dhe Industrisë), Oda Ekonomike e Grave në Kosovë dhe Shoqata e Grave Afariste SHE-ERA.

Kjo pjesë ofron një pasqyrë gjithëpërfshirëse të çështjeve më të rëndësishme të ngritura gjatë takimeve të zhvilluara, si në aspektin e hapave pozitivë përpara që janë ndërmarrë tashmë nga agjencitë e interesuara, ashtu edhe në lidhje me sfidat e shumta të mbetura. Duke bërë thirrje që të forcohet angazhimi gjithëpërfshirës dhe përpjekjet e përbashkëta, rekomandimet përmbyllëse janë dhënë drejtpërdrejt nga palët pjesëmarrëse. Prandaj, shpresohet se këto rekomandime do të shërbejnë si model konkret reference për veprimet e tyre në të ardhmen, duke çuar drejt një bashkëpunimi më konstruktiv dhe efikas.

5.2 TRYEZAT E RRUMBULLAKËTA NË NIVELIN LOKAL

5.2.1 Hapat pozitiv përpara

Në hapjen e pesë tryezave të rrumbullakëta, pjesëmarrëseve u është prezantuar dhe shpërndarë broshura “Promovimi i fuqizimit ekonomik të grave romë, ashkali dhe egjiptase: sfidat dhe mundësitë kryesore premtuese”. Ky raport analizon rezultatet e arritura përmes takimeve informuese dhe konsultative, të mbajtura në fazat fillestare të projektit⁴⁷. Përveç se ofron informata të pasura e të dobishme, përmbajtja e saj ka rritur diskutimet e frytshme në të gjitha komunat.

Ndarja e përvojave dhe këndvështrimeve, ka mundësuar përballjen e drejtpërdrejtë ndërmjet akterëve të ndryshëm institucionalë dhe disa OJQ-ve mbi këtë çështje. Përkundër vështirësive të dala në mënyrë të përsëritur në arritjen e rezultateve të suksesshme, të cilat paraqiten në pjesën në vijim, pjesëmarrëset gjithashtu kanë raportuar një numër hapash pozitivë dhe aktivitete të vlefshme të ndërmarra.

Para së gjithash, përfitueset e projektit kanë përsëritur se janë të kënaqura plotësisht me mbështetjen e ofruar dhe kanë përvijuar planet e tyre për të ardhmen afatshkurtër-afatmesme. Shkathtësitë dhe njohuritë e fituara, në të vërtetë, do të jenë të një rëndësie të veçantë për nisjen nga ana e grave pjesëmarrëse të aktiviteteve që gjenerojnë të ardhura ose vazhdimin e suksesshëm të këtyre aktiviteteve.

Së dyti, një aspekt premtues i dalë nga takimet e organizuara buron nga numri i gjerë i organizatave me bazë në nivelin lokal, të cilat janë aktive në fushën e promovimit të integritit dhe fuqizimit ekonomik të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas dhe të grave. Përkundër mungesës së burimeve në dispozicion dhe pengesave të tjera që ekzistojnë, larmia e madhe e organeve të pavarura, e të përkushtuara, fuqimisht tregon rëndësinë e çështjes që preket dhe urgjencën e trajtimit të saj në mënyrë efikase. Shikuar nga ky këndvështrim, Rajoni i Pejës fatkeqësisht bën përjashtim. Në të vërtetë, mungesa e OJQ-ve që merren në mënyrë specifike me gjendjen e grave në zonën e kësaj komune është kritikuar nga ana e pjesëmarrësit.

Së treti, disa nga përfaqësuesit e komunave kanë nënvizuar përpjekjet e ndërmarra në garantimin e masave të diskriminimit pozitiv në favor të pjesëtarëve të grupeve më të cenueshme. Këto, përgjithësisht zbatohen nëpërmjet vendosjes së kuotave në kuadër të procedurave të rekrutimit për mundësitë e punësimit në sektorin publik, si dhe në formën e skemave mbështetëse me objektiv të qartë, të natyrave të ndryshme. Për më tepër, Drejtoria Komunale për Zhvillim Ekonomik e Komunës së Pejës dhe ajo e Komunës së Prizrenit, kanë deklaruar se ofrojnë mbështetje të drejtpërdrejtë financiare për aktivitetet

⁴⁷ Ky libërth përmbante informata të përfshira në Pjesën II të këtij raporti.

sipërmarrëse inovative, në bashkëpunim me Fondin e Kosovës për Zhvillimin e Komuniteteve (FZHK)⁴⁸.

Për më tepër, është raportuar bashkëpunim funksional në mes të Komunës, Zyrave Komunale të Punësimit dhe Qendrave përkatëse Rajonale të Punësimit në dy prej komunave përkatëse. Këto organe veprojnë në kuadër të Departamentit të Punës dhe Punësimit të Ministrisë së Punës dhe Mirëqenies Sociale dhe mbështesin punëkërkesit përmes ofrimit të kurseve dhe trajnimeve profesionale. Megjithatë, rekomandohet zgjerimi dhe forcimi i bashkëpunimit ekzistues, si në aspektin e subjekteve dhe vazhdimësisë së komunikimit, ashtu edhe në lidhje me numrin e sektorëve që mbulojnë ato.

Aspektet e nënvizuara të gjendjes aktuale, padyshim që demonstrojnë rëndësinë që i kushtohet kësaj çështjeje sfiduese nga ana e agjencive të përfshira dhe përkushtimin e tyre ndaj saj. Megjithatë, këta shembuj të izoluar të aktiviteteve të suksesshme dhe të bashkëpunimit funksional duhet të konsiderohen si pikënisje e pamjaftueshme, të cilat urgjentisht duhet të përmirësohen dhe zgjerohen. Në të vërtetë, në anën e kundërt të përvojave pozitive të raportuara gjatë tryezave të rrumbullakëta, qëndrojnë një numër i madh problemesh e vështirësish të vazhdueshme. Këto pashmangshëm pengojnë arritjen e përmirësimit konkret, e të qëndrueshëm të kushteve të jetesës së grave rome, ashkali dhe egjiptase.

5.2.2 Problemet kryesore në vazhdimësi

Pozita veçanërisht e pafavorshme e grave rome, ashkali dhe egjiptase dhe urgjenca që rrjedh nga kjo për adresimin e saj është pranuar gjatë pesë tryezave të rrumbullakëta nga të gjithë akterët pjesëmarrës. Problemet më të theksuara, në kuadër të broshurës së lartpërmendur, faktikisht janë konfirmuar nga vetë pjesëmarrësit.

Gratë në fjalë, çdo ditë, përballen me diskriminim të përhapur dhe të shumanshëm, duke qenë pjesëtare të një prej komuniteteve aktualisht më të marginalizuara dhe grupet më të cenueshme në kuadër të tyre. Pjesëmarrësit kanë përmendur praktika diskriminuese si brenda, ashtu edhe nga jashtë komuniteteve të tyre.

Nga njëra anë, diskriminimi i brendshëm që rrjedh nga familje të udhëhequra në mënyrë tradicionale dhe shoqëri patriarkale, kërkon patjetër vëmendje. Trashëgimia e romëve, ashkalive dhe egjiptasve në aspektin kulturor dhe të strukturave tradicionale zakonisht krijon tendencë për të neglizhuar rëndësinë e arsimit, në përgjithësi, si dhe për vajzat në veçanti, duke çuar kështu në normat më të larta të rasteve të braktisjes së shkollimit dhe regjistrimit të pamjaftueshëm brenda sistemit të rregullt shkollor. Në të vërtetë, sipas fjalëve të pjesëmarrëseve, këto dinamika përbëjnë një nga faktorët qendror që tërthorazi

⁴⁸ Shpallja për grante “Përfshirja Shoqërore dhe Zhvillimi Ekonomik Lokal” është hapur në korrik 2013.

minon gjasat për zbatimin e suksesshëm dhe arritjen e rezultateve të qëndrueshme të projekteve të promovuara.

Nga ana tjetër, praktikat diskriminuese në baza etnike dhe gjinore, jashtë komuniteteve të tyre, prekin vazhdimisht gratë rome, ashkali dhe egjiptase, duke ndikuar në qasjen e tyre në arsim, punësim dhe integrim shoqëror, në përgjithësi. Më tej, prania e ndarjeve dhe mosbesimit të ndërsjellë, në mesin e këtyre tri komuniteteve pashmangshëm krijon terren për marginalizim shtesë.

Kështu, siç është deklaruar në mënyrë të përsëritur, mungesa e arsimit adekuat dhe shkathtësive profesionale janë identifikuar si problemet kryesore, të cilat pengojnë gratë në fjalë që efektivisht të përmirësojnë standardet e tyre të jetesës dhe gjendjen e përgjithshme personale. Përveç kësaj, normat e ulëta të regjistrimit civil në mesin e këtyre komuniteteve, si dhe nën-përfaqësimi i tyre në kuadër të institucioneve kombëtare dhe shërbimit publik, padyshim kontribuojnë në gjendjen aktuale.

Pra, realiteti i paraqitur zbulon zbatimin absolutisht të pamjaftueshëm të detyrimeve ekzistuese ligjore, të përfshira kryesisht në kuadër të *Ligjit për Barazi Gjinore, Ligjit për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre, Strategjinë për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptas*⁴⁹, si dhe të planeve përkatëse kombëtare dhe komunale të veprimit. Në kuadër të kësaj kornize, gjithashtu, rezulton se kuotat e përfaqësimit si dhe masat e tjera të diskriminimit pozitiv të parapara me rregullore dhe instrumente të tjerë të veçantë, të cilët nuk merren parasysh në masë të gjerë. Për më tepër, mekanizmat e dobët të monitorimit dhe vlerësimit kontribuojnë më tej në këtë shtangim të paraqitur. Në këtë kuptim, duke ngritur këto çështje, pjesëmarrësit kanë sjellë prova të mëtijshme përveç të gjeturave të mbledhura në broshurën e paraqitur më sipër.

Vështirësitë në adresimin e gjendjes së përshkruar janë treguar nga të gjithë akterët e përfshirë, duke përfshirë zyrtarët e organeve qeveritare, si dhe pjesëtarë të organizatave të shoqërisë civile. Në vijim do të prezantojmë mendimet e akterëve të ndryshëm. Shkëmbimi dhe krahasimi i pikëpamjeve të shumta, të shprehura gjatë tryezave të rrumbullakëta ka mundësuar nxjerrjen e një sërë rekomandimesh, të cilat janë të listuara në pjesën përmbyllëse të këtij kapitulli.

Së pari, problemet kryesore të theksuara nga përfaqësuesit e komunave të mbuluara kishin të bënin kryesisht me kufizimet e lidhura me burimet. Në të vërtetë, mungesa e një zëri të veçantë buxhetor, dedikuar specifikisht për mbështetjen e fuqizimit dhe integritetit të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas është nënvizuar vazhdimisht. Për më tepër, sipas zyrtarëve komunalë të pranishëm, grumbullimi i rasteve të shumta të ndihmës së

⁴⁹ Përkatësisht: *Ligji për Barazi Gjinore në Kosovë* (nr. 2004/2) (versioni anglisht); *Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre në Kosovë* (versioni anglisht), Ligji nr. 03/L-047, 2008; *Strategjia për Integrimin e Komuniteteve Romë, Ashkali dhe Egjiptas në Republikën e Kosovës, 2009-2015* (versioni anglisht), dhjetor 2008

pasuksesshme po pengon miratimin e ndryshimeve të mëtejshme në shpërndarjen e fondeve në favor të grupeve më të cenueshme. Në fakt, pjesëmarrësit kanë kritikuar në mënyrë të përsëritur angazhimin e pamjaftueshëm nga ana e vetë romëve, ashkalive dhe egjiptasve. Në të vërtetë, fatkeqësisht janë përmendur disa raste të keqpërdorimit të fondeve ose pajisjeve, si dhe paaftësia e pjesëtarëve të komuniteteve, apo mungesa e vullnetit nga ana e tyre për të përmbushur detyrimet që rrjedhin nga përfshirja në të gjitha llojet e aktiviteteve për gjenerimin e të ardhurave. Këto qëndrime pashmangshëm kanë çuar në zhdukjen e shpeshtë të mundësive të ofruara.

Aspekti i fundit është përmendur nga përfaqësues të disa organizatave joqeveritare, të cilët kanë përmendur disa shembuj të përvojave të padobishme. Siç është përmendur nga pjesëmarrësit, në shumicën e rasteve projektet e promovuara nuk janë pasuar nga një përkushtim afatgjatë ndaj aktiviteteve të iniciuara, duke rezultuar faktikisht në humbje të burimeve dhe përpjekjeve. Megjithatë, nga ana tjetër, eksponentë të OSHC-ve, gjithashtu kanë kritikuar ashpër qëndrimin e organeve përkatëse institucionale. Sipas mendimeve të të pranishmëve, mungesa e përkushtimit të sinqertë faktik në sektor, krijon shkëputje në përgjegjësi ndërmjet institucioneve të nivelit qendror dhe zyrave komunale dhe kështu pashmangshëm minon përparimet e kufizuara të arritura nga ana e OJQ-ve aktive. Kjo ka efekt të pashmangshëm në pengimin e një bashkëpunimi funksional ndërmjet dy sferave, në dëm të drejtpërdrejtë të grupeve të synuara.

Së fundmi, gratë pjesëmarrëse, kryesisht përfituese të drejtpërdrejta të projektit, ose pjesëtarët e familjeve të tyre më të ngushtë, kanë treguar përvojat e tyre personale të diskriminimit, përceptimet e tyre për pozitën e tyre të pafavorshme dhe pasojat e saj. Sipas fjalëve të tyre, vështirësitë e hasura në gjetjen e informatave të mjaftueshme në lidhje me mundësitë në dispozicion, ndikon negativisht në nivelin e besimit në gjasat për të marrë mbështetje nga ana e komunës, së cilës i përkasin.

Për më tepër, ndihma sociale kombëtare për personat e papunë, është ngritur dhe vënë në pikëpyetje në mënyrë të përsëritur. Në të vërtetë, mënyra se si është e rregulluar ajo i konsideron qytetarë me të drejtë përfitimi vetëm ata të cilët janë në gjendje të papunësisë së plotë. Si rezultat i kësaj, humbja automatike e ndihmës, pavarësisht nga kohëzgjatja dhe entiteti ku është gjetur puna, minon edhe më tej sigurinë ekonomike të grave. Megjithatë, siç është thënë më sipër, të gjithë përfitueset e aktiviteteve trajnuese të parapara në kuadër të këtij projekti, kanë vlerësuar shkathtësitë e fituara si jashtëzakonisht të dobishme. Përmirësimi i njohurive dhe forcimi i besueshmërisë janë vlerësuar si pikënisje premtuese për të mundësuar përmirësimin e perspektivave të tyre të ardhshme.

5.3 TAKIMET STRATEGJIKE NË NIVELIN QENDROR

5.3.1 Veprimet e promovuara

Sfidat e vazhdueshme, të nënvizuara, sa i përket përmirësimit të kushteve të jetesës së grave romë, ashkalive dhe egjiptase dhe vështirësitë e hasura në trajtimin e tyre në mënyrë efektive janë rikonfirmuar vazhdimisht gjatë takimeve strategjike, të mbajtura me institucionet e nivelit qendror. Megjithatë, të gjitha ministritë e përfshira kanë mirëpritur aktivitetet e projektit dhe fuqimisht kanë theksuar përkushtimin e tyre të singertë për të mbështetur në mënyrë aktive komunitetet përkatëse, duke garantuar barazinë gjinore dhe mbrojtjen e të drejtave të grave.

Përfaqësuesit e gjashtë ministrive të përfshira, kanë raportuar veprimet e promovuara deri më tani nga ana e Zyrave të tyre, në përputhje me sektorët përkatës specifikë me interes dhe instrumentet në dispozicion. Ndër nismat e përshkruara, disa kanë rëndësi të madhe në aspektin e fushëveprimit, temave dhe rezultateve mundësisht të arritshme⁵⁰.

Para së gjithash, veprimet e promovuara nga Ministria e Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural, si dhe nga Ministria e Komuniteteve dhe Kthimit konsiderohen të jenë relevante në mënyrë specifike për gratë që janë drejtpërsëdrejti të përfshira në trajnimet e ofruara. Në fakt, gjatë takimit, Zëvendësministri i Bujqësisë, Pylltarisë dhe Zhvillimit Rural ka njoftuar mbi mundësinë për të marrë mbështetje të drejtpërdrejtë me mjete për pjesëtarët e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas, të cilët janë të gatshëm të iniciojnë aktivitete sipërmarrëse në fushën e bujqësisë dhe blegtorisë. Këto subvencione ofrohen në të gjitha komunat, në bashkëpunim me Drejtoritë Komunale për Bujqësi, Pylltari dhe Ujëra. Gjatë përzgjedhjes së aplikacioneve dhe planeve të biznesit janë zbatuar masa të diskriminimit pozitiv në favor të këtyre komuniteteve. Ngjashëm, MKK u ofron mikro-grante vjetore pjesëtarëve të komuniteteve jo-shumicë të interesuara për nisjen e veprimtarive afariste.

Së dyti, Zëvendësministri i Kulturës, Rinisë dhe Sporteve ka propozuar mundësinë e kryerjes së vizitave personale aktiviteteve afariste, të nisura nga tetë gratë e përzgjedhura, të cilat kanë përfituar nga trajnimet praktike individuale dhe mbështetja në kuadër të këtij projekti. Për më tepër, Departamenti i Rinisë mbështet zgjerimin e bizneseve të vogla nëpërmjet dhënies së vazhdueshme të granteve, dy herë në vit. Këto, padyshim, mundësojnë qëndrueshmërinë afatgjatë të bizneseve të reja të themeluar.

Skema mbështetëse të krahasueshme me këto për ndërmarrje mikro të vogla dhe të mesme, nëpërmjet granteve, promovohen aktualisht nga Agjencia për Barazi Gjinore (në kuadër të Zyrës së Kryeministrit) dhe nga Agjencia për Mbështetjen e Ndërmarrjeve të Vogla dhe të Mesme/Agjencia për Promovimin e Investimeve në Kosovë. Agjencia e parë u ofron

⁵⁰ Informatat për kontakt dhe referencat e organeve të përmendura mund të gjenden në Listën e donatorëve të mundshëm, të përfshirë në Shtojcat e këtij raporti.

mikro-grante vjetore bizneseve të udhëhequra nga gratë, duke i favorizuar veçanërisht gratë që janë shtyllat e familjes, si dhe aktivitetet, të cilat ofrojnë mundësi shtesë për punësim. Agjencia për Mbështetjen e NVM-ve, gjithashtu do të nisë së shpejti një program të vazhdueshëm grantesh, i cili do të plotësojë programin tashmë në vazhdim të shërbimeve të konsulencës që ka për objektiv menaxherët e bizneseve ekzistuese dhe atyre të planifikuara.

Në një perspektivë pak më të ndryshme, por plotësuese, përfaqësuesi pjesëmarrës nga Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë ka theksuar përkushtimin e kësaj ministrie në promovimin e arsimit për romët, ashkalitë dhe egjiptasit. Konsideruar si hapi i parë thelbësor drejt fuqizimit të tyre të ardhshëm ekonomik, reduktimi i shkallës së lartë të braktisjes së shkollës dhe ofrimi i arsimit të orientuar kah punësimi, konsiderohen prioritetet të përgjithshme në ndërmarrjen e veprimeve. Në këtë kuptim, diskriminimi pozitiv zbatohet për regjistrimin e nxënësve në sistemin shkollor kombëtar dhe për ofrimin e bursave dhe mbështetjes shtesë.

Në fund janë prezantuar panairët e organizuara shpesh, si mundësi premtuese për gratë sipërmarrëse për të ekspozuar dhe shitur produktet e tyre⁵¹.

Përveç ministrive dhe agjencive të përmendura, dy organizata joqeveritare janë përfshirë në takimet strategjike të zhvilluara, përkatësisht Oda Ekonomike e Grave të Kosovës dhe Shoqata e Grave Afariste SHE-ERA. Këto organe janë duke luajtur rol kyç në promovimin e fuqizimit ekonomik të grave dhe qasjen në sipërmarrjet individuale. Prandaj, këto organe konsiderohet se përfaqësojnë një komponent vendimtar në këtë fushë të intervenimit.

⁵¹ Si shembuj janë përmendur aktivitetet e ardhshme “Panairi Femrat në Biznes” dhe “Panairi i Produkteve Artizanale” janë përmendur nga përfaqësues të MTI-së, përkatësisht ata të MKRS-së.

5.4 REKOMANDIMET E DHËNA

Shprehja e përkushtimit të plotë për forcimin e përpjekjeve në terren është përmendur nga të gjithë akterët e interesuar, si në nivelin kombëtar, ashtu edhe atë komunal. Shkëmbimi i shumë pikëpamjeve dhe përvojave të shkëmbyera ka nxitur formulimin e një sërë rekomandimesh. Këto rekomandime konsiderohet së përmbajnë masat më bindëse dhe përgjegjësitë që duhet të ndërmerren për të përmirësuar në mënyrë efektive gjendjen aktuale.

Së pari, kërkohet urgjentisht dedikim i sinqertë nga ana e organeve përkatëse qeveritare. Duke qenë se kanë në dispozicion burime të gjera dhe një grup më të gjerë instrumentesh. Nga institucionet e nivelit qendror pritët të veprojnë vazhdimisht dhe t'i japin prioritet të lartë zyrtarisht kësaj çështjeje. Kjo përfshirje e shtuar duhet më pas t'u bartet dhe sanksionohet nga komunat e përfshira. Pjesëmarrësit në mënyrë të përsëritur u kanë bërë thirrje zyrave relevante që të marrin përgjegjësinë e plotë për zhvillimet e ardhshme në këtë sektor. Siç është kritikuar shprehimisht gjatë tryezës së rrumbullakët të mbajtur në Prizren, se projektet e udhëhequra nga organizatat e jashtme dhe donatorët ndërkombëtarë çdoherë do të jenë ta pamjaftueshme për promovimin e ndryshimeve të qëndrueshme dhe afatgjata, përderisa nuk ndiqen nga organet institucionale kombëtare dhe nuk integrohen brenda procesit të vendimmarrjes.

Ajo çfarë është më e rëndësishmja këtu, kërkohet të bëhen përpjekje të veçanta nga ana e përfaqësuesve të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas që punojnë në kuadër të agjencive relevante qendrore dhe lokale. Në të vërtetë, gjatë takimeve, ata janë akuzuar në mënyrë të përsëritur se në thelb shtyhen nga konsiderata të interesave vetjake, të bazuara në dinamika, thjeshtë politike. Duke bërë thirrje për angazhim real në promovimin e interesave të komuniteteve të tyre dhe në luftimin e ndërlidhur me këtë, kundër të gjitha formave ekzistuese të diskriminimit, pjesëtarët pjesëmarrës të OSHC-ve kanë nënvizuar rolin vendimtar që luajnë këta akterë në përmirësimin e mundshëm të gjendjes aktuale.

Së dyti, domosdoshmëria bindëse për komunikim më të rregullt dhe të plotë midis të gjithë akterëve të përfshirë është theksuar vazhdimisht. Kjo, në të vërtetë, do të mundësonte qartësimin e përgjegjësisë përkatëse dhe përmirësimin e bashkëpunimit. Për më tepër, mbështetja që vjen nga organizatat ndërkombëtare, aktive, në këtë fushë, zakonisht konsiderohet të jetë me vlerë jetike, në aspektin e burimeve financiare, si dhe në lidhje me mbështetjen teknike dhe menaxheriale.

Në frontin e kundërt, pjesëtarët e organeve institucionale dhe të organizatave joqeveritare me këmbëngulje kanë nënvizuar rëndësinë e rolit që luajnë vetë gratë, e që ka si objektiv ky projekt, në arritjen e vërtetë të përmirësimit të qëndrueshëm të standardeve të tyre të jetesës. Përpjekje më të vendosura për të fuqizuar veten dhe gatishmëria efektive për të respektuar detyrimet që dalin nga përfshirja në kuadër të një mjedisi profesional

konsiderohen se përfaqësojnë kushte të domosdoshme për çfarëdo hapi konstruktiv përpara në këtë drejtim.

Për më tepër, disa nga vërejtjet e ngritura gjatë diskutimeve të zgjeruara në kuadër të tryezave të rrumbullakëta kanë prekur natyrën e paraparë të skemave mbështetëse, të ofruara dhe metodat e shfrytëzuara në programet e promovuara. Para së gjithash, është trajtuar çështja e hartimit të aktiviteteve dhe objektivave të projekteve. Shikuar nga kjo perspektivë, njohuritë në thellësi të përfitueseve, të kuptuarit e përkatësisë së tyre shoqërore dhe respektimi i karakteristikave specifike lokale, janë identifikuar zakonisht si faktorët më vendimtarë të nevojshëm për performancë më të suksesshme.

Për më tepër, përveç avokimit për shpërndarje më efikase, të orientuar në veprime të fondeve, pjesëmarrësit kanë theksuar rëndësinë qendrore të përfshirjes së aktiviteteve të gjera pasuese në mbështetje të përfitueseve. Prandaj, me qëllim të garantimit të qëndrueshmërisë efektive, të aktiviteteve të parapara, monitorimi i qëndrueshëm i programeve të nisura nga ana e akterëve që i promovojnë ato rezulton të jetë vendimtar.

Përfundimisht, gjithashtu është kërkuar në mënyrë të bindshme miratimi i garancive ligjore që sigurojnë njohjen e certifikatave të fituara nga pjesëmarrja në trajnime dhe lloje të tjera të aktiviteteve. Siç mund të kuptohet lehtësisht, mungesa e vlefshmërisë zyrtare të këtyre certifikatave i bën kurset e ndjekura të padobishme sa u përket rëndësisë së tyre në tregun e punës.

5.5 PËRFUNDIME

Të karakterizuara me një shkallë të lartë pjesëmarrjeje dhe diskutime aktive, pesë tryezat e rrumbullakëta dhe dhjetë takimet strategjike pasuese kanë zbuluar disa çështje sfiduese, të cilat pengojnë arritjen e përmirësimeve të kënaqshme të kushteve të jetesës së grave rome, ashkali dhe egjiptase.

Përveç vështirësive të paraqitura më sipër dhe rekomandimeve pasuese të propozuara drejtpërsëdrejti nga palët e përfshira, dy faktorë konsiderohet se kërkojnë vëmendje të jashtëzakonshme (sipas pikëpamjes së ECMI Kosovës dhe RROGRAEK-ut).

Para së gjithash, takimet kanë treguar komunikim dhe vetëdijësim absolutisht të pamjaftueshëm në mesin e organeve të ndryshme institucionale, si dhe ndërmjet këtyre dhe numrit të madh të organizatave joqeveritare e agjencive të tjera aktive në këtë fushë të interesit. Kjo, pashmangshëm kontribuon në paqartësi lidhur me rolin e secilës palë dhe në detyrimet ligjore, duke ushqyer kështu shmangie të lehtë nga përgjegjësia dhe duke vështirësuar mundësitë e bashkëpunimit efektiv.

Së dyti, ka dalë se ka një nivel shumë të ulët informimi dhe njohurish në mesin e vetë grave të përfshira në lidhje me të drejtat që ligjërisht kanë të drejtë t'i gëzojnë, kanalet për t'i zbatuar ato, si dhe mundësitë e ofruara në mbështetje të tyre.

Si pasojë, arritja aktuale e rezultateve pozitive në terren duket se varet drejtpërdrejt nga përpjekje të gjera në trajtimin e këtij problemi të dyfishtë. Në radhë të parë nevojitet përkushtim i sinqertë nga ana e institucioneve të interesuara, sidomos në nivelin komunal.

Në këtë kuptim, ajo që është më e rëndësishmja, konsiston në takimet e promovuara, të cilat konsiderohet se garantojnë qëndrueshmëri më afatgjate të mbështetjes së dorës së parë të ofruar drejtpërsëdrejti grave të përfshira. Në të vërtetë, ngritja e vetëdijes dhe forcimi i përkushtimit për zbutjen e gjendjes në të cilën gjenden gratë rome, ashkali dhe egjiptase, nga ana e institucioneve relevante dhe akterëve të tjerë, përbën një premisë për arritjen e rezultateve efektive, gjë që shkon përtej kohëzgjatjes së këtij projekti dhe në dobi të një game më të gjerë të përfitueseve.

VI PIKËPAMJET E PËRFITUESEVE

“Pjesëmarrja në trajnime në përgjithësi dhe trajnimet praktike individuale që më janë ofruar më kanë dhënë mundësinë që të përgatis me kujdes planin tim të biznesit. Me mbështetjen e ECMI Kosovës, RROGRAEK-ut dhe Qendrës për Mbështetje të Bizneseve D&D, tani po kërkojmë aktivisht mikro-grante që do të na mundësojnë fillimin e aktiviteteve afariste. Ëndrra ime është që të vazhdoj të merrem me bletari dhe prodhimin e mjaltit, gjë që mund të kontribuojë ndjeshëm në mirëqenien e familjes sime. Ky projekt na ka treguar se, të mësuarit e aftësive sipërmarrëse jo vetëm që krijon vende pune, por edhe zgjeron fuqizimin në të ardhmen. Ua rekomandoj fuqimisht këtë përvojë të gjitha grave të tjera të komuniteteve, të cilat janë të interesuara për fillimin e një biznesi të vogël.”

Elvane Qarri, Gjakovë

“Aktivitetet e promovuara na kanë mundësuar të fitojmë të kuptuarit më të mirë se si të nisim një biznes të vogël dhe si të integrohemi në shoqërinë kosovare, nëpërmjet aktiviteteve të tilla. Ne, gratë e komuniteteve vazhdimisht nënvlerësojmë aftësitë tona dhe ndjehemi të përjashtuara nga mundësitë në dispozicion. Nga ky trajnim kam mësuar se çelësi thelbësor për sukses në biznes është vetëbesimi.”

Fatima Haliti, Prizren

“Jam shumë e kënaqur dhe mirënjohëse ndaj donatorëve të këtij projekti, i cili ka forcuar besimin tim në mundësinë efektive për mua dhe gratë nga komunitetet tona për të qenë sipërmarrëse të suksesshme. Do të doja të vazhdoja me trajnime të ngjashme për një kohë më të gjatë dhe mundësisht të bëj të mundur pjesëmarrjen e grave të tjera të këtyre komuniteteve.”

Lendita Haliti, Pejë

VI PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Nëse u rikthehemi përmbledhtazi fazave të projektit “Promovimi i Fuqizimit Ekonomik të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase në Kosovë”. Ky raport ka një rëndësi të dyfishtë, së pari, ai ofron një burim të vlefshëm informatash me qëllim të shtimit të njohurive, si dhe vetëdijësimin e kategorive të larmishme të publikut mbi kushtet aktuale të jetesës së grave rome, ashkali dhe egjiptase, në Kosovë. Së dyti, duke qenë se ka për objektiv kryesisht përfaqësuesit e institucioneve të nivelit lokal dhe qendror, ai fuqimisht avokon për mbështetje të gjerë në fuqizimin ekonomik të grave që ka për objektiv ky projekt dhe të komuniteteve të tyre në përgjithësi dhe për këtë arsye, bën thirrje për rritjen e përkushtimit për respektimin e plotë të obligimeve ligjore në fuqi.

Sa i përket aspektit të parë, ndërsa bazohet në përvojën e mbledhur gjatë aktiviteteve të projektit dhe me kontributin e drejtpërdrejtë të pjesëmarrësve në aktivitetet e tij, ky publikim besohet se ofronë një tablo të gjerë të sfidave me të cilat përballen çdo ditë komunitetet romë, ashkali dhe egjiptase, në vend, në tërësi. Prandaj, konsiderohet se përbën një instrument të besueshëm referimi për palët e përfshira, pasi që ofron vlerësime e shifra të pasura dhe përgjithësisht të zbatueshme. Në këtë kuptim, pavarësisht se është i kufizuar në aspektin e numrit të përfituesve të drejtpërdrejtë dhe kohëzgjatjes së aktiviteteve, tregimet e suksesshme të grave të përfshira japin një shembull të denjë për një mënyrë efektive për të trajtuar pozitën e tyre thellësisht të pafavorshme. Prandaj, kjo mund të përfaqësojë një standard të dobishëm mbi të cilin mund të planifikohen iniciativat e ardhshme.

Për këtë arsye, adresimi i marginalizimit dhe cenueshmërisë së grave rome, ashkali dhe egjiptase në një mënyrë efikase dhe të qëndrueshme pashmangshëm duket domosdoshmëri bindëse dhe përfshinë akterë dhe përgjegjësi të shumta. Në këtë kuadër, fuqizimi ekonomik, padyshim fiton rëndësi mbizotëruese në mesin e sektorëve të shumtë të ndërhyrjes së mundshme dhe mbështetjes së nevojshme. Në të vërtetë, zbutja e vështirësive ekonomike potencialisht rrit përmirësimin e vetë gjendjes aktuale në të cilën gjenden gratë dhe perspektivës së ardhshme të tyre, me ndikim të tërthortë pozitiv në kushtet e komuniteteve të tyre dhe në shoqërinë e Kosovës, në tërësi. Në këtë kuptim, sipërmarrja individuale ofron një mundësi kyçe, pasi që bart me vete një avantazh të dyfishtë. Së pari dhe më e rëndësishmja, kjo përfaqëson një strategji premtues për të promovuar pavarësinë ekonomike dhe fuqizimin financiar të grave rome, ashkali dhe egjiptase, duke lehtësuar kështu vështirësitë ekzistuese me të cilat përballen ato. Përtej kësaj, nisja e bizneseve të vogla të suksesshme, mbase do të nxisë krijimin e shanseve shtesë për punësimin e pjesëtarëve të tjerë të komuniteteve që ka për objektiv ky projekt, dhe jo vetëm.

Prandaj, rekomandohet fuqishëm që integrimi ekonomik dhe fuqizimi social i grave të komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas është vënë si prioritet absolut si në organet

komunale të qeverisjes, ashtu edhe në ato qendrore. Në të vërtetë, përkushtimi i tyre i singertë dhe bashkëpunimi i orientuar kah veprimet me akterë të tjerë të përfshirë merr rëndësi kyçe.

Në radhë të parë, rekomandohet që institucionet e nivelit qendror dhe atij lokal, si dhe agjencitë e tjera aktive menjëherë të ndjekin drejtimin premtues që kanë marrë aktivitetet e promovuara nga projekti aktual, në mënyrë që të mundësojnë shfrytëzimin e potencialeve të krijuara. Rrjedhimisht, dhe ç'është më e rëndësishmja, të gjithë akterët e përfshirë inkurajohen që të ndërmarrin veprime të drejtpërdrejta me qëllim të arritjes së një game më të gjerë të përfitueseve dhe që të mundësojnë që kjo të pasohet me përmirësim efektiv dhe të qëndrueshëm të gjendjes aktuale.

Në përgjithësi, kërkohet fuqimisht bashkëpunim i shtuar ndërmjet akterëve të ndryshëm të përfshirë. Prandaj, komunikimi i rregullt dhe bashkëpunimi substancial duken thelbësore në mesin e organeve qeverisëse të nivelit qendror dhe ato të nivelit komunal, si dhe ndërmjet tyre dhe OSHC-ve të shumta lokale, organizatave ndërkombëtare, donatorëve të mundshëm dhe agjencive të tjera të përfshira në këtë fushë. Përveç që do të mundësonte energji produktive të përpjekjeve dhe burimeve, sqarimi që del nga kjo, i rolit dhe përgjegjësiwe përkatëse do të forconte transparencën dhe llogaridhënien e institucioneve. Kjo do të kontribuonte në shërbimet publike dhe ofrimin e tyre, në dobi të drejtpërdrejtë të qytetarëve në përgjithësi dhe grupet më të cënueshme në veçanti.

Shikuar nga ky këndvështrim, besohet se takimet e mbajtura me përfaqësues të institucioneve të nivelit qendror dhe atij lokal, në kuadër të projektit aktual mund të përbëjë një pikënisje inkurajuese.

Më specifikisht, institucionet e nivelit lokal kanë një pozitë veçanërisht vendimtare, pasi që përfitojnë nga një afërsi e favorshme për komunitetet që jetojnë në zonat përkatëse komunale. Kjo mundëson kontakte të drejtpërdrejta me pjesëtarët e tyre dhe të kuptuarit e thellë të nevojave dhe prioriteteve të tyre. Njëkohësisht, siç është theksuar në mënyrë të përsëritur përgjatë tërë këtij raporti, zbatueshmëria dhe qëndrueshmëria në afat më të gjatë e angazhimit të komunave varet në masë të madhe nga strategjitë e miratuara në nivelin kombëtar dhe veprimet e ndërmarra nga institucionet qendrore, të cilat posedojnë burime të shumta dhe pushtet diskrecional.

Pjesa përmbyllëse e këtij raporti ka për qëllim fillimin e ndërmarrjes së një sërë veprimesh konkrete, të cilat besohet të jenë veçanërisht urgjente për të arritur ndryshime në praktikë. Shpresohet se këto do të kthehen shpejt në veprime të organeve të përfshira, do të strukturojnë planifikimin se si e kryejnë punën e tyre në të ardhmen dhe do të konsiderohen si pikë e vlefshme referimi për zhvillimin e nismave të mëtutjeshme në këtë sektor. Rekomandimet specifike, në vijim u adresohen grupeve të ndryshme të palëve të interesuara. Prandaj, ato janë të ndara ndërmjet institucioneve të nivelit qendror,

institucioneve të nivelit lokal, organizatave të shoqërisë civile dhe shoqatave afariste të grave, dhe donatorëve të mundshëm.

Rekomandimet për institucionet e nivelit qendror

- T'i japin prioritet fuqizimit ekonomik të grave rome, ashkali dhe egjiptase gjatë hartimit të legjislacionit përkatës dhe bërjes së politikave;
- Të adresojnë dobësitë në kornizën ligjore në lidhje me mbrojtjen e barazisë gjinore dhe promovimin aktiv të fuqizimit ekonomik të grave, me theks të veçantë në grupet më të marginalizuara dhe të cenueshme, si gratë rome, ashkali dhe egjiptase;
- Rritja e mundësive të grave që ka për objekt ky projekt, sa i përket zotërimit të pronave nëpërmjet forcimit të kornizës ligjore dhe institucionale lidhur me trashëgiminë dhe të drejtat pronësore. Qasje në kapital, ku si rezultat i kësaj do të zgjerojë mundësitë e grave që të investojnë drejtpërdrejt në aktivitete për gjenerimin e të ardhurave;
- Të vendosin caqe që duhet arritur dhe respektuar nga të gjitha organet relevante për përfshirjen e grave rome, ashkali dhe egjiptase në skemat mbështetëse të ofruara (p.sh. kuota për grantet e ofruara);
- Të vendosin sisteme efektive të monitorimit për të përcjellë respektimin nga ana e institucioneve të nivelit qendror dhe atij lokal në lidhje me përgjegjësitë e tyre ligjore. Kjo nënkupton caktimin e një Agjencie të veçantë si pikë referimi, vendosjen e detyrimeve për raportim të rregullt nga ana e të gjitha organeve të përfshira në këtë agjenci, të caktuar si pikë referimi; obligimin për të raportuar të dhëna sasiore dhe cilësore, të zbërthyer sipas përkatësisë etnike dhe gjinisë. Zyra për Qeverisje të Mirë (ZQM), në kuadër të Zyrës së Kryeministrit (ZKM), ka përgjegjësitë kryesore në këtë fushë specifike të interesit;
- Të përfshihen në bashkëpunim të gjerë me shoqatat afariste të grave, OJQ-të dhe agjencitë e tjera relevante më të mëdha;
- Të sigurojnë vendosjen e garancive ligjore për njohjen e diplomave të fituara përmes trajnimeve profesionale dhe kurseve të tjera për ngritjen e kapaciteteve;
- Të ndërmerren hapat e nevojshëm për anëtarësimin e Kosovës në Dekadën e Përfshirjes së Romëve, në kuadër të së cilës jepen donacione dhe skema mbështetëse të konsiderueshme për qasje të grave rome, ashkali dhe egjiptase.

Rekomandimet për institucionet e nivelit lokal

- T'i japin prioritet mbështetjes aktive në iniciimin e aktiviteteve afariste të vogla, me fokus në rritje në fuqizimin e grave romë, ashkali dhe egjiptase;
- Të përfshihen në nisma për informim dhe vetëdijësim me komunitetet që ka për objektiv ky projekt sa i përket: mundësive për mbështetje financiare dhe ngritjen e kapaciteteve të mundësisë (grante, subvencione, trajnime, praktika, bursa, etj); akterëve më relevantë aktivë në nivelin komunal, në fushën e promovimit të sipërmarrjes individuale dhe fuqizimit ekonomik të grave;
- Të ngritin vetëdijësimin brenda komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas, lidhur me të drejtat ligjore të grave;
- Të përdorin instrumente dhe mjete specifike të komunikimit që mundësojnë përhapjen e gjerë të të gjithë informatave relevante dhe komunikimin sistematik në terren me shumicën e grupeve të marginalizuara;
- Të shfrytëzojnë instrumente të diskriminimit pozitiv dhe masa të përshtatura të rekrutimit për lehtësimin e qasjes në grante, subvencione dhe skema të tjera mbështetëse për gratë e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas. Kjo do të kontribuojë, në mes tjerash, për luftimin në mënyrë vendimtare kundër të gjitha formave të diskriminimit në baza etnike ose gjinore, në fushat e lidhura me punësimin;
- Të ofrojnë programe të praktikës ose bursa, specifikisht për vajzat dhe gratë romë, ashkali dhe egjiptase, ose duke shfrytëzuar masa të diskriminimit pozitiv në procedurat e përzgjedhjes. Kjo do të mundësonte avancimin e nivelit të arsimimit të përfitueseve dhe kapërcimin gradual të hendekut arsimor, duke rritur kështu punësueshmërinë dhe mundësitë e ardhshme për to;
- Të komunikojnë gjerësisht dhe të veprojnë në partneritet me OSHC-të aktive në nivelin lokal, OJQ-të dhe agjencitë e tjera, me qëllim të komunikimit në terren me komunitetet romë, ashkali dhe egjiptas.

Rekomandimet për OSHC-të dhe shoqatat afariste të grave

- Të eliminojnë pengesat eksplicite ose të tërthorta ndaj anëtarësimit të grave romë, ashkali dhe egjiptase, në kuadër të shoqatave ekzistuese afariste, nëpërmjet përdorimit të masave të diskriminimit pozitiv (d.m.th. ofrimit të anëtarësimit përkohësisht falas). Kjo duket e dobishme për të gjitha pjesët, të cilat përfshijnë: së pari, gratë romë, ashkali dhe egjiptase do të përfitonin nga modelet alternative të profilit të lartë dhe shembujt e përvojave të suksesshme; së dyti, pjesëtarët e tjera do të përfitonin nga të mësuarit dhe shkëmbimet reciproke; së treti, organizatat përkatëse do të fitonin vizibilitet dhe do të bëheshin atraktive për donatorët potencialë;
- Të ofrojnë programe dhe punëtori trajnimi që synojnë përmirësimin e shkathtësive sipërmarrëse themelore të grave romë, ashkali dhe egjiptase të përkushtuara për iniciimin e aktiviteteve të biznesit të vogël. Këto duhet të përfshijnë, ndër të tjera, hartimin e planeve të biznesit, planifikimin financiar, teknikat e marketingut, trajtimin e klientëve, përzgjedhjen e vendndodhjes së biznesit, prodhimin e mallrave dhe shërbimeve të përshtatshme për tregun; promovimin e produkteve, etj;
- Të ofrojnë udhëzime/mentorim falas dhe mundësi të shkollimit, me objektiv të qartë dhe të orientuara nga vendet e punës, për vajzat dhe gratë romë, ashkali dhe egjiptase, me synimin specifik për të plotësuar mangësitë në nivelet e arsimit themelor, duke promovuar integrimin e këtyre komuniteteve në shoqërinë kosovare;
- Të nxisin pjesëmarrjen e grave romë, ashkali dhe egjiptase në programet e trajnimit dhe të ngritjes së kapaciteteve që ofrohen. Në kuadër të tyre, të favorizojnë ofrimin e trajnimeve profesionale, të cilat mundësojnë identifikimin e talentit në mesin e grave dhe shfrytëzimin e avantazheve të tyre potenciale si asete ekonomike;
- Të kryejnë hulumtime të gjera mbi praktikat më të mira ndërkombëtare dhe t'u referohen rasteve të suksesshme studimore për strukturimin e aktiviteteve dhe nismave të ardhshme;
- Të ngritin vetëdijen në mesin e komuniteteve romë, ashkali dhe egjiptas mbi rëndësinë e fuqizimit ekonomik të grave për mirëqenien e familjes në tërësi dhe domosdoshmërinë që buron nga kjo, për ndarjen e obligimeve shtëpiake në mes të të gjithë anëtarëve të rritur. Promovimi i modeleve alternative të menaxhimit të familjes dhe jetës në komunitet, mendohet të jetë veçanërisht i dobishëm në këtë perspektivë;

- Të bëjnë publike modele pozitive të rolit të femrave nëpërmjet nxitjes së tregimeve të tyre të suksesit dhe mbështetjen e mundësive për shkëmbime (p.sh. vizitave studimore, takimeve të shpeshta);
- Të bëjnë publike dhe të mbështesin qasjen në treg të mallrave të prodhuara nga sipërmarrëset femra nga komunitetet romë, ashkali dhe egjiptas, sidomos në fazat e hershme të aktiviteteve të tyre. Instrumente të vlefshme në këtë kuptim përfshijnë panaireset, fletëpalosjet, faqet e internetit dhe rrjetet sociale, etj;
- Të sigurojnë qëndrueshmërinë e mbështetjes së ofruar në perspektivë afatmesme, nëpërmjet monitorimit të aktiviteteve të nisura dhe promovimit të mbështetjes së drejtpërdrejtë të qëndrueshme për gratë tashmë aktive;
- Të mundësojnë dhënien e kredive dhe mikro-kredive me kushte specifike fitimprurëse në aspektin e normës së interesit dhe kohës së kthimit për t'i bërë ato të qasshme për një publik më të gjerë. Në mënyrë alternative, të promovojnë potencialin e bankave për përfshirjen e femrave nëpërmjet produkteve të dobishme. Kjo gradualisht do të nxiste funksionimin normal të bizneseve, përfshirë rreziqet dhe kthimin e obligimeve, ndërsa rrjedhimisht të mundësojnë forcimin e përgjegjësisë, besimit dhe mundësive të ardhshme.

Rekomandimet për donatorët

- Të planifikojnë projektet dhe nismat e ardhshme për promovimin e fuqizimit ekonomik të grave, në bazë të vlerësimit të nevojave, të kryera paraprakisht dhe vlerësimeve të hollësishme të përfitueseve të synuara dhe prioritetëve, interesave dhe talenteve specifike të tyre;
- Të ofrojnë mbështetje financiare në organizimin e trajnimeve profesionale, arsimimit profesional dhe programeve për ngritjen e kapaciteteve sipërmarrëse. Në të njëjtën kohë, të ofrojnë grante dhe mbështetje të drejtpërdrejtë me mjete që mundësojnë hapjen e bizneseve të vogla;
- Të fokusohen gjerësisht në promovimin e ndërmarrësisë individuale në mesin e grave rome, ashkali dhe egjiptase, duke favorizuar veçanërisht idetë që ofrojnë mundësi shtesë punësimi për gratë e tjera ose pjesëtarët e tjerë të familjeve ose komuniteteve të tyre; prodhimin e mallrave që kërkojnë kosto të ulët dhe në të njëjtën kohë sjellin përfitime për ekonominë e Kosovës në tërësi, duke ulur shkallën e importeve nga vendet e rajonit (d.m.th. bletari dhe prodhim të mjaltit);
- Të fuqizojnë një OJQ ose shoqatë afariste relevante dhe me përvojë për themelimin e një shoqate afariste të grave rome, ashkali dhe egjiptase, Shoqata e Grave Afariste, si dhe integrimin e saj në kuadër të organizatës tashmë ekzistuese. Kjo degë do të promovonte specifikisht ngritjen e kapaciteteve të anëtarëve të saj, si dhe marketingun e mallrave të prodhuara apo shërbimeve të ofruara;
- Të mbështesin zhvillimin e një baze të dhënash të grave ndërmarrëse rome, ashkali dhe egjiptase dhe grave të trajnuara që janë të interesuara për fillimin e aktiviteteve të tyre, me planet përkatëse të biznesit. Kjo do të përbënte një instrument reference që do të shfrytëzohej nga shoqatat afariste dhe institucionet publike për iniciimin e programeve të reja në këtë fushë, kjo do të ofronte: një regjistër të përfitueseve potenciale, premtuese dhe një mjet të frytshëm për informim të drejtpërdrejtë në lidhje me mundësitë e reja në dispozicion (p.sh. përmes përdorimit të listë e-mailesh). Komunave të interesuara u bëhet thirrje të jenë partnerë aktivë në këtë iniciativë;
- Të sigurojnë mbështetje shtesë për gratë tashmë të trajnuara, nëpërmjet projekteve të mëtejshme për të arritur vetë-qëndrueshmëri efektive të aktiviteteve të tyre dhe për të mundësuar potencialisht zgjerimin e suksesshëm të bizneseve të nisura.

VII SHTOJCAT

1. PYETËSOR - TAKIMI INFORMUES DHE KONSULTATIV
2. TRAJNIME NË SHKALLË TË GJERË
 - PYETËSORI PARA FILLIMIT TË TRAJNIMIT
 - PYETËSOR PAS PËRFUNDIMIT TË TRAJNIMIT
3. A JAM NDËRMARRËSE – TESTI VETËVERËSUES
4. LISTA E DONATORËVE POTENCIALË

PYETËSOR - TAKIMI INFORMUES DHE KONSULTATIV

“Promovimi i Fuqizimit Ekonomik të Grave Rome, Ashkali dhe Egjiptase të Kosovës”

Ju lutemi përgjigjuni pyetjeve në vijim:

Ju lutemi shënoni katrorët me ☒ pranë zgjedhjes suaj.

Të dhënat personale	
Emri & Mbiemri i pjesëmarrësit:	
Komuna:	
Mosha e juaj?	☐ Nën 18 ☐ 18-25 ☐ 25-35 ☐ Mbi 35
Cili është statusi juaj aktual?	☐ E martuar ☐ E ndarë ☐ E ve ☐ E pamartuar
Cilit komunitet i përkisni ju?	☐ Romë ☐ Ashkali ☐ Egjiptian ☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni) _____
Cilat gjuhë mund t’i flisni?	☐ Shqip ☐ Romë ☐ Serbe ☐ Boshnjake ☐ Angleze ☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni) _____

Sa fëmijë i mbështetni (përkrahni)?	☐ Asnjë ☐ 1 - 3 ☐ 4 apo më shumë
Çfarë niveli të arsimimit keni përfunduar?	☐ Asnjë ☐ Shkolla fillore (5 vite shkollimi; 6-11 vjeç) ☐ E mesme e ulët (9 vite shkollimi; 12-15 vjeç) ☐ E mesme (12 vite shkollimi; 16-19 vjeç) ☐ Diplomë universiteti ose kolegji
A jeni të punësuar aktualisht? Nëse po, ju lutem specifikoni.	☐ Po _____ ☐ Jo
A jeni anëtare e ndonjë organizate?	☐ Klub rinor ☐ Klubi i grave ☐ Grup Xhamie ose Kishe ☐ Grup kulturor ☐ Grup politik ☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni) _____ ☐ Asnjë
Historiku	
Nëse jeni të papunë, a keni qenë e punësuar vitin e kaluar?	☐ Po ☐ Jo ☐ Nuk është i zbatueshëm
Nëse jeni të papunë, çfarë ju pengon të punoni?	☐ Shëndeti ☐ Obligimet familjare ☐ Nuk lejohem ☐ Asnjë punë nuk përshtatet me aftësitë e mia ☐ Nuk i kam aftësitë e nevojshme ☐ Mungesa e identifikimit ☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni) _____ ☐ Nuk është e zbatueshme
Nëse keni një bashkëshort, a është ai	☐ Po _____

aktualisht i punësuar? Nëse po, ju lutem specifikoni.	☐ Jo ☐ Nuk është e zbatueshme
Nëse keni fëmijë, a ka njerëz të tjerë që mund të kujdesen për fëmijët tuaj, nëse ju jeni larg ose e zënë?	☐ Po ☐ Jo ☐ Nuk është e zbatueshme
A mundet ndokush t'ju ndihmojë rreth punëve të shtëpisë?	☐ Po ☐ Jo
Çfarë është gjendja juaj aktuale financiare?	☐ E dobët ☐ E kënaqshme ☐ E mirë ☐ Shumë e mirë ☐ E shkëlqyer
A keni llogari bankare?	☐ Po ☐ Jo
A keni në pronësi shtëpi apo tokë?	☐ Po ☐ Jo
A keni në pronësi makinë, apo a keni qasje në ndonjë makinë?	☐ Po ☐ Jo
A keni telefon, apo a keni qasje në telefon?	☐ Po ☐ Jo
A keni kompjuter ose a keni qasje në kompjuter?	☐ Po ☐ Jo
Aftësitë përkatëse	
Çfarë aftësish për punë keni?	☐ Shitëse (artikuj shtëpiak për të shitur, fruta, perime, riciklim plastike apo letre) ☐ Përgatitja ose përpunimi i ushqimit (gatim, konzervim, etj) ☐ Zejtari (thurje, grep, endje, qeramikë, stoli, etj) ☐ Tregti (rrobaqepësi, përpunimi të metaleve, etj) ☐ Pastrim

	☐ Shërbime bukurie apo ondulimi ☐ Kujdesi për fëmijë ☐ Bujqësia dhe blegtoria ☐ Punë në fabrikë (linjë të prodhimit të produkteve) ☐ Punë krah (transport, hekurishte, etj) ☐ Shitje me pakicë (arkëtare , shitese etj) ☐ Punë në zyre (receptioniste, administratë, etj) ☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni)
Sa jeni të kënaqur me aftësitë tuaja aktuale për punë?	☐ Shumë e kënaqur ☐ E kënaqur ☐ Neutrale ☐ Nuk jam e kënaqur
Çfarë aftësish punësimi do të dëshironit të mësoni?	☐ Kompjuter (qasje në e-mail, përdorim interneti, daktilografim, procesim në word) ☐ Aftësitë matematikore (të kuptuarit e numrave dhe financave) ☐ Arsimimi (lexim dhe shkrim) ☐ Aftësitë e komunikimit (intervistime, të folurit në publik) ☐ Shkrim i biografisë ☐ Aftësi organizimi (menaxhimi i kohës, fajlim, planifikim, etj) ☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni)
Çfarë aftësish ndërmarrëse do të dëshironit të mësoni?	☐ Buxhetim dhe financa ☐ Marketing ☐ Komunikim ☐ Çështje ligjore dhe të licencimit ☐ Planifikimi i biznesit ☐ Shkrim raportesh ☐ Menaxhim zyresh ☐ Menaxhim projektsh

	☐ Të tjera (Ju lutem specifikoni)
Sa keni vetëbesim për të folur me njerëzit që nuk i njihni dhe të punoni së bashku me njerëzit e tjerë?	☐ Kam shumë vetëbesim ☐ Kam vetëbesim ☐ Neutrale ☐ Nuk kam vetëbesim
A e konsideroni veten udhëheqës / lider?	☐ Po ☐ Jo
A mendoni se si grua, ju keni më shumë vështirësi të punësoheni sesa meshkujt?	☐ Po ☐ Jo
A mendoni se si pjesëtare e komunitetit pakicë keni më shumë vështirësi të punësoheni sesa komunitetet tjera?	☐ Po ☐ Jo
Bisnesi / Planet e Punës	
A keni dëshiruar ndonjëherë të filloni një biznes (për shembull: shitjen e artizanateve ose prodhimin e produkteve ushqimore)?	☐ Po ☐ Jo
Sa jeni të bindur se me mbështetje, ju mund të filloni biznesin tuaj?	☐ Shumë e bindur ☐ E bindur ☐ Neutrale ☐ Nuk jam e bindur
Sa jeni të bindur se ju mund të merrni një kredi për të filluar biznesin tuaj?	☐ Shumë e bindur ☐ E bindur ☐ Neutrale ☐ Nuk jam e bindur
A do të mbështet familja juaj hyrjen tuaj në biznes?	☐ Po ☐ Jo
Vlerësoni shkallën e përgjithshme të mundësive të punësimit në qytetin /	☐ E dobët ☐ E kënaqshme

komunën e juaj	☐ E mirë ☐ Shumë e mirë ☐ E shkëlqyer
Sa jeni të bindur se ju mund të gjeni punë të paguar në qytetin / komunën e juaj?	☐ Shumë e bindur ☐ E bindur ☐ Neutrale ☐ Nuk jam e bindur
Vlerësoni shkallën e njohurisë suaj të ndonjë shërbimi të punësimit të ofruar në qytetin / komunën tuaj nga OJQ-të apo organizata të tjera.	☐ E dobët ☐ E kënaqshme ☐ E mirë ☐ Shumë e mirë ☐ E shkëlqyer
Sa jeni të bindur në shërbimet e punësimit apo mbështetjet e ofruara nga komuna juaj?	☐ Shumë e bindur ☐ E bindur ☐ Neutrale ☐ Nuk jam e bindur
A keni ndonjë koment që ju dëshironi të shkëmbeni?	
Data dhe nënshkrimi	_____/_____/2013 _____

Njoftim: Të gjitha informatat e mbledhura nga ky pyetësor do të përdoren në mënyrë anonime.

PYETËSORI PARA FILLIMIT TË TRAJNIMIT

Ju lutem përgjigjuni në pyetjet e mëposhtme:

Ju lutem shënoni me ☒ përgjigjen që ju zgjedhni.

Të dhënat personale	
Emri dhe mbiemri:	
Komuna nga vini:	
Cila është mosha juaj?	☐ Nën moshën 18 vjeçare ☐ 18-25 vjeçare ☐ 25-35 vjeçare ☐ Mbi moshën 35 vjeçare
Gjendja e tanishme	
Cila është gjendja juaj ekonomike për momentin?	☐ E punësuar ☐ Ndërmarrëse (kam biznesin tim) ☐ E vetëpunësuar (punoj në ekonominë familjare) ☐ Punoj herë pas herë (honorarë) ☐ Nuk punoj fare
Cila është ambicia (synimi) i juaj për të ardhmen?	☐ Të filloni dhe zhvilloni biznesin tuaj ☐ Të punësoheni apo vazhdoni të punoni për dikë tjetër (me pagë) ☐ Të punoni punët e shtëpisë (si amvise) ☐ Të vazhdoni shkollimin (edukimin tuaj) ☐ Tjetër specifiko _____

Nëse doni të filloni një biznes (apo ta zhvilloni biznesin tuaj ekzistues, të cilin tashmë e keni), me çka do të merrej biznesi juaj?	
Ju lutem tregoni sa keni përvojë apo njohuri lidhur me temat e trajnimit që do t'i zhvillojmë	
Si keni ardh deri tek ideja e juaj për biznes? (mund të zgjidhni më shumë se një përgjigje)	☐ Nga nevoja për t'u vetëpunësuar dhe punësuar të tjerët në familje ☐ Duke e parë se me këtë ide të biznesit fquim apo dikush tjetër ka fituar shumë ☐ Duke e parë se tregu (konsumatorët) kanë nevojë për produktin apo shërbimin që unë do ta ofroj në treg ☐ Pasi që kam njohuri dhe përvojë në këtë lloj biznesi ☐ Është më lehtë dhe më lirë për ta filluar biznesin me këtë ide ☐ Konkurrenca në këtë lloj biznesi është e vogël ☐ Është më lehtë dhe më lirë për ta filluar biznesin me këtë ide ☐ Thjesht më pëlqen kjo ide biznesi ☐ Tjetër specifikoj _____
A keni dëgjuar për Plan të Biznesit	☐ Po ☐ Jo
Për çka mendoni se na nevojitet Plani i Biznesit (mund të zgjidhni më shumë se një përgjigje)	☐ Për të marrë kredi në bankë ☐ Për të aplikuar për grante ☐ Për ta pas një udhëzues të brendshëm në ndërmarrje (si ta zhvillojmë atë) ☐ Të gjitha më lart ☐ Tjetër specifikoj _____

A keni bërë analizë të nevojave për investime për ta filluar apo zhvilluar biznesin tuaj?	☐ Po ☐ Jo
A e dini për çfarë stafi keni nevojë në biznesin tuaj?	☐ Po ☐ Jo
A dini si ta regjistroni biznesin tuaj dhe ku ta regjistroni?	☐ Po ☐ Jo
A dini se çfarë leje pune apo licence do të ju nevojitet për biznesin tuaj?	☐ Po ☐ Jo
A dini se sa do ju kushtojë produkti apo shërbimi i juaj para se ta vendosni në treg?	☐ Po ☐ Jo
A dini si ta bëni marketingun apo reklamimin e produktit/shërbimit tuaj?	☐ Po ☐ Jo
Ku mendoni t'i gjeni paratë për fillimin e biznesit ?	☐ Do të aplikoj për grante ☐ Do të marr kredi ☐ Kam para të mjaftueshme për të filluar biznes ☐ Nuk e di ☐ Të tjera
A dini si të aplikoni për kredi bankare për ta filluar apo zhvilluar biznesin tuaj?	☐ Po ☐ Jo
A mendoni të bashkëpunoni me ndokënd në themelimin / zhvillimin e biznesit tuaj dhe realizimin e shitjeve që dalin nga biznesi juaj?	☐ Po ☐ Jo
A e dini kush janë konkurrentët tuaj?	☐ Po ☐ Jo

Ju lutem na jepni sqarime rreth nevojës tuaj për këtë program trajnimi që do ta zhvillojmë së bashku. (mund të zgjidhni më shumë se një përgjigje)	☐ Unë besoj se këto tema janë të rëndësishme për të mësuar ☐ Unë dua të filloj biznesin tim ☐ Këto tema janë të nevojshme për punën time ose për një punë që unë e dua ☐ Më mungojnë fare këto njohuri ☐ Unë kam pak njohuri rreth këtyre temave, por dua të mësoj më tepër për to ☐ Unë dua të takoj njerëz të tjerë me të njëjtat interesa. ☒ Tjetër specifiko _____
Sa keni besim se ky trajnim do të ju ndihmoj juve?	☐ Kam shumë besim ☐ Besoj se do të më ndihmoj ☐ Në një formë do të më ndihmoj ☐ Fare s'do të më ndihmojë në punën time
Për cilën nga temat që do t'i zhvillojmë në trajnim mendoni se keni më shumë nevojë?	☐ Si të përgatis një biznes plan ☐ Si të filloj biznesin? ☐ Si të regjistroj një biznes? ☐ Si të fitoj biznes grante ☐ Si të ndërlihdh biznesin tim me biznese të tjera ☐ Të gjitha nga këto
A keni nevojë për trajnim shtesë për këto fusha?	☐ Po ☐ Jo
A keni nevojë për ndonjë temë tjetër të trajnimit?	☐ Po ☐ Jo Nëse po, cila do të ishte tema? _____
A ju përshtaten kushtet teknike të trajnimit? (si udhëtimi, vend i trajnimit, koha etj)	☐ Po ☐ Jo Nëse jo, çka do të kishi ndryshuar? _____

Cilat janë pritjet tuaja nga ky trajnim?	
A keni ndonjë koment shtesë që doni ta ndani me ne?	
Data dhe nënshkrimi	____/____/2013

PYETËSORI PAS PËRFUNDIMIT TË TRAJNIMIT

Ju lutem përgjigjuni në pyetjet e mëposhtme:

Ju lutem shënoni me ☒ përgjigjen që ju zgjedhni.

Të dhënat personale	
Emri dhe Mbiemri :	
Vlerësimi i trajnimit	
Idea juaj për biznes mbetet e njëjtë nga ajo që keni pas para trajnimit apo do të ndryshoni?	☐ E njëjtë ☐ Do ta ndryshoj
Sa ka ndikuar trajnimi që ta jetësoni idenë tuaj të biznesit (për ta filluar apo zgjeruar atë)?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
Me njohuritë që keni fituar në trajnim, a jeni më të bindur për të filluar ndonjë biznes?	☐ Po ☐ Jo
Për çka mendoni se nevojitet plani i biznesit?	☐ Për të aplikuar për grante ☐ Për të aplikuar për kredi ☐ Për ta gjetë ndonjë partner biznesi ☐ Për ta planifikuar biznesin tim ☐ Të gjitha përgjigjet më lartë ☐ Tjetër _____
Struktura e pronësisë së biznesit tuaj do të jetë?	☐ Individuale ☐ Ortakëri
Financimin e ides tuaj të biznesit do ta bëni nga:	☐ Donatorët ☐ Kreditë bankare ☐ Nga kursimet tuaja dhe të familjes ☐ Nga të gjitha burimet e më sipërme
Ku mendoni se duhet të regjistrohet biznesi:	☐ Në Polici

	☐ Në Komunë ☐ Te Minisitra e Tregitsë dhe Industrisë ☐ Nuk e di
Ku do ta shisni produktin tuaj?	☐ Në treg ☐ Në internet ☐ Derë më derë ☐ Të gjitha më lartë
Përse mendoni se donatorët do të na përkrahin idenë tonë të biznesit (mund të nënvizoni më shumë se një përgjigje)	☐ Për të përfituar komuniteti ☐ Për të përfituar ne individualisht ☐ Për ta rritur punësimin ☐ Për ta zhvilluar sektorin tonë
Për çka mendoni se do ju ndihmoj trajnimi?	☐ Për të fituar grantin ☐ Për t'u punësuar ☐ Për të hapur biznesin tuaj ☐ Për të gjitha më lartë
Sa jeni të kënaqura me temat e shtjelluara në trajnim?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
Sa jeni të kënaqura me trajnerët?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
Sa ka qenë e kuptueshme për ju mënyra e trajnimit, gjuha e trajnerit dhe shtjellimet e tij?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
Sa jeni të kënaqur me materialet e trajnimit që ju kanë dhënë?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
A ju është dhënë mundësia të bëni pyetje gjatë trajnimit për çështjet që ju kanë interesuar apo që nuk i keni kuptuar?	☐ Po ☐ Jo
Sa jeni të kënaqura me përgjigjet në pyetjet që ju keni bërë gjatë trajnimit?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak

Cila nga temat e trajnimit mendoni se do të ju nevojitet për zhvillimin e biznesit tuaj në të ardhmen?	☐ Si të përgatis një biznes plan? ☐ Si të filloj biznesin? ☐ Si të regjistroj biznesin? ☐ Si të fitoj grante? ☐ Si të ndërlidh biznesin tim me biznese të tjera ☐ Të gjitha më lartë
Për çfarë teme shtesë mendoni se keni nevojë për zhvillimin e biznesit tuaj në të ardhmen?	
Jeni të kënaqura me formën e mbajtjes së trajnimeve dhe ushtrimeve:	☐ Po ☐ Jo
Sa i rëndësishëm ka qenë ky trajnim për ju?	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
Unë do të jem në gjendje të përdori aftësitë, të cilat i kam mësuar nga ky trajnim në jetën time të përditshme?	☐ Aspak ☐ Disi ☐ Pa përcaktuar ☐ Po ☐ Po, shumë
Sa keni besim se ju mund të filloni biznesin tuaj?	☐ E bindur që aspak ☐ E bindur që disi do e filloj ☐ Pa përcaktuar ☐ E bindur se do e filloj ☐ Shumë e bindur se do e filloj
Sa keni besim se ju mund të merrni një kredi apo grant për të filluar biznesin tuaj?	☐ E bindur që aspak ☐ E bindur që disi do e marr ☐ Pa përcaktuar ☐ E bindur se do ta marr ☐ Shumë e bindur se do ta marr

A do të dëshironit ta vazhdoni trajnimin për biznes?	☐ Jo fare ☐ Disi ☐ Pa përcaktuar ☐ Po ☐ Po, shumë
A do të jeni të interesuara, ose do të jeni në dispozicion për të marrë këshillime dhe mbështetje shtesë gjatë pesë muajve të ardhshëm për të ju ndihmuar që ta krijoni biznesin tuaj?	☐ Po ☐ Jo
A ju duket menaxhimi i biznesit shumë punë e vështirë?	☐ Jo aspak e vështirë ☐ Disi e vështirë ☐ Pa përcaktuar ☐ E vështirë ☐ Shumë e vështirë
Sa jeni të kënaqura me asistencën e dhënë nga ekipi i projektit (NRAEWOK dhe ECMI Kosova) gjatë këtyre trajnimeve?	☐ Aspak ☐ Deri diku ☐ Pa përcaktuar ☐ Po ☐ Shumë
Sa jeni të kënaqura me kushtet teknike të trajnimit (kushtet e udhëtimit, salla, ushqimi, pijet, koha, etj)	☐ Shumë ☐ Pak ☐ Aspak
Çka do të ndryshonit në trajnim? (mund të jepni ndonjë koment, nëse keni)	
Data :	Nënshkrimi:

A JAM NDËRMARRËSE – TESTI VETËVLERËSUES

PYETJA:	PO	JO
A vërtet kam dëshirë për të qenë shëf i vetvetës se sa të punojë për dikë tjetër?		
A jam vetiniques?		
A kam aftësi menaxhuese (menaxhimi i financave, të punësuarve etj?)		
A kam përvojë në llojin e biznesit që jam i interesuar për të startuar?		
A përcjellë gjërat deri në përfundim?		
A jam një person i mirëorganizuar?		
A kam dëshirën për të udhëhequr dhe drejtuar të tjerët?		
A mund të marrë vendime shpejt nëse më duhet?		
A kam shëndet të mirë dhe një nivel të lartë të energjisë?		
A i kam burimet financiare, fondet e mjaftueshme për të filluar?		
A mund të përballem me fitim të ulët të të hollave në fillim të viteve?		
A munden njerëzit (konsumatorët dhe punonjësit) të besojnë atë që them?		
A kam nevojë për t'i caktuar dhe t'i arrijë objektivat dhe sfidat e vështira?		
A e kam dëshirën për të qenë kreativë dhe inovativë?		
A Preferoj të kem një plan veprimi (plan biznesi) para se të fillojë një aktivitet?		
A është partneri im dhe / ose familja ime përkrahëse e planit tim?		
A jam në kohë për takime?		
A jam i gatshëm të punojnë me orar të gjatë, nëse duhet për të qenë një ndërmarrës?		
A e kam dëshirën që të qëndrojë në biznes edhe në kohë të vështira?		
A jam i gatshëm të bëjë të gjitha detyrat e nevojshme për funksionimin e biznesit tim?		
Edhe pse është e frikshme për të provuar diçka të re, a jam unë lloj i cili e provon?		
Nëse unë dua diçka, Unë e kërkoj atë në vend se të pres që dikush të më dhurojë?		
Edhe pse njerëzit më thonë se nuk mund të bëhet diçka, unë kam për të provuar vetë?		
Unë dua që të jem financiarisht i/e pavarur?		
Unë do të flas për një shkak të papëlqyeshëm, nëse unë besoj në të.		
A mund të rrezikoj me të holla, të investojë pa e ditur rezultatin?		
A kam marrë një rrezik në 6 muajt e kaluar?		
A më pëlqen t'i provoj gjërat e reja ushqimore, vendet e reja dhe përvoja tërësisht të reja?		
A mund t'i afrohem një të panjohuri dhe të fillojë një bisedë?		

Rezultati

Qëllimi i këtij testi ishte për të ju shtyer të mendoni sinqerisht nëse keni atë që duhet për të filluar një biznes. Ne ju paraqitem një seri skenare / deklarata tipike me të cilat një sipërmarrës mund të përballet çdo ditë në biznes. Ju vendosët nëse deklaratat/pyetjet zbatohen për ju apo jo.

Mbi 20 PO përgjigje

Ju ndani tipare të një ndërmarrësi dhe ndoshta keni atë që duhet për të qenë një ndërmarrës.

Ndërmjet 10-19 PO përgjigje

Përderisa ju ndani tipare të një ndërmarrësi, juve mund të ju duhet ndihmë për të përforcuar zonat ku ju jeni të dobët.

Ndërmjet 0-10 PO përgjigje

Nëse shumica e përgjigjeve tuaja janë JO, ndërmarrësia nuk do të vijë lehtë për ju dhe ju mund të gjeni se nuk është alternativa më e mirë për ju.

LISTA E DONATORËVE POTENCIALË

INSTITUCIONET / AMBASADAT / ORGANIZATAT:	ADRESA DHE KONTAKTET:
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE, ZYRE E KRYEMINISTRIT	Rr. "Nëna Terezë", Ndërtesa e Qeverisë, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 200 4281; http://www.kryeministri-ks.net/?page=2,110
MINISTRIA PËR KOMUNITETE DHE KTHIM	Zgrada Železnice, Fushë Kosovë Tel.: + 381 (0) 38 552 149; http://www.mkk-ks.org/
MINISTRIA E BUJQËSISË, PYLLTARISË DHE ZHVILLIMIT RURAL	Rr. "Nëna Terezë" Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 211 821; www.mbpzhr-ks.net
MINISTRIA E PUNËS DHE MIRËQENIES SOCIALE	Rr. "UÇK-2", Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 200 26 112; http://mpms.rks-gov.net/
MINISTRIA E TREGTISË DHE INDUSTRIË - AGJENCIA PËR MBËSHTETJEN E NDËRMARRJEVE TË VOGLA DHE TË MESME	Rr. "Muharrem Fejza", p.n. Lagjja e Spitalit, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 200 36 585 / 528; www.sme-ks.org
MINISTRIA E KULTURËS, RINISË DHE SPORTIT	Rr. "Nëna Terezë" pn, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 211 637; http://www.mkr-ks.org/
KËSHILLI BRITANEZ KOSOVË	Rr. "Perandori Justinian" 6, Qyteza Pejton, Prishtinë Tel.: + 381 (0) 38 243 292; www.britishcouncil.org/kosovo
AGJENCIA SUEDEZE PËR ZHVILLIM DHE BASHKËPUNIM NDËRKOMBËTAR	Tel.: +381 (0) 38 245 795 ext: 8213; www.sida.se
FONDI I KOMBEVE TË BASHKUARA PËR POPULLSINË (UNFPA)	Rr. "Qyteza Pejton" Nr. 14, Prishtinë +381 (0) 38 249 088; www.unfpakos.org
AGJENCIA E SHTETEVE TË BASHKUARA TË AMERIKËS PËR ZHVILLIM NDËRKOMBËTAR (USAID)	Rr. "Ismail Qemali" Nr.1, Arbëri, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 243 673; www.usaid.gov/missions/kosovo
ZYRA E BANKËS BOTËRORE NË KOSOVË	Rr. "Mujo Ulqinaku" Nr.3, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 249 459 / 249 780; www.worldbank.org/kosovo
ZYRA NDËRLIDHËSE E KOMISIONIT EVROPIAN NË KOSOVË	Kosova Rr. 1 P.O. Box 331, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 51 31323; www.delprn.ec.europa.eu
ZYRA E FONDACIONIT FRIEDRICH EBERT NË PRISHTINË	Rr. Rexhep Luci 5/2 10000 Prishtinë +381 (0)38 243 785; www.fes-prishtina.org
ORGANIZATA NDËRKOMBËTARE PËR MIGRIM (IOM)	Rr. "Ferid Curri", Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 249 040; www.iom.int
FONDACIONI I KOSOVËS PËR SHOQËRI TË HAPUR	Rr. "Imzot Nike Prela" Nr. 13, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 542 157 / 542 157
ASOCIACIONI I KOMUNAVE TË KOSOVËS	Rr. "Gustav Mayer" Nr.5, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 245 734, 245 735; info@komunat-ks.net www.komunat-ks.net
MUNDËSITË E REJA PËR BUJQËSI (NOA), USAID	Rr. "Peyton" Nr.1, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 223 696; www.iomkosovo.org

LISTA E DONATORËVE POTENCIALË

SHOQËRIA GJERMANE PËR BASHKËPUNIM NDËRKOMBËTAR (GIZ)	Rr. "Anton Çeta" Nr. 1, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 233 002 100; giz-kosovo-buero@giz.de ; www.giz.de
AMBASADA E SHTETEVE TË BASHKUARA TË AMERIKËS NË KOSOVË	Rr. "Nazim Hikmet" Nr. 30, Arberia/Dragodan Tel.: +381 (0) 38 59 59 3000; PaPristina@state.gov http://pristina.usembassy.gov/
AMBASADA GJERMANE NË KOSOVË	Rr. "Azem Jashanica" Nr. 17, Dragodani II, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 254 577; info@pris.diplo.de
AMBASADA NORVEGJEZE NË KOSOVË	Rr. "Sejdi Kryeziu" Nr. 6, 10000 Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 232 111 00; embpri@mfa.no / visa.prishtina@mfa.no
AMBASADA FINLANDEZE NË KOSOVË	Rr. "Perandori Justinian" Nr. 19, Pejton, Prishtinë Tel.: +386 43 737 000; +386 (0) 43 723 723 sanomat.pri@formin.fi
AMBASADA HOLANDEZE NË KOSOVË	Rr. "Xhemajl Berisha", Nr. 12, Velani, Prishtinë Tel.: +381 38 516 101 / 516 102; nl_kosovo@yahoo.com
AMBASADA ZVICRRANE NË KOSOVË	Rr. "Adrian Krasniqi" Nr. 11, 10060 Prishtinë Tel.: +381 38 248 088/089
AGJENCIA ZVICERANE PËR ZHVILLIM DHE BASHKËPUNIM (SDC)	Rr. "Rexhep Mala" Nr. 6, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 248 091 / +381 (0) 38 248 092 / +381 (0) 38 248 093 http://www.swiss-cooperation.admin.ch/kosovo/
FONDI PËR ZHVILLIMIN E KOMUNITETIT (CDF)	Rr. "Sejdi Kryeziu" Nr. 16, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 249 677 / 678; info@kcdf.org www.kcdf.org
QENDRA PËR NDËRMARRËSI DHE ZHVILLIM EKZEKUTIV (CEED)	Rr. "Bajram Kelmendi" Nr. 34, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 220 075; kreshnik@ceed-kosovo.org http://www.ceed-kosovo.org/
EU-KOSVET	Rr. "Zenel Salihu", Nr.28, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 518 858; www.eukosvet6.com/
HELVETAS - KOSOVO	Rr. "Nazim Gafurri" 33, P.O. Box 2, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 517 715; kosovo.info@helvetas.org http://www.helvetas.org

INSTITUCIONET MIKROFINANCIARE	ADRESA DHE KONTAKTET:
TIMI INVEST	Rr. "Rexhep Krasniqi" p.n, Lagjja e Emshirit, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 612 613; info@timiinvest.com www.timiinvest.com
START	Rr. "Shefqet Shkupi" Nr.10, Lagjja Emshir, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 552 431; mfi_start@yahoo.com
PERSPEKTIVA 4	Rr. "Lidhja e Prizrenit", Klinë Tel.: +377 (0) 44 352 620; perspektiva4@yahoo.com

LISTA E DONATORËVE POTENCIALË

MESHTEKNA	Rr. e Brodit, Bresanë, Dragash Tel.: +377 (0) 44 335 431; meshtekna@yahoo.it
KREDITIMI RURAL I KOSOVËS	Rr. "Rexhep Mala", Nr. 4, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 243 554; lulzimsadrija@hotmail.com ; krk_imf@hotmail.com
KOSINVEST WORLD VISION	Qyteza Pejton 2A-2, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 240 664 / 242 726 ruso_kharabadze@wvi.org ; rusdan_kharabadze@wvi.org www.wvi.org
FONDI MIKROFINANCIAR "KOSOVO GRAMEEN MISSIONE ARCOBALENO" (KGMAMF)	Rr. "Kahremon Malushaga" Nr. 118, Pejë Tel.: +381 (0) 39 432 842; kgmpeje@hotmail.com www.grameen.com
KEP TRUST	Rr. "Bajram Kelmendi" Nr.16, Prishtina, Kosovë Tel.: +381 (0) 38 245 549; Tel.: +381 (0) 38 245 011 info@keponline.net ; www.keponline.net
FONDACIONI PËR NDIHMË NDËRKOMBËTARE TË KOMUNITETIT (FINCA)	Rr. "Bedri Pejani" Nr. 4, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 226 721 / 226 722 info@fincakosovo.org ; www.finca-ks.org
QELIM KOSOVË	Rr. "UÇK", kati III, Nr. 43, Gjakovë Tel.: +381 (0) 390 21 484; petrit_hasanaj@hotmail.com www.celim.org
BESËLIDHJA	Rr. "UÇK" Nr. 18, Prishtinë Tel.: +381 (0) 38 225 023 / 247 951 info@bzmf.org ; www.bzmf.org
AGJENCIONI PËR FINANCIM NË KOSOVË (AFK)	Rr. "Lidhja e Prizrenit" Nr.1, Pejë Tel.: +381(0) 39 42 42 42; afk_info@yahoo.com www.afkonline.org

SHOQATAT E GRAVE	ADRESA DHE KONTAKTET:
SHOQATA AFARISTE E GRUAS "SHE-ERA"	Rr. "Ismail Qemali" Nr. 9, Çarshia e Jupave, Gjakovë +381 (0) 390-323-194; wsheera@gmail.com
RRJETI I GRUPEVE TË GRAVE TË KOSOVËS (KWN)	Rr. "Hajdar Dushi" C-2 II/8, Prishtinë +381 (0) 38 245 850
DHOMA EKONOMIKE E GRUAS "G7"	Rr. "Nëna Terezë" Prishtinë g7kosova@yahoo.com
FONDACIONI KOSOVAR PËR SHOQËRI CIVILE (FKSHC/KCSF)	Rr. "Fazli Grajcevc" Nr. 4/a, Prishtinë +381 (0) 38 / 248 - 636 / 248 - 636
RRJETI I ORGANIZATAVE TË GRAVE ROME ASHKALI DHE EGJIPTASE TË KOSOVËS (RROGRAEK/NRAEWOK)	Rr. "UÇK" K-14, Përdhesë, Nr. 1A-1, Prishtinë +381 (0) 38 733 265; info@rrograek.org

ECMI Kosova

Rr. "Nëna Terezë" Nr. 41, Apt. 29
10000 Prishtinë, Kosovë
Tel. +381 (0) 38 224 473

E-mail: info@ecmikosovo.org

Ueb-faqja: www.ecmikosovo.org

Rr. "Čika Jovina" Nr. 3, 1st Fl

38220 Mitrovicë Veriore, Kosovë
Tel. +381 (0) 64 00 55 488

RROGRAEK

Rr. UÇK K-14, Përdhese, Nr. 1A-1
10000 Prishtinë, Kosovë,
Tel. +381 (0) 38 733 265

E-mail: info@rrograek.org

Ueb-faqja: <http://rrograek.org/>

